

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์)

ปริญญา

ประวัติศาสตร์

สาขา

ประวัติศาสตร์

ภาควิชา

เรื่อง ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส:
กรณีศึกษาชุมชนวัดซางตาครู้ส ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร

Continuity and Change of Thai – Portuguese Culture:

A Case Study of Santa Cruz (Gudichin) Community in Bangkok

นามผู้วิจัย นางสาวพอฤทัย อดใจ

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์กนิษฐา ชิตช่วง, อ.ด.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์พวงเพชร สุรัตน์กุล, อ.ม.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสวัตรี ณ ถลาง, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส:
กรณีศึกษาชุมชนวัดซางตาครู้สย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร

Continuity and Change of Thai – Portuguese Culture:
A Case Study of Santa Cruz (Gudichin) Community in Bangkok

โดย

นางสาวพอฤทัย อุดใจ

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์)
พ.ศ. 2557

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พอฤทัย อคใจ 2557: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทย

เชื้อสายโปรตุเกส: กรณีศึกษาชุมชนวัดช้างตากูรัฐ ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อาจารย์กนิษฐา ชิตช่วง, อ.ค. 178 หน้า

งานวิจัย เรื่อง ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส: กรณีศึกษาชุมชนวัดช้างตากูรัฐ ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมที่มีผลต่อความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดช้างตากูรัฐ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนวัดช้างตากูรัฐมีความน่าสนใจในการเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนที่นำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมและวัฒนธรรม ที่โดดเด่นกว่าชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน และวัดกาลหว่าร์ ทั้งนี้วัฒนธรรมของชาวชุมชนวัดช้างตากูรัฐ ย่านกุฎีจีน มีความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมของประเทศไทยและสังคมโลก

เงื่อนไขทางสังคมที่ทำให้เกิดความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมโปรตุเกสในประเทศ คือ

1. ความภาคภูมิใจของชาวโปรตุเกสในฐานะผู้รับใช้กษัตริย์ไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์
2. การที่ศาสนาคริสต์ สามารถสร้างความเป็นศูนย์กลางของชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่นับถือศาสนาคริสต์ ในแง่ของการสืบทอดทางพิธีกรรม เช่น พิธีถอดพระ ในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ และการปลูกสร้างศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชาวคริสต์ ในละแวกวัดช้างตากูรัฐ ย่านกุฎีจีน
3. กระแสชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 ทำให้เกิดการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโปรตุเกสในประเทศไทยให้เด่นชัดขึ้น ในขณะเดียวกัน บริบทของสังคมโลกในช่วงเวลานี้ เกิดความพยายาม ในการค้าข้ามพรมแดน ระหว่างทวีปยุโรปและเอเชีย ส่งผลให้ประเทศไทย และโปรตุเกส ดำเนินความสัมพันธ์ภายใต้ข้อตกลงทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรี นำไปสู่ความร่วมมือทางการค้า

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกสในประเทศไทย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมดังนี้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ประเทศไทย และพืชพันธุ์ธัญญาหารในไทย ส่งผลต่อการปรุงอาหารและ ขนมของชาวโปรตุเกส ให้แตกต่างจากรูปแบบดั้งเดิมในประเทศโปรตุเกส
2. นโยบายของรัฐไทย ที่ทำให้ชาวโปรตุเกส เข้ามาอยู่ในระบบมูลนายไพร่ ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และการทำให้ชาวโปรตุเกส มีสถานะเป็นพลเมืองไทย ผ่านระบบทะเบียนราษฎร การมีนามสกุลแบบไทย และอยู่ภายใต้ระบบการศึกษาไทย
3. เงื่อนไขการปรับตัวของศาสนาคริสต์ ภายหลังการสังคายนาবাদิกัน ครั้งที่ 2 เพื่อให้ศาสนาคริสต์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมท้องถิ่นไทย

ลายมือชื่อนิติ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Phoruethai Odjai 2014: Continuity and Change of Thai – Portuguese Culture: A Case Study of Santa Cruz (Gudichin) Community in Bangkok. Master of Arts (History), Major Field: History, Department of History. Thesis Advisor: Mrs.Kanitha Chitchang, D.A. 178 pages.

The purpose of this research on the Continuity and Change of Thai – Portuguese Culture: A Case Study of Santa Cruz (Gudichin) Community, Bangkok is to study the effects of general social conditions on the continuity and change of Santa Cruz Community. Santa Cruz Community was found to be of interest and suitable as a case study because this community has a unique culture backed up by ceremonies, which is stronger than that of Conception Church Community and Holy Rosary Church Community. Continuity and change of culture in Santa Cruz (Gudichin) Community have depended on both Thai (national) and worldwide conditions.

National social conditions that have affected on Portugal-cultural continuity are;

1. The pride of the Portuguese as servants of Thai King from Ayutthaya era until the beginning of Rattanakosin Era.
2. The unity of Catholic religion in Thailand. Portuguese and other Catholic believers of other nationalities were united in maintaining the continuity of their ceremonies, such as ceremonies on The Good Friday and building of religious centers such as the Catholic cathedral in Santa Cruz (Gudichin) Community.
3. Trends of the local community since 1997 to show Portuguese cultural roots in Thailand. The worldwide phenomenon at that time was international trading between European and Asian countries, and the Thai and Portuguese Governments adopted the policy of promoting cultural exchanges to strengthen their trading cooperation.

Change of Portuguese culture in Thailand has depended on;

1. Geography and food plants in Thailand, which caused Portuguese foods and desserts to be different from the original ones in Portugal
2. The Thai government's policy of placing Portuguese people under the commoner system since the beginning of Rattanakosin era. Others policies also had their effect, such as making Portuguese people to be Thai citizens by Registration of Domicile Act, Surname Act and laws requiring those citizens to acquire Thai education.
3. Conditions relating to the adaptation of the Catholic religion after The Vatican Second Arrangement to help Catholicism adapt itself such that Catholics worldwide could get along with local communities.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ตามวัตถุประสงค์ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากการให้คำปรึกษาและข้อแนะนำจาก อาจารย์ ดร.กนิษฐา ชิตช่วง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์พวงเพชร สุรัตน์กุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โสวัตรี ณ ถลาง กรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม ผู้ทรงคุณวุฒิ และ อาจารย์ ดร.ปรินทร์ นาคสิงห์ ประธานการสอบ ที่ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้อันมีคุณค่ายิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ คุณพ่อวัดรางตาครูส และครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสทุกท่าน โดยเฉพาะ คุณณรงค์ชัย เจริญสุข นาวาตรี พันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร และคุณปฎิภาณ สุวรรณศิริที่กรุณาสละเวลาอันมีค่า เพื่อให้ข้อมูลที่สำคัญต่อผู้วิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 และขอคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อการปรับปรุงงานวิจัยจากอาจารย์ ดร.วิศรุต พึ่งสุนทร ขอขอบคุณผู้ประสานงานโครงการและคณาจารย์ทุกท่านที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ที่ช่วยเหลือในการสืบค้นหาข้อมูล เจ้าหน้าที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ ที่ช่วยเหลือในด้านการดำเนินเรื่องต่างๆ ขอขอบคุณ คุณบุญยักริสต์ นิลประพัฒน์, คุณอุไรวรรณ เข้มทอง, คุณอรทัย นาจำปา ที่กรุณาสนับสนุนช่วยเหลือ และน้องวิศ ดันตวิสินชัย ผู้อนุเคราะห์ด้านการทำแผนที่ชุมชน ส่งผลให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ที่สำคัญยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณแม่พรพิมล และครอบครัวอดใจ ทุกท่าน ที่กรุณาสนับสนุนผู้วิจัยในทุกๆด้านมาโดยตลอด จนทำให้ผู้วิจัยสำเร็จการศึกษา คุณประโยชน์ อันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอมอบแก่ผู้มีพระคุณ รวมถึงบุคคลที่ผู้วิจัยรักและเคารพทุกท่าน

พอฤทัย อดใจ

กรกฎาคม 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
คำถามวิจัย	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ขอบเขตการวิจัย	7
ประโยชน์ที่ได้รับ	8
การตรวจเอกสาร	8
ประมวลศัพท์	15
วิธีการวิจัย	16
บทที่ 2 ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ตั้งแต่สมัยอยุธยา สืบเนื่องสู่การตั้งค่ายชาวคาครูส ในสมัยธนบุรีจนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถึง ปัจจุบัน	18
บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยาและการสืบเนื่องสู่การตั้งชุมชนชาวคาครูส	19
บ้านโปรตุเกสในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ (หมู่บ้านชาวคาครูส)	29
บ้านชาวคาครูสในยุคสมัยใหม่ (พ.ศ.2394 - ปัจจุบัน)	37
สรุปภูมิหลังเรื่องการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวคาครูส	70
บทที่ 3 รากฐานวัฒนธรรมโปรตุเกสจากประเทศเมืองแม่ช่วงก่อนและหลัง คริสต์ศตวรรษที่ 12 ก่อนสืบเนื่องมาถึงชุมชนชาวคาครูส	72
เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมโปรตุเกสดั้งเดิม	73
ภูมิปัญญาที่สืบเนื่องจากการเป็นนักเดินเรือ	82
เงื่อนไขจากการอาชีพส่งผลทางด้านอาหาร	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เงื่อนไขทางสังคมและการนับถือศาสนา	84
สรุปรากฐานวัฒนธรรมโปรตุเกสจากประเทศเมืองแม่	91
บทที่ 4 ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโปรตุเกสของชุมชนชาวตาครู้ส	92
เงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดความสืบเนื่องทางวัฒนธรรม	92
เงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม	126
บทที่ 5 สรุป	147
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	153
ภาคผนวก	169
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	178

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	งานศึกษากลุ่มแรกเกี่ยวกับชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา	9
2	งานศึกษากลุ่มที่สองเกี่ยวกับ อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่รัฐสยาม ได้รับจากโปรตุเกส	11
3	งานศึกษากลุ่มที่สาม เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพในปัจจุบัน ของชุมชนย่านกุฎีจีน	13
4	งานศึกษากลุ่มที่สาม เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางศาสนสถานและประวัติ ความเป็นมาของชุมชนชาวตากูส์	14
5	แสดงรายชื่อกะปิเตา-มูร์ของชุมชนชาวโปรตุเกสในอาณาจักรอยุธยา	23
6	ทำเนียบตำแหน่งนายทหารหัวเมืองกรมทหารฝรั่งแผ่นดิน	94
7	แสดงบทสวดสรรเสริญพระแม่มาลี ในภาษาละตินและภาษาไทย	143

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภาพแผนที่กรุงศรีอยุธยา แสดงพื้นที่ตั้งของชุมชนโปรตุเกส	21
2	ภาพแผนที่การตั้งถิ่นฐานของค่ายต่างชาติสมัยกรุงธนบุรี	25
3	ภาพแผนที่การก่อตั้งชุมชนชาวตากูส์ในระยะเริ่มต้น พ.ศ. 2312	26
4	ภาพแผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพ ในช่วง พ.ศ. 2325-2394	31
5	ภาพวัดชาวตากูส์ หลังที่สอง สร้างเสร็จใน พ.ศ.2378	32
6	ภาพที่ฝังศพของแองเจลิน่า ทรัพย์ คนไทยเชื้อสายโปรตุเกส ในชุมชนกุฎีจีนซึ่งเป็นภรรยา มิสเตอร์โรเบิร์ต อันเตอร์ นายห้างหันแตร์	33
7	ภาพหนังสือคำสอนคริสต์ตัง Khamson Christang ภาคต้น จัดพิมพ์โดยพระสังฆราชการ์โนลต์ในสมัยรัชกาลที่ 1	35
8	ภาพนายชชาติ กัลมาพิจิตร กรรมการผู้จัดการใหญ่ปางช้างแม่สา ณ บ้านโด่งหลวง ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	38
9	ภาพคุณปรีดา จุลละมณฑล ในห้องเกียรติภูมิจักรยานไทยบุคคล ผู้ทรงคุณค่าของสมาคมจักรยานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์	39

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
10	ภาพนางาตรี พันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร วิทยาการจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส	40
11	ภาพฝั่งครอบครัวคุณผจญลักษณ์ - คุณวิสินี มณีประสิทธิ์ และคุณสมบูรณ์ มณีประสิทธิ์	41
12	คุณปู่สั้น (Son) บุตรชายของคุณนายเบเนดิกต์ หญิงม่ายชาวโปรตุเกสและคุณย่าสนิท ประสาทพร	42
13	การอบขนมโดยใช้เตาถ่านของร้านหลานแม่เป้า	43
14	คุณณรงค์ชัย เจริญสุข วิทยาการจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนวัดชาวตาครู้ส กำลังบรรยายในหัวข้อ “วิถีของครอบครัวโปรตุเกส”	44
15	ต้นอาหฺรุด ภาษาโปรตุเกส เรียก อาร์รูด้า (Arruda)	45
16	ฝั่งเรือญาติ สกุลเจริญสุข ของ คุณณรงค์ชัย เจริญสุข	45
17	โรงเรียนแสงอรุณ ก่อตั้งปี พ.ศ. 2497 ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ และพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464	46
18	คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์หัต) และเอกสารพระราชทานนามสกุลสิงห์หัต ในสมัยรัชกาลที่ 6 วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2456	47

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
19	ผังครอบครัวสิงห์หัตถ์ ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส จากชุมชนชาวตากูรัส	49
20	คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์หัตถ์) กำลังบรรเลงเพลง พระราชนิพนธ์ ยาม เย็นด้วยเครื่องดนตรี ระฆังการีย่องเก่าแก่ ที่ตั้งบน โคมยอดสุด ของวัดชาวตากูรัส	50
21	เครื่องดนตรี ระฆังการีย่องเก่าแก่ ที่ตั้งบน โคมยอดสุดของวัดชาวตากูรัส	50
22	ลักษณะของเรือนแพ หน้าวัดกัลยาณมิตร	51
23	แผนที่ลักษณะทางกายภาพของบ้านชาวตากูรัสในช่วง พ.ศ.2394 – 2453	52
24	ภาพวัดชาวตากูรัสหลังที่สาม พ.ศ.2459 คุณพ่อกุเลิลโม กิ้น ดากูรัสเป็น ผู้สนับสนุนในการก่อสร้าง	53
25	แผนที่ชุมชนชาวตากูรัสในช่วงพ.ศ. 2453 – 2468 ในสมัยช่วงรัชกาลที่ 6	54
25	แผนที่ชุมชนชาวตากูรัสในช่วงพ.ศ. 2468 – 2489 ในสมัยช่วง รัชกาลที่ 7 – 8	55
27	พื้นที่ของสุสานในชุมชนชาวตากูรัส เปลี่ยนแปลงเป็นอาคาร 5 ชั้น ของ โรงเรียนชาวตากูรัสศึกษา ในปี พ.ศ.2539	56
28	แผนที่ชุมชนชาวตากูรัสในปัจจุบัน แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญในชุมชน	57

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
29	โฉนดเลขที่ 2608 พ.ศ.2461 เป็นสำคัญแก่ มิสซังโรมันคาทอลิก (ตามพระราชบัญญัติที่ดินมิสซัง พ.ศ.2452)	58
30	โฉนดเลขที่ 2609 พ.ศ.2461 เป็นสำคัญแก่ มิสซังโรมันคาทอลิก (ที่ทำประโยชน์)	59
31	ลักษณะขอบเขตของพื้นที่ชุมชนชาวคาทู้ส จากโฉนดที่ดินเลขที่ 2608 และ 2609	60
32	ภาพบาทหลวง กุเล็ลโม กิ้น คาทู้สและอนุสาวรีย์หลุมฝังศพของท่าน ภายในบริเวณวัดชาวคาทู้ส	62
33	ป้ายภายในร้านขนมฝรั่งกุฎีจีน “ธนูสิงห์” ที่ได้รับการประชาสัมพันธ์	63
34	ผังครอบครัวสกุลธนูสิงห์ ของคุณภาควุฒิสถูจิตรจุล	63
35	ภาพการทำขนมของร้านธนูสิงห์	64
36	พิธีฉลองครบรอบการสถาปนาวัดชาวคาทู้ส	66
37	แสดงที่ตั้งของโปรตุเกส และประเทศต่างในยุโรป ที่ตั้งอยู่บริเวณเขตทะเล เมดิเตอร์เรเนียน	74
38	ลักษณะ “เรือคาราเวล” (Caravelle) และ “เรือเนา” (Nao / Nau)	75
39	พัฒนาการทางภูมิปัญญาของการต่อเรือนับตั้งแต่ยุคอารยธรรมโบราณ	76

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
40	ภาพวาดกรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกส ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 รุ่งเรือง และเฟื่องฟูถึงขีดสุดด้วยการค้าเครื่องเทศ	77
41	การปลูกองุ่น และการปลูกพืชทั่วไปของชาวโปรตุเกส และ ชาวเมดิเตอร์เรเนียน	78
42	ชาวยุโรปและชาวมัวร์ กำลังเล่นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย (Lutes)	79
43	ชาวมุสลิมในไอบีเรีย ภาพวาดต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13	79
44	ภาพวาดการขับร้องเพลงฟาดูกับเครื่องดนตรี	80
45	ลวดลายกระเบื้องเคลือบอะซูลูเชซ (Azulejo) ที่ปรากฏในพระราชวัง แห่งชาติประเทศโปรตุเกส	81
46	ลวดลายกระเบื้องเคลือบอะซูลูเชซ (Azulejo)	82
47	ทหารโปรตุเกส และลักษณะปืนของโปรตุเกส	83
48	แผนที่สาธารณรัฐโปรตุเกสในปัจจุบัน	85
49	ภาพด้านหน้าของโบสถ์ซานตาครูส (Santa Cruz) เมืองคิมบรา (Coimbra) ประเทศโปรตุเกส	87

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
50	โลงพระศพหินของพระเจ้าอะฟองซู เฮนริกที่ 1	88
51	ไปป้อร์แกน คริสตศตวรรษที่ 18 ภายในวัดซานตาครู๊ส	89
52	ภายในโบสถ์ซานตาครู๊ส เมืองควิมบา	89
53	เทศกาลเฉลิมฉลองวันพระแม่แห่งความศรัทธาFiesta of Nossa Senhora ที่เมือง เอโวร่า ประเทศโปรตุเกส	90
54	กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มทหารรับจ้างในสังคมสยาม	93
55	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของกลุ่มพ่อค้าโปรตุเกสในสังคมสยาม	97
56	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางศาสนาคริสต์ของกลุ่มบาทหลวง	99
57	แสดงพื้นที่ตั้งของวัดที่หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยา	101
58	บาทหลวงประกอบพิธีทอดพระเล็ก ในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์	107
59	บาทหลวง ขอนัน บอสโก วิทยา คูวิรัตน์ เจ้าอาวาสวัดช้างตากู๊สประกอบ พิธีสมรสศักดิ์สิทธิ์ให้กับคู่แต่งงานใหม่	108
60	พิธีทอดพระ วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ 28 มี.ค. 2518 ที่วัดช้างตากู๊สสัตบุรุษ อัญเชิญพระกายาของพระเยซูคริสต์เจ้าลงจากกางเขน	109

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
61	พิธีถอดพระ วันศุกร์ศักราช 28 มี.ค. 2518 เหล่าคริสตชน ขอขมาพระกาย ของพระเยซูเจ้าในโบสถ์ซางตาครูส	109
62	ไปป์ออร์แกน คริสตศตวรรษที่ 18 ภายในวัดซางตาครูส	110
63	การแสดงระลึกถึงเหตุการณ์ประกอบพิธีกรรมปลดพระกายของพระเยซู เจ้า	112
64	พิธีเสกไฟหน้าลานวัดซางตาครูส ในเทศกาลปัสกา (อีสเตอร์)	113
65	ภาพเปรียบเทียบการอัญเชิญพระธาตุไม้กางเขนในอดีตและ ในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2556	114
66	พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน พ.ศ.2444 (ร.ศ.120) หอจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑล	116
67	แผนที่ชุมชนซางตาครูส จัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2453 สมัยพระสังฆราช เปร์รอส	117
68	หนังสือซื้อ-ขาย เพื่อบอกรรมสิทธิ์ที่ดินของขุนสรวง โภคพัฒน์ ให้แก่ นายอรุณ จเรินสุข ในชุมชนซางตาครูส วันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ.1929 (พ.ศ.2472)	118
69	แผนผังชุมชนซางตาครูส แสดงพื้นที่ขอบเขตที่ดินพระราชทาน บริเวณป่าช้า ก่อนจะสร้างเป็นอาคารของโรงเรียนซางตาครูสศึกษา	119

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
70	การทำขนมฝรั่งกุฎีจีนในสมัยอดีต	123
71	โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงทัศนารชุมชนกุฎีจีน วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2556	125
72	ภาพลักษณ์ของชุมชนชาวตากู๊สและการนำเสนอในฐานะชุมชนที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	126
73	การใช้เตาอบแบบโบราณ อบขนมฝรั่งกุฎีจีนซึ่งมีที่ใส่ฟืนและถ่านทั้ง ด้านล่างและด้านบน,การใช้เครื่องตีไข่ ในสมัยปัจจุบันของร้านหนูสิงห์	128
74	ขนมกุสร้ง ขนมหวานที่ชาวชุมชนชาวตากู๊สจะทำและมอบให้ครอบครัว ในช่วงเทศกาลคริสต์มาส	129
75	เอกสารพระราชทานนามสกุลสิงห์หัต ในสมัยรัชกาลที่ 6 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2456	133
76	รูปภาพสมาชิกวงดนตรีนันทสังคีต อันประกอบด้วยชาวไทยและชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส จากชุมชนชาวตากู๊ส	136
77	คุณณรงค์ชัย เจริญชัย คุณนาวาตรีพันธ์ศักดิ์ ประสาทพร และคุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์หัต) ตัวแทนจากครอบครัว ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส กำลังแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน	138

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
78	บทความที่ศึกษาชุมชนชาวตากู๊ส ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส	141
79	แผนภาพการดัดแปลงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในศาสนจักรสากลและในประเทศไทย	142
80	ช่วงกลางคืนวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ เหล่าคริสตชนในชุมชนชาวตากู๊ส	142
81	การเคารพบูชาพระแม่ด้วยเทียน และพวงมาลัย ของชาวคริสต์ที่วัดชาวตากู๊ส	143
82	หนังสือ “โน้ตเพลงปารณนา” ประกอบด้วยโน้ตดนตรีและเนื้อเพลงภาษาไทยแทนภาษาละติน ในการร้องสรรเสริญพระเจ้า	145
83	เครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ โทน ที่ใช้ในวัดชาวตากู๊ส	146
84	ขนมฝรั่งกุฎีจีน สินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวตากู๊ส	151
85	อาหารที่ครอบครัวในวัดชาวตากู๊ส นำมาเลี้ยงสมาชิกในชุมชนเนื่องในวันฉลองวัดประจำปี วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2556	151
86	เหล่าคริสตชน ชุมชนชาวตากู๊ส และชุมชนละแวกใกล้เคียงมารับประทานอาหารที่ชาวบ้านในชุมชนมาเลี้ยงด้วยกัน	152
87	บาทหลวงกำลังรับประทานอาหารแบบเดียวกับชาวบ้านตามรูปแบบวิถีแบบไทย	152

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพผนวกที่		หน้า
1	จดหมายขออนุญาตสัมภาษณ์ครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ที่ชุมชนชาวตาครู้ส	170
2	จดหมายขออนุญาตสืบค้นข้อมูลหลักฐานชุมชนชาวตาครู้ส ที่สำนักงานเขตรธนบุรี	171
3	จดหมายขออนุญาตสัมภาษณ์ครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ที่ชุมชนชาวตาครู้ส	172
4	แผนที่ชุมชนชาวตาครู้ส จัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2453 สมัยพระสังฆราช แปร์รอส	173
5	บทความที่ศึกษาชุมชนชาวตาครู้ส ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทย เชื้อ สายโปรตุเกส (หน้า 1)	174
6	บทความที่ศึกษาชุมชนชาวตาครู้ส ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทย เชื้อ สายโปรตุเกส (หน้า 2)	175
7	บทความที่ศึกษาชุมชนชาวตาครู้ส ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทย เชื้อ สายโปรตุเกส (หน้า 3)	176
8	จดหมายจากร้านสรรพการค้า ชุมชนชาวตาครู้ส เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน (พ.ศ.2484)	177

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

มูลเหตุสำคัญที่นำไปสู่การศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส: กรณีศึกษาชุมชนวัดช่างดาครู้ส ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร เนื่องจากชุมชนชาวโปรตุเกสในประเทศไทย ถือเป็นชุมชนชาวตะวันตกเพียงชุมชนเดียว ที่ยังคงสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม จนกระทั่งสามารถนำเสนอองค์ความรู้ และจัดงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย – โปรตุเกส ครบรอบ 500 ปี ในพ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา ขณะที่ชุมชนตะวันตกอื่นๆ หรือ แม้แต่ชุมชนญี่ปุ่น ที่ก่อตั้งขึ้นสมัยอยุธยา ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ความเป็นชุมชนได้สิ้นสุดลงแล้ว จึงเกิดข้อคำถามว่า เจื้อนไขใดทางสังคม ที่ส่งผลให้ชุมชนชาวโปรตุเกสในสังคมไทยยังคงรักษา ลักษณะเด่นทางสังคม สามารถธำรงไว้ ซึ่งความสืบเนื่อง ด้านการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ลักษณะเช่นนี้ คล้ายคลึงกับชาวมลายูเซีย เชื้อสายโปรตุเกส ที่จัดงานเฉลิมฉลองในโอกาสครบรอบ ความสัมพันธ์ พร้อมกับการยืนยันทางชาติพันธุ์ โดยเรียกตนเองว่า “Malacca Portuguese Eurasian”

ในประเทศไทย ปรากฏการสร้างวัดของชาวโปรตุเกส เพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ จากหลักฐานทางโบราณคดี พบว่ามีวัดของชาวโปรตุเกสในสยามทั้งหมด 6 แห่ง แบ่งเป็น 3 แห่งที่หมู่บ้านโปรตุเกส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันกลายเป็นโบราณสถานสำคัญ คือ โบสถ์เซนต์โดมินิก โบสถ์เซนต์เปโตร และโบสถ์เซนต์เปาโล อีก 3 แห่ง ตั้งในกรุงเทพฯและยังเป็นศาสนสถานสำคัญของชาวไทย ผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกในปัจจุบัน คือ วัดคอนเซ็ปชัญ วัดช่างดาครู้ส และวัดกาลหว่าร์ (สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธ์, 2554: 10) จากหลักฐานทางศาสนสถาน แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันมีวัดและชุมชนชาวโปรตุเกสในประเทศไทย เพียง 3 แห่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ผู้วิจัยสนใจเลือกศึกษา ชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส บริเวณวัดช้างตากู๊ต ซึ่งตั้งอยู่บริเวณย่านกุฎีจีน¹ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ความสืบเนื่องของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสอย่างชัดเจน² มีกระแสชุมชนท้องถิ่น คือ การให้ความสำคัญกับประวัติความเป็นมาของชุมชน จากแนวคิดสิทธิชุมชนท้องถิ่น ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 การประชาสัมพันธ์ ขนบโปรตุเกสดั้งเดิม (ขนบฝรั่งกุฎีจีน) การจัดการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม ที่มีลักษณะเด่นชัดกว่าที่ ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน และชุมชนวัดกาลหว่าร์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกเหมือนกัน นอกจากนี้ชื่อวัดช้างตากู๊ต หรือค่ายช้างตากู๊ต ที่เรียกตั้งแต่ ในสมัยธนบุรี มีที่มาจากภาษาโปรตุเกส และปัจจุบันยังคงปรากฏผู้สืบเชื้อสายโปรตุเกสอย่างชัดเจน³

¹ ที่มาของชื่อ “กุฎีจีน” มาจาก 2 แนวคิด คือ

1. มาจากการเรียก สถานที่หรือเรือนของภิกษุสามเณรจีนของพุทธศาสนา นิกายมหายาน ที่ตั้งอยู่บริเวณ ศาลเจ้าเกียนอันเกง ใกล้กับบ้านช้างตากู๊ต สันนิษฐานว่าอายุของศาลเจ้า น่าจะเก่าแก่ไม่เกินสมัยรัชกาลที่ 3 (วีระพันธุ์ ชินวัตร, 2554: 31)
2. มาจากการเรียกพื้นที่บ้านช้างตากู๊ตของบุคคลภายนอก ตามรูปแบบสถาปัตยกรรม วัดช้างตากู๊ตหลังที่สอง ที่มีลักษณะศิลปะแบบจีน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ.2379 (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 18 เมษายน พ.ศ.2557: สัมภาษณ์)

² งานวิจัยที่สนับสนุนว่า ชุมชนบริเวณวัดช้างตากู๊ต (กุฎีจีน) มีลักษณะเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส

1. ปรีดี พิศุมิวิธิ. 2553. “ชุมชนโปรตุเกส กุฎีจีน”. กระดานทองสองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: มติชน.
2. ยุวดี วัชรางกูร. 2554. “ชุมชนโปรตุเกส สมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์”. 500 ปี ความสัมพันธ์สยาม-โปรตุเกส. กรุงเทพฯ: Nation Documentary (ฉบับพิเศษ).
3. อรสรာ สายบัว. 2548. “ชาวไทยและชาวโปรตุเกส : สายสัมพันธ์ทางบรรพ มารีสา เกสรกุล. 2539. “ชีวิตและสายน้ำเจ้าพระยาคู่บ้านวัดช้างตากู๊ต”. 80 ปี วัดช้างตากู๊ต. กรุงเทพฯ: เอที พรินท์ติ้ง.
4. ไกรฤกษ์ นานา. 2553. “500 ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน ไทย – โปรตุเกส.” กรุงเทพฯ: มติชน.
5. “บุรุษโปรตุเกสที่สืบเชื้อสายต่อมาในประเทศไทย”. สรุปการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีปตร.

³ ปรากฏนามสกุล ผู้สืบเชื้อสายชาวโปรตุเกสในชุมชนกุฎีจีน 18 นามสกุล (ถิตราภรณ์ จินดาเดช, 2548 :146)

ด้านการนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกของชุมชนชาวคาทูล⁴ มีศาสนสถานอันเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคริสตชน คือ โบสถ์ชาวคาทูล⁴ ที่เคียงคู่กับชุมชนตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงธนบุรี ด้านวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ยังคงยึดถือความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ เช่น พิธีฉลองพระธาตุไม้กางเขน พิธีถอดพระ เพื่อรำลึกถึงวันที่พระเยซูคริสต์ทรงถูกทรมานและสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน ปัจจุบันมีเพียงวัดชาวคาทูล⁴ และวัดคอนเซ็ปชัน ที่ยังคงทำพิธีถอดพระอยู่ (ศานติ สุวรรณศรี, 19 กรกฎาคม 2553: สัมภาษณ์) พิธีมิชซา พิธีล้างเท้าอัครสาวก พิธีแห่ใบลาน เทศกาลมหาพรต เทศกาลปัสกา เทศกาลวันอีสเตอร์ (พิษณุ บางเขียว และคณะ, 2550 : 50) พิธีศีลสมรส เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการศึกษา ปรากฏเริ่มต้นที่ชุมชนชาวคาทูล⁴ เมื่อมิชชันนารีอเมริกัน หมอ บรัดเลย์ รวมถึง สตีเฟน แมตทูน (ผู้ก่อตั้งกรุงเทพคริสเตียนราชวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2395) ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณชุมชนแห่งนี้ และมีดำริที่จะตั้งโรงเรียน โรงพิมพ์โบสถ์ของศาสนาคริสต์ การพิมพ์หนังสือและการศึกษาจึงได้พัฒนาเกิดขึ้น (ประสงค์ สุขุม, 2548 : 12,16)

วัฒนธรรมทางด้านอาหารและขนม มีการทำอาหารเฉพาะกลุ่มในหน้าเทศกาล เช่น วันคริสต์มาส งานฉลองวัด ได้แก่ แกงเหงาหงอด ต้มบาฟาด เนื้อซีโม ขนมกุ๊กจิ้น และขนมครุขี้ผึ้ง (เรวดี จิตะโลหิต, 2548 : 178-179) ด้านดนตรี วัดชาวคาทูล⁴มีเครื่องดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์ คือ ระฆังชุด 16 ใบ เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า การ์ย็อง (Le Carillon) สามารถใช้ได้เป็นเพลงได้ทุกประเภท ในอดีตมีวงดนตรีของชุมชนที่มีชื่อเสียง คือ คณะนันทสังคีต ประกอบด้วยสมาชิก ในวง ที่อาศัยในชุมชนชาวคาทูล⁴ (มาริสสา เกสรกุล, 2539: 101-102) วงขับร้องประสานเสียงของวัดชาวคาทูล⁴ในสมัยนั้น มีชื่อเสียงมาก เป็นที่สนใจของผู้คนทั่วไป จนถึงกับได้รับเชิญให้ไปขับร้อง ส่งกระจายเสียงทางสถานีวิทยุคลื่นสั้นที่สถานีพญาไท เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ.2483 และได้รับเชิญไปขับร้องที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ในงานฉลองรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2483 (อนุรัตน์ ณ สงขลา, 2542 : 37)

⁴ชาวคาทูล⁴ เป็นภาษาโปรตุเกส แปลว่า ไม้กางเขนศักดิ์สิทธิ์บาทหลวงกอร์ได้ตั้งชื่อนี้ตั้งแต่เริ่มสร้างค่ายชาวคาทูล⁴ในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2312 เพื่อเป็นการระลึกถึงวันฉลองเทิดทูนมหากางเขน และคริสตชนที่นี้ส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายโปรตุเกส(อนุรัตน์ ณ สงขลา, 2542: 11)

ต่อมาใน พ.ศ.2551 จึงเป็นปีของการเริ่มต้นของกิจกรรมฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ริมน้ำบางกอก โดยกรมการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยามฯ ได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชนย่านกุฎีจีน ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสามศาสนา อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี เริ่มต้นจากการนำเอาแนวคิดการจัดทำ “แผนที่มรดกวัฒนธรรมชุมชน” โดยเยาวชน ASA Kids และชุมชนเอง (Cultural mapping by Community-based participation) มาใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นชุมชนและเยาวชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ความเข้าใจและหวงแหนมรดกวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความเข้มแข็งของชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตนเอง จากนั้นก็เกิดกิจกรรมฟื้นฟูในพื้นที่ท้องถิ่นหลายครั้ง ได้แก่ กิจกรรมการจัดงาน “กะดีจีน ศิลป์ตามตรอกครั้งที่ 1 และ 2” ในปี พ.ศ.2552 – 2553 อันเป็นความร่วมมือระหว่าง กรมการอนุรักษ์ฯ สมาคมสถาปนิกสยามฯ พร้อมด้วยทีมงานและนิสิตผังเมือง สถาปัตย์จากหลากหลายสถาบัน เพื่อร่วมกับชาวชุมชนในการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพในพื้นที่ย่านกุฎีจีน รวมถึงกิจกรรมภาพถ่ายภายใต้แนวคิด “มรดกวัฒนธรรม สามศาสนา ย่านกะดีจีน” และนำไปจัดแสดงที่หอศิลป์ กรุงเทพฯ ในเดือนมกราคม พ.ศ.2554 เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์พัฒนา และการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนย่านกุฎีจีน (วิระพันธ์ ชินวัตร, 2554: 7-9) ส่งผลให้ชุมชนวัดช่างดาครุฑแห่งนี้ เป็นที่รู้จัก ในสังคมอย่างกว้างขวาง

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์และแนวทางของมานุษยวิทยาศึกษาเรื่องราวของชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส บริเวณวัดช่างดาครุฑ จากภายในชุมชน เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัว การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางวัฒนธรรม หรือ พหุวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์, 2549: 16-20) รวมทั้งการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสให้ดำรงไว้ ภายใต้อาณัติความเป็นกลุ่มวัฒนธรรม อันหมายถึงกลุ่มคนที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2537: 157) โดยเฉพาะในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ จนถึงช่วงก่อน พ.ศ. 2554 ซึ่งถือเป็นช่วงปีแห่งการเฉลิมฉลองครบรอบ 500 ปี ความสัมพันธ์ไทย – โปรตุเกส

⁵ บรรพบุรุษเดียวกัน หมายถึง บรรพบุรุษทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน จะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อมๆกันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่จะเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและกลุ่ม และในขณะเดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมนับถือศาสนาเดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2537 : 157)

การศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจถึงความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกสในสยามและโปรตุเกส ภูมิศึกษาชุมชนวัดช้างตากูรัฐ ย่านกุฎีจีน ธนบุรี กรุงเทพฯ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและผลงานวิจัยที่ใช้ประกอบในการศึกษาวิจัย (ดังปรากฏรายละเอียดในการตรวจสอบเอกสาร) สามารถจำแนกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. งานศึกษากลุ่มแรก ศึกษาเกี่ยวกับการเข้ามาของชาวโปรตุเกส ในฐานะของชาวตะวันตกชาติแรก ที่เข้าติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2054 ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามและชุมชนโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ทั้งในด้านการเมือง การประกอบอาชีพ การตั้งชุมชน และการสร้างโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

2. งานศึกษากลุ่มที่สอง ศึกษาในด้านความสัมพันธ์ของรัฐสยามและโปรตุเกส เสนอว่าสยามได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม อาหาร ขนมดนตรี การศึกษา ในด้านของวิถีชีวิต และศิลปวิทยาการทางด้านกองทัพ ปรากฏหลักฐานการส่งตัวแทนจากราชสำนักฝ่ายโปรตุเกสเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามและทำหนังสือสัญญาทางการค้าร่วมกัน ทั้งในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

3. งานศึกษากลุ่มที่สาม เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนย่านกุฎีจีน เขตธนบุรี ในปัจจุบันเพื่อเป็นองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาพื้นที่ชุมชน งานวิจัยในกลุ่มนี้จะอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนกุฎีจีน(ชุมชนวัดช้างตากูรัฐ)โดยสังเขป ทำให้เข้าใจขอบเขตพื้นที่ภาพรวมในลักษณะสังคมที่มีความหลากหลายทางกลุ่มวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ประกอบด้วงานวิจัยที่แสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพในปัจจุบัน พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนย่านกุฎีจีน และงานวิจัยที่ศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ทางศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ฝั่งธนบุรี รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนชาวตากูรัฐ

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้ง 3 กลุ่ม พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้นในด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐของสยามและโปรตุเกส แต่ยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับความสืบเนื่อง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสด้านความเชื่อทางคริสต์ศาสนา อันแสดงออกในรูปแบบวิถีชีวิตประเพณี ค่านิยม ดนตรี การละเล่น วัฒนธรรม

ทางด้านอาหาร และการปรับตัวของชุมชนให้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางสังคมของศาสนาจักร ในช่วงหลัง พ.ศ.2508

การศึกษาประเด็นเบื้องต้นดังกล่าว เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากชุมชนชาวคาทอลิก มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งที่ยาวนานตั้งแต่แรกเริ่มกรุงธนบุรี เป็นชุมชนที่มีลักษณะของพหุวัฒนธรรม คือมีการตั้งชุมชนต่างชาติในอาณาบริเวณใกล้เคียง คือ ชุมชนชาวจีน ชาวพุทธ ชาวมุสลิม แต่ทว่าชุมชนชาวคาทอลิกยังคงรักษาวัฒนธรรมภายในชุมชน ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

งานวิจัยฉบับนี้จะมุ่งศึกษาความสืบเนื่อง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวคาทอลิก ตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ – พ.ศ. 2554 คือ เริ่มก่อตั้งชุมชนในสมัยกรุงธนบุรี สืบเนื่องจนถึงยุครัตนโกสินทร์ ที่ชุมชนชาวคาทอลิกได้พยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ของสังคมไทย จนกระทั่งในช่วง พ.ศ. 2554 ที่หน่วยงานต่างๆของภาครัฐ เอกชนและคนภายในชุมชน ได้สนใจในช่วงการเฉลิมฉลองครบรอบ 500 ปี ความสัมพันธ์ไทยและโปรตุเกส เกิดความพยายามในการนำเสนอวัฒนธรรมของความเป็นชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนชาวคาทอลิก ถือเป็นเรื่องราวที่ควรแก่การศึกษาให้เข้าใจถึงลักษณะทั่วไปทางสังคมวัฒนธรรม และพัฒนาการของชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว

งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อเติมเต็มประวัติศาสตร์ชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนแห่งนี้ให้ชัดเจนมากขึ้น และการศึกษาในประเด็นนี้ถือเป็นปัญหาที่ควรค่าแก่การค้นคว้า เพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจต่อไป

คำถามวิจัย

เงื่อนไขทางสังคมเช่นใด ที่ทำให้วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ที่ชุมชนชาวตาครู้ส ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร สามารถธำรงรักษามาได้จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 500 กว่าปี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส กรณีศึกษาชุมชนวัดชาวตาครู้ส
2. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมที่มีผลต่อความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสกรณีศึกษาชุมชนวัดชาวตาครู้ส

ขอบเขตการวิจัย

เพื่อศึกษาความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสของชุมชนชาวตาครู้ส ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ขอบเขตทางด้านพื้นที่ และขอบเขตทางด้านเวลา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนวัดชาวตาครู้ส ตั้งอยู่ที่ซอยวัดชาวตาครู้ส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ มีพื้นที่ประมาณ 32 ไร่ ในปัจจุบันมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	จรดแม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศใต้	จรดถนนซอยวัดกัลยาณ์
ทิศตะวันออก	จรดวัดประยูรวงศ์
ทิศตะวันตก	จรดชุมชนวัดกัลยาณ์

2. ขอบเขตด้านเวลา

งานวิจัยฉบับนี้ มุ่งศึกษาความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสของชุมชนวัดซางตาครู้ส ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ถึงปัจจุบัน เนื่องจากภายหลัง การเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 (พ.ศ.2310) ได้มีชาวโปรตุเกส อพยพมาตั้งถิ่นฐาน บริเวณวัดซางตาครู้ส จนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกับสมัยอยุธยา

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศไทยต่อไป
2. เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในลักษณะของการบูรณาการ กับศาสตร์อื่นๆ อาทิ มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เป็นต้น

การตรวจเอกสาร

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจถึงองค์ความรู้เรื่องความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส กรณีศึกษาชุมชนวัดซางตาครู้ส ย่านกุฎีจีน ธนบุรี กรุงเทพฯ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและผลงานวิจัยที่ใช้ประกอบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

งานศึกษากลุ่มแรก เกี่ยวกับการเข้ามาของชาวโปรตุเกส ในฐานะของชาวตะวันตกชาติแรก ที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.2054 ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชนโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ทั้งในด้านการตั้งชุมชน การประกอบอาชีพ การปกครองภายในชุมชน วัฒนธรรม และการสร้างโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 งานศึกษากลุ่มแรกเกี่ยวกับชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
1	กรพินธุ์ ทวีตา (2548)	ความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส : ศึกษาจากเอกสารจดหมายเหตุในสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2	ไกรฤกษ์ นานา (2553)	500 ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน ไทย – โปรตุเกส
3	โตเม ปิเรส (2555)	จดหมายเหตุการเดินทางของโตเม ปิเรส ตอนที่เกี่ยวกับสยามเอกสาร โปรตุเกสที่เกี่ยวกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (1491 -1529)
4	นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555)	โปรตุเกส การเดินเรือ เครื่องเทศ และ ศรัทธา
5	ปฎิพัฒน์ พุ่มพวงแพทย (2530)	บันทึกความสัมพันธ์โปรตุเกส – อยุธยา
6	พิทยะ ศรีวัฒนสาร (2541)	ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 – 2310
7	พิริกษ์ ชวนะเกรียงไกร (2530)	ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา
8	มาเรีย คา กงไซเซา ฟลอริช (2547)	ชาวโปรตุเกสและสยาม สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16
9	วรพร ภู่งศ์พันธุ์(2542)	ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ.1767
10	ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์ (2544)	หมู่บ้านโปรตุเกส อยุธยา,หมู่บ้านโปรตุเกสแห่งที่ 2,ชุมชนโปรตุเกสในย่านกุฎีจีน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
11	สุราชัย ยัมประเสริฐ (2546)	ความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและ ราชอาณาจักรอยุธยา
12	สุราชัย ชุ่มศรีพันธุ์ (2555)	โปรตุเกสในประเทศไทย
13	Cardim, A. F. (2011)	About the Mission in the Kingdom of Siam
14	Albuquerque, B. D. (2011)	The beginning: Malacca and Ayutthaya, 1511
15	Campos, J. D. (2011)	Early Portuguese Accounts of Thailand
16	Charney, M. W. (2011)	From merchants to musketeers in Ayutthaya: the
17	Sanjay, S. (1993)	The Portuguese empire in Asia, 1500 – 1700 : a politic and economy
18	Yimprasert, S. (1998)	Protuguese Lançados in Asia in the Sixteenth and Seventeenth

งานศึกษากลุ่มที่สอง ศึกษาในด้านความสัมพันธ์ของรัฐสยามและโปรตุเกส งานกลุ่มนี้
เสนอว่า โปรตุเกสและสยามได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อกัน แสดงถึงความสืบเนื่อง และ การ
เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกสในสังคมไทย ได้แก่ ความเชื่อทางคริสตศาสนา
ประเพณี พิธีกรรม อาหาร ขนบ คติการศึกษา ในด้านของวิถีชีวิต และศิลปวิทยาการทางด้าน
กองทัพ รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 งานศึกษากลุ่มที่สองเกี่ยวกับ อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่รัฐสยามได้รับจากโปรตุเกส

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
1	จอร์จ มอร์เบย์ (2549)	เรือนรับรองเอกอัครราชทูตโปรตุเกส-มรดกเคหะสถานแห่งกรุงเทพฯ
2	ฉัตรภรณ์ จินดาเดช (2548)	ชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสริมฝั่งเจ้าพระยา
3	บุหลง ศรีกนก (2548)	ไทย – โปรตุเกส : สายสัมพันธ์ที่ยาวนาน
4	บุหลง ศรีกนก (2555)	จดหมายเหตุโปรตุเกส-ไทย : ข้อสังเกตจากการศึกษาฐานงาน
5	ประโลม บุญศรี (2548)	ฝอยทองของหวานๆ บ้านอยู่ไหนเป็นลูกเต้าเหล่าใคร
6	ประสงค์ สุขุม (2548)	150 ปี จากกฎจิ้น ถึงประมวลกฎหมายชั้นนาริกับการศึกษาไทย
7	ปรีดี พิศุมิวิธิ (2553)	กระดานทองสองแผ่นดิน
8	ปรีดี พิศุมิวิธิ (2553)	พระราชสาส์นรัชกาลที่ 1 ถึงพระราชินีโปรตุเกส
9	พิทยะ ศรีวัฒนสาร (2546)	อาชีพของชาวโปรตุเกสในสยาม (ค.ศ. 1511 - 1767) มุมมองใหม่กับความหลากหลายที่แฝงเร้น
10	เฟรด ดับบลิว.ริกส์ (2519)	การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า
11	ราศี บุรุษรัตนพันธุ์ (2548)	เก็บตกจากหำร้อยปี : ประจักษ์พยานของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส
12	เรวดี จิตะโลหิต (2548)	วัฒนธรรมด้านอาหารการกินที่สืบค้นได้จากอดีตถึงปัจจุบัน
13	สงวน อึ้งคง (2504)	สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
14	สุมาลี วีระวงศ์ (2548)	ข้อสังเกตว่าด้วยคำยืมไทย-โปรตุเกส
15	สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์ (2548)	การเข้ามาของพวกโปรตุเกสกับศาสนาคริสต์
16	สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์ (2555)	โปรตุเกสในประเทศไทย
17	อันตอโน โอ ดา ซิลวา เรโก (2528)	การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยามตั้งแต่ปี ค.ศ.1511 ถึงสมัยปัจจุบันโดยย่อ
18	อิสริย์ ชีรเดช(2548)	ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-โปรตุเกส ในประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 1-4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
19	เฮลเดอร์เดอ เมนคอนซา เอ กุนญา(2528)	การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกสในปีค.ศ.1820
20	Roy, E.V. (2011)	The Portuguese communities in Bangkok in modern times
21	Roy, E.V. (2007)	The Portuguese in Siam: a quinquacentennial retrospect
22	Morbey, J. (2546)	Portuguese and Thailand in 16 th to 19 th Centuries
23	Smithies, M. (2011)	Portuguese as a lingua franca in South-East Asia

งานศึกษากลุ่มที่สาม งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนย่านกุฎีจีน เขตธนบุรี ในปัจจุบันเพื่อเป็นองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาพื้นที่ชุมชน งานวิจัยในกลุ่มนี้จะอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนกุฎีจีน(ชุมชนวัดชาวตาครู้ต)โดยสังเขป ทำให้เข้าใจขอบเขตพื้นที่ภาพรวมในลักษณะสังคมที่มีความหลากหลายทางกลุ่มวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ จำแนกเป็น

3.1 งานวิจัยที่แสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพในปัจจุบัน และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนย่านกุฎีจีน รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 งานศึกษากลุ่มที่สาม เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพในปัจจุบันของชุมชนย่านกุฎีจีน

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
1	กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ (2545)	การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสุ่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี
2	จิรวัดน์ แสงทอง (2546)	ชีวิตประจำวันของชาวสยามในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2426 – 2475
3	นวกรณ์ อังสาชน (2541)	การมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในกุฎีจีน
4	นันทนา ดันติเวส (2544)	ห้างหันแตร
5	พามิลา หะราร์กซ์ (2544)	วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร
6	พิชญ บ้างเขียว (2550)	การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวข้องเขตธนบุรี
7	วีระพันธุ์ ชินวัตร (2554)	เที่ยวย้อนยุค ย่านถิ่นกะตี่จีน รีมเจ้าพระยา มรดกวัฒนธรรม สามศาสนา สืบความเชื่อ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
8	สุครา สุจฉายา (2542)	ธนบุรี
9	อนันต์ วงษ์แก้ว (2545)	การเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของ กรุงเทพมหานครตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 พ.ศ.2325-2411

3.2 งานวิจัยที่ศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ทางศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ฝั่งธนบุรี รวมทั้ง
ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนชาวตาครู้ส รายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 งานศึกษากลุ่มที่สาม เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางศาสนสถานและประวัติความเป็นมาของ
ชุมชนชาวตาครู้ส

ลำดับที่	ผู้แต่ง (ปี)	ชื่อหนังสือ/วิทยานิพนธ์/บทความ
1	จิราภรณ์ มาตังคะ (2549)	ศาสนศิลป์ของศาสนสถานริมฝั่งน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนธนบุรี
2	บรรณาธิการ (2554)	ชุมชนกุฎีจีนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมบางกอก
3	มารีสา เกสรกุล (2539)	ชีวิตและสายน้ำเจ้าพระยาหน้า วัดช่างตาครู้ส
4	มารีสา เกสรกุล (2539)	ชีวะประวัติ คุณพ่อกุเลิลโม ผู้สร้างวัดช่าง ตาครู้สหลังปัจจุบัน
5	วิณา เชิดบุญชาติ (2545)	จาริรมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาถึงกลางสายชล
6	สมศักดิ์ ชีราศักดิ์ (2539)	80 ปี วัดช่างตาครู้ส
7	อนรรตน์ ณ สงขลา (2539)	ความเป็นมาของวัดช่างตาครู้ส
8	อนรรตน์ ณ สงขลา (2542)	วัดช่างตาครู้ส วัดกุฎีจีน ค.ศ.1769
9	อรุณี โยธาพิทักษ์ (2554)	วัดช่างตาครู้ส

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้ง 3 กลุ่ม พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้นในด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามและโปรตุเกส แต่ยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสด้านความเชื่อทางคริสต์ศาสนาอันแสดงออกในรูปแบบวิถีชีวิต ประเพณี ค่านิยม คนตรี การละเล่น วัฒนธรรมทางด้านอาหาร

การศึกษาเบื้องต้นพบว่า ความสืบเนื่อง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสชุมชนชาวตาครู้ส ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งที่ยาวนานตั้งแต่แรกเริ่มกรุงธนบุรี เป็นชุมชนที่มีลักษณะของพหุวัฒนธรรมคือมีการตั้งชุมชนต่างชาติในอาณาบริเวณใกล้เคียง คือ ชุมชนชาวจีนชาวพุทธ ชาวมุสลิม แต่ทว่าชุมชนชาวตาครู้สยังคงรักษาวัฒนธรรมของตน ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นการศึกษาความสืบเนื่อง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสนับเป็นปัญหาที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้า เพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจต่อไป งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อเติมเต็มประวัติศาสตร์ชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนแห่งนี้ให้ชัดเจนมากขึ้น

ประมวลศัพท์

ความสืบเนื่องทางวัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะการเชื่อมทางวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งๆ ปรากฏหลักฐาน คือ “มรดกทางวัฒนธรรม” (cultural heritage) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายความเชื่อมต่อ ระหว่างเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันได้ ทำให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ หรือวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ที่ผ่านกระบวนการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และความสามารถในการปรับตัวนั้น ทำให้เกิดรูปแบบของวัฒนธรรมเฉพาะ (สิริพร สมบุญณ์บุรณะ, 2544: 1)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต และพฤติกรรม ที่บุคคลในสังคมได้เคยปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ไปสู่แบบแผนใหม่ ที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน (นิยพรธณ วรรณศิริ, 2550 :133)

ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส หมายถึง บุคคลที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมาย และในทางวัฒนธรรม มีความสำคัญกว่าเป็นลูกหลานที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวโปรตุเกสตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย มีผู้สืบตระกูลมีการรับรู้ของกลุ่มครอบครัวในพื้นที่ด้วยคติความเชื่อ วิถีชีวิต จารีตประเพณีคล้ายคลึงกัน จนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม

ย่านกุฎีจีน หมายถึง บริเวณชุมชนเก่าแก่สมัยอยุธยา ต่อมาเมื่อกรุงธนบุรี ได้รับการสถาปนาเป็นราชธานี ย่านนี้ก็กลายเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มต่างๆ ที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา ปรากฏหลักฐานที่สำคัญ คือ ศาสนสถานทั้งของชาวสยาม ชาวจีน ชาวโปรตุเกส และชาวมุสลิม อาณาเขตย่านกุฎีจีนในปัจจุบัน อยู่ในพื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์ และแขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร (พิชญ บ้างเขียว และคณะ, 2550: 34)

ชาวเวียดนาม คือ คำเรียกแทน ชาวนวนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสังคมสยาม เพื่อหลบเลี่ยงการใช้คำที่มีอคติทางชาติพันธุ์ และเตรียมตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า “ชาวเวียดนาม” แทน คำว่า “ชาวนวน” ในงานวิจัยฉบับนี้

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าจะใช้วิธีระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เริ่มต้นด้วยการตรวจสอบเอกสาร ผลงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส ตั้งแต่สมัยอยุธยา เพื่อเข้าใจถึงความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ โดยรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานต่างๆ ดังนี้

1. เอกสารชั้นต้น ได้แก่ เอกสารจากหน่วยงานราชการ จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารจากกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารคำเขียนในหอสมุดแห่งชาติ แผนกเอกสารโบราณ เอกสารจากชุมชนและครอบครัวเก่าแก่ชาวโปรตุเกส เอกสารจากองค์กรสาธารณะ

2. เอกสารชั้นรอง ได้แก่ ผลงานวิจัยของชาวไทยและชาวต่างประเทศจากห้องสมุดต่างๆ ของชุมชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย หนังสือภาษาไทย หนังสือภาษาต่างประเทศตลอดจนวิทยานิพนธ์

3. ศึกษาจากการสำรวจภาคสนาม เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมของหลักฐานทั้งประเภท

โบราณสถาน โบราณวัตถุ การละเล่น ขนบธรรมเนียม คติความเชื่ออาหาร ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการเข้าไปศึกษาอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ในพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน สัมภาษณ์บุคคลดังต่อไปนี้ เช่น ผู้รู้ของชุมชน คือ วิทยากรของชุมชน ครอบครัวตระกูลเก่าแก่ชาวโปรตุเกสที่สนใจศึกษาประวัติของชุมชน ได้แก่ ครอบครัวเจริญสุข ครอบครัวประสาทร และครอบครัวสิงห์ตัด เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวตาครู้ส การรวบรวมข้อมูลดังกล่าวจัดระเบียบตามเนื้อหาหลักฐานที่ปรากฏและนำเสนอรายงานเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

บทที่ 2

ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ตั้งแต่สมัยอยุธยา สืบเนื่องสู่การตั้ง ค่ายข้างตาคูรูส ในสมัยธนบุรี จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถึง ปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของการสร้างวัดและการก่อตั้งค่ายข้างตาคูรูส มีความเกี่ยวเนื่อง กับประวัติความเป็นมา ของบ้าน โปรตุเกสในสมัยอยุธยา และการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกในระดับสากล กล่าวคือ เมื่อโปรตุเกสได้รับสิทธิปาโดร อาโด (Padro Ado) ⁶ จากพระสันตะปาปา ทำให้โปรตุเกสได้รับสิทธิอันชอบธรรม ในการเผยแผ่ศาสนา ในบริเวณซีกโลกตะวันออกคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 ชาวโปรตุเกสจึงได้เดินทางเข้ามาในเอเชีย รวมทั้งในกรุงศรีอยุธยา ชุมชนโปรตุเกสได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ.2061 จากสนธิสัญญาโคเอลโฮ (Coelho) ระหว่างผู้นำของโปรตุเกสที่เมืองกัวและสยาม ต่อมาสถานะของบ้านโปรตุเกสมีความชัดเจนอีกครั้ง ใน พ.ศ.2081 หลังจากที่ชาวโปรตุเกสได้ร่วมรบ กับกองทัพหลวง ในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช บุคคลในชุมชนโปรตุเกสในระยะแรกส่วนใหญ่ คือ ทหารรับจ้าง และบรรดาพ่อค้า จากนั้นเป็นเวลาประมาณ 29 ปี คือ พ.ศ.2110 จึงปรากฏมีบาทหลวงโปรตุเกส 2 รูปเดินทางเข้ามาในสยาม เพื่อดูแลเหล่าคริสตชน ในหมู่บ้านโปรตุเกส

⁶โปรตุเกสและสเปนมีกรณีพิพาทเกี่ยวกับการสำรวจและครอบครองดินแดน พระสันตปาปาทรงเข้ามาไกล่เกลี่ย และให้ทำสนธิสัญญาต่อกัน เรียกว่า สนธิสัญญาเทอร์เดซิลล่า (Thordissellar) สนธิสัญญาดังกล่าวได้แบ่งเขตแสวงหาดินแดน โดยโปรตุเกสจะต้องเดินทางไปทางทิศตะวันออก ส่วนสเปนจะเดินทางไปทางทิศตะวันตก และพระสันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6 ได้มอบสิทธิพิเศษในการประกาศศาสนา สิทธิพิเศษที่เกี่ยวกับศาสนานี้ เรียกว่า ปาโดร อาโด (Padro Ado) หรือ สิทธิอุปถัมภ์ศาสนา (ซึ่งในที่นี้สเปนและโปรตุเกสได้รับสิทธิซึ่งจะสัมพันธ์กับพื้นที่ ที่เข้าไปประกาศศาสนา ว่าอยู่ในเขตคุ้มครองของโปรตุเกส หรือ สเปน)

บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยาและการสืบเนื่องสู่การตั้งชุมชนชาวตาครู้ส

การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา

ชาวโปรตุเกส เป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เดินทางเข้ามายังอยุธยา ในพ.ศ.2054 (ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2) จุดมุ่งหมายสำคัญ คือต้องการเจริญสัมพันธไมตรี กับอาณาจักรอยุธยา หลังจากโปรตุเกสสามารถตีเมืองมะละกา ดินแดนที่อยุธยา เคยมีอิทธิพล มาก่อนได้สำเร็จ แสดงให้เห็นว่าโปรตุเกสต้องการมีสัมพันธภาพที่ดีกับอาณาจักรสยามตั้งแต่ยุคเริ่มแรก

อัลฟงซู คือ อัลนุเกร์เกอ (Afonso de Albuquerque) อุปราชโปรตุเกสที่เมืองกัว⁷(บุหล่งศรีกก, 2548:58) ได้ส่งทูต คือ ดูอาร์ตือ เฟร์นันเดส (Duarte Fernandes) มาถึงกรุงศรีอยุธยา พร้อมด้วยเครื่องบรรณาการสำคัญเพื่อเจริญความสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่ออาณาจักรอยุธยา

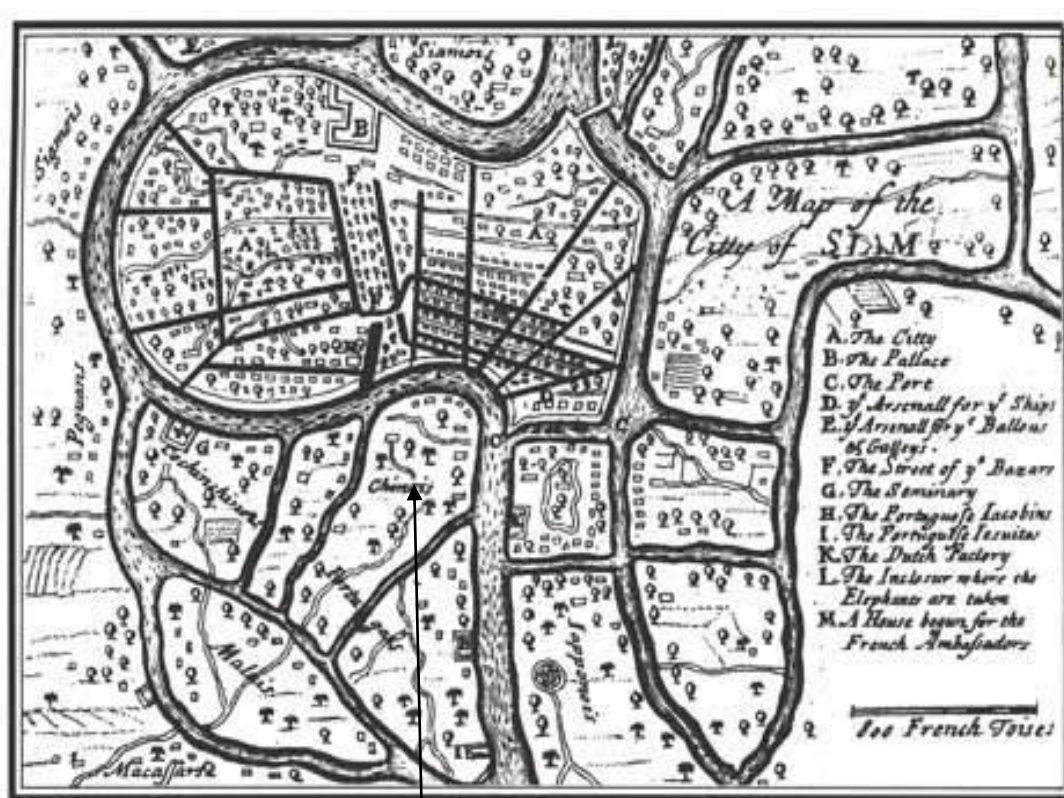
ต่อมาปลายปี พ.ศ.2054 อัลนุเกร์เกอ ได้ส่งคณะทูตชุดที่สองเข้ามาอยุธยาเพื่อเปิดการค้าระหว่างสยาม กับมะละกาของโปรตุเกสอย่างเป็นทางการ คณะทูตชุดนี้นำโดย อันโตนิโย คือ มิรันดา คือ อาเซเวโด (Antonio de Miranda de Azevedo) พร้อมด้วยชาวโปรตุเกสอีกผู้หนึ่ง คือ มานูแอล ฟราโกโซ (Manuel Fragoso) ฟราโกโซได้รับการแต่งตั้ง เป็นตัวแทนการค้าของโปรตุเกสอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ประมาณ 2 ปี แล้วจึงเดินทางกลับไปยังเมืองกัว เพื่อรายงานความเป็นไปเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีจึงโปรดให้ราชทูตไทย นำพระราชสาส์น และ เครื่องราชบรรณาการ ไปพร้อมกับฟราโกโซ ด้วย เพื่อตอบสนองพระราชประสงค์ทางไมตรีของกษัตริย์โปรตุเกส และแสดงพระราชประสงค์ ที่จะทำข้อตกลงในการค้าขาย กับเมืองมะละกา (The Conmentaries of the great Afonso Dalbuquerque อ้างใน สงวน อึ้ง, 2504:276) พ.ศ.2060 มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองคนใหม่ของโปรตุเกส ประจำมะละกา คือ อเล็กโซ คือ เมนเนเซส (Aleixo de Meneses) และได้ส่ง ดูอาร์ตือ โคแอลโด (Duarte Coelho) เป็นทูตพิเศษ นำพระราชสาส์น และ เครื่องมงคลราชบรรณาการ ของพระเจ้ามานูแอลที่ 1 การเข้ามาเป็นครั้งที่ 3 นี้โปรตุเกสมีความประสงค์ เพื่อให้เกิดการลงนามสัญญาทางการค้า อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เกิดสนธิสัญญาฉบับแรกขึ้นใน พ.ศ.2061 (ค.ศ.1518) เรียกว่าสนธิสัญญาโคเอลโฮ COELHO (Agreement /

⁷เมืองกัว (Goa) ตั้งอยู่บนชายฝั่งตะวันตกของอินเดีย เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าในเอเชียของโปรตุเกส หลังจากโปรตุเกส สามารถยึดเมืองกัวได้ในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2053 (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 39)

Treaty) นับเป็นสัญญาฉบับแรกที่สยาม ทำกับประเทศฝ่ายยุโรป และเป็นสนธิสัญญารับรอง การตั้งชุมชนโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา อย่างเป็นทางการ (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 91)

เนื้อหาของสนธิสัญญาโคเอลโฮ คือ โปรตุเกสรับจะจัดหาปืนและกระสุนดินดำให้อยุธา และยอมให้สยามไปตั้งหลักแหล่งที่เมืองมะละกาได้ ฝ่ายสยามจะอำนวยความสะดวกในการค้า และให้สิทธิพิเศษต่างๆ แก่ชาวโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา อนุญาตให้ชาวโปรตุเกสเข้ามาตั้งหลัก แหล่ง ทำมาหากินในอยุธยาได้ และให้ปฏิบัติตามบัญญัติทางศาสนาได้โดยเสรี เพื่อเป็นสักขีพยาน แห่งสัญญาฉบับนี้ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ คูอาร์ดีโอ โค แอลโล ทูตโปรตุเกสทำไม้กางเขนอันหนึ่งนำไปปักไว้ที่เปิดเผย ณ กลางกรุงศรีอยุธยา และบนไม้ กางเขนนั้นมีตราประเทศโปรตุเกสสลักไว้ด้วย คูอาร์ดีโอ โคแอลโล ได้พักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ประมาณปีหนึ่ง จึงเดินทางกลับมะละกา (สงวน อึ้งคง, 2504: 277)

หมู่บ้านชาวโปรตุเกสในระยะแรก ประกอบด้วย ชนชั้นราษฎรทั่วไปที่ต้องการเข้ามาใน สยาม เพื่อประกอบอาชีพ คือ กลุ่มทหารรับจ้าง และกลุ่มพ่อค้า การรับรองการตั้งถิ่นฐาน ของชาว โปรตุเกสได้ปรากฏชัดเจนอีกครั้ง เมื่อชาวโปรตุเกสจำนวนหนึ่ง ได้เข้าร่วมกับกองทัพหลวง ในรัช สมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช (สะอาด ไชยวัฒน์, 2519:81) เป็นกองทหารอาสาที่มีความรู้ด้าน การ ใช้ปืนไฟแบบชาวยุโรป ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาด้านสงครามแบบสมัยใหม่ เพื่อทำสงครามกับพม่าที่ เมืองเชียงกราน พ.ศ.2081 กองทหารเหล่านี้จึงเป็นที่พอพระทัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช และ ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ชาวโปรตุเกสตั้งถิ่นฐาน ในบริเวณตำบลบ้านดิน เหนือคลองตะเคียน กรุงศรีอยุธยา (ลำจุล ฮวบเจริญ, 2550: 75) พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านโปรตุเกส ทางตอนเหนือจรด ชุมชนชาวจีน ทางด้านทิศตะวันออกติดกับชุมชนญีปุ่น (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 21,22 อ้างใน พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 83) ดังภาพที่ 1

บ้านโปรตุเกส ในสมัยอยุธยา

ภาพที่ 1 แผนที่กรุงศรีอยุธยา แสดงพื้นที่ตั้งของชุมชนโปรตุเกส

ที่มา: พิทยะ ศรีวัฒนสาร (2541: 84)

รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชุมชนชาวโปรตุเกส ถือว่าเป็นชุมชนชาวตะวันตกที่ใหญ่ที่สุดในกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือมีผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ทั้งหมดประมาณ 2,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวโปรตุเกส มีชาวเวียดนาม และญี่ปุ่นบ้าง มีบาทหลวงดูแลชาวคริสต์เหล่านี้ 11 รูป เป็นบาทหลวงคณะเยซูอิต 4 รูป โดมินิกัน 2 รูป ฟรานซิสกัน 3 รูป และบาทหลวงประจำสังฆมณฑล 2 รูป ทั้งหมดนี้เป็นชาวโปรตุเกสทั้งหมด และมีบาทหลวงชาวสเปน 2 รูป (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533: 11)

นโยบายการปกครองชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา

พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา ได้ปกครองชาวต่างชาติที่มีอยู่หลายเชื้อชาติ โดยการให้อยู่เป็นกลุ่มและเป็นย่านของแต่ละเชื้อชาติ เพื่อง่ายต่อการดูแล และได้ตั้งหัวหน้าที่เป็นคนเชื้อชาติเดียวกันขึ้นเป็นผู้นำ เพื่อให้หัวหน้าได้ควบคุมกลุ่มของตนเองอย่างใกล้ชิด หัวหน้าของชาวต่างชาตินั้นจะได้รับตำแหน่งขุนนางสังกัดกรมกองต่างๆกัน โดยจะขึ้นกับขุนนางในราชสำนักอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดก็จะขึ้นตรงต่อพระยาพระคลังขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการค้า และการติดต่อกับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง วรรณิตได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับขุนนางที่ดูแลชาวต่างชาติไว้ดังนี้ เช่น

ชาวมอญ อยู่ภายใต้การดูแลปกครองของ ออกญาพลเทพ

ชาวลาว อยู่ภายใต้การดูแลปกครองของ ออกญาวัง

ชาวญี่ปุ่น อยู่ภายใต้การดูแลปกครองของ ออกญาพิชัยสงคราม,

ชาวจีน อยู่ภายใต้การดูแลปกครองของ ออกพระศรีสมบัติ

ชาวโปรตุเกส อยู่ภายใต้การดูแลปกครองของ ออกพระราชมนตรี

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวรรณิต พ.ศ.2182 อ้างในเรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 62)

ทั้งนี้พิจารณาจากราชทินนามของขุนนางเหล่านี้ในพระไอยการ ตำแหน่งนาพลเรือน ที่สังกัดในกรมต่างๆ รูปแบบการปกครองชุมชนของชาวต่างประเทศในสมัยอยุธยา ปรากฏในบันทึกของลาลูแบร์ว่า

อนึ่ง แต่ละประชาชาติก็เลือกตั้งหัวหน้า หรือที่ชาวสยามเรียกว่า นายของตนขึ้น และนายบ้านนั้นๆ ก็เจรจากิจแห่งลูกบ้านของตนกับขุนนาง ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงแต่งตั้งขึ้นเพื่อการนี้ เรียกว่า ขุนนางว่าการข้างชาตินั้นๆ แต่การอย่างใดที่เป็นเรื่องสำคัญ แม้เพียงเล็กน้อย ก็หาสำเร็จเด็ดขาดไปแต่ขุนนางผู้นั้นเท่านั้นไม่ จะต้องนำเรื่องขึ้นเรียนต่อท่านพระคลัง (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ อ้างใน พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 100-101)

บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยาจึงก่อตั้งขึ้นหลังสงครามที่เชียงกราน ประกอบด้วยหลายครอบครัว หัวหน้าชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยาขึ้นตรงกับ หัวหน้าชุมชนหรือนายค่ายโปรตุเกส เรียกว่า “กะปิเตา-มูร์ (Capitao-mor)” ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสแห่งเมืองกัว

หรือมาเก่า ดำรงตำแหน่งคราวละ 3 ปี ตำแหน่งหัวหน้าชุมชนดังกล่าว ยังต้องขึ้นตรงต่อขุนนางที่พระเจ้ากรุงสยามทรงแต่งตั้งขึ้นในสังกัดกรมท่าขวา หลักฐานจดหมายเหตุจากกัปตันแห่งมะละกา กราบทูลกษัตริย์ ดอง มานูเอล ลงวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2061 ระบุถึงหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งกะปีเตา-มูร์ ว่าชุมชนที่มีชาวโปรตุเกสตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่อย่างน้อย 320 คน จึงจะมีโอกาสได้รับการแต่งตั้งหัวหน้าชุมชนให้เป็น กะปีเตา-มูร์ จากทางการโปรตุเกส โดยในจำนวน 320 คนนั้น จะต้องมิใช่ชาวโปรตุเกสปฏิบัติกรในทะเล 200 คน อีก 120 คน ทำหน้าที่ของตนบนชายฝั่ง (P. Manuel Teixeira อ้างใน พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 101) สมัยอยุธยา ได้ปรากฏรายชื่อ กะปีเตา-มูร์ ผู้ดูแลชุมชนชาวโปรตุเกสในอาณาจักรอยุธยา ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงรายชื่อกะปีเตา-มูร์ของชุมชนชาวโปรตุเกสในอาณาจักรอยุธยา

พ.ศ. / รัชสมัย	ชื่อหัวหน้าชุมชน
พ.ศ.2099 – 2111 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	กัปตัน มาร์ติง อาฟองซู ดี เมล แอ กาชตรู (Capitao Martin Afonso de Melo Castro)
พ.ศ.2158 – 2159 สมเด็จพระเอกาทศรถ (ทรงธรรม)	กะปีเตา – มล (มูร์) เรวรีเบน (Capitao-mor Christovao Rebelo)
พ.ศ.2162 สมเด็จพระเอกาทศรถ (ทรงธรรม)	กัปตัน กาสปาร์ ปาเชกู (Capitao Caspar Pacheco)
พ.ศ.2205 สมเด็จพระนารายณ์	นายปาเดรช (Senhor Padres)
พ.ศ.2231 สมเด็จพระเพทราชา	- อังเดร โกรมส์ (Hendre Gomes) - กาสปาร์ ฟรังกู (Caspar Franco) - ฟรานซิสกู พิเรียรา (Francisco Pireira)

ที่มา: พิทยะ ศรีวัฒนสาร (2541: 106)

ต่อมาเมื่ออำนาจทางทะเลของโปรตุเกส ถูกสอลันดาและอังกฤษเข้าไปแทนที่ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 อาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทางการโปรตุเกสอาจจะไม่สามารถแต่งตั้งกะปีเตา-มูร์ ในกรุงศรีอยุธยาได้อย่างต่อเนื่อง กะปีเตา-มูร์ของค่ายโปรตุเกสในระยะหลังจึงขึ้นสู่ตำแหน่งได้ด้วยการเลือกตั้งจากสมาชิกของชุมชน (ลาลูแบร์ อ้างใน พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 102) การจัดระบบการบริหารการปกครองของอยุธยา ที่เป็นไปในลักษณะมูลนายระดับล่าง ขึ้นตรง

ข้อมูลนายระดับสูงเป็นลำดับขั้น ทั้งในบริเวณหัวเมืองและราชธานี ทำให้กษัตริย์มีสถานะเป็นมุล
นายสูงสุดของอาณาจักร ขณะเดียวกันในส่วนองแนวคิและคคิองรัฐ ก็ถือว่าสถาบันกษัตริย์เป็น
แหล่งที่มาของอำนาจสูงสุดในการปกครอง ดังนั้นการนำบุคคลที่กษัตริย์เห็นว่ามีความสามารถและ
เหมาะสมเข้าสู่ระบบการบริหารราชการจึงดำเนินการได้และเป็นที่ยอมรับถึงแม้บุคคลดังกล่าวจะ
เป็นคนต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมก็ตาม

ส่วนทางด้านพันธะการเข้าเดือนซึ่งเป็นหน้าที่หลักของพลเมืองแห่งราชอาณาจักรอยุธยา จะไม่รวมชาวต่างชาติ ดังนั้นชาวโปรตุเกสในอยุธยาถือว่าไม่มีข้อผูกพันต้องเข้าเฝ้ารับราชการหรือเข้าเดือน อย่างไรก็ตามวิทยานิพนธ์ของวรพรตเสนอว่า แม้ชาวต่างชาติจะไม่ต้องเข้าเฝ้า แต่สถานภาพของบางบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับระบบราชการ เช่น เป็นออกโชติกราชเศรษฐี สักดินา 1,400 ขนะเดียวกัน ก็เป็นหัวหน้าชุมชนจีน ฉะนั้น ชาวต่างชาติบางคนอาจมี 2 บทบาทในเวลาเดียวกันได้ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ระบบราชการของอยุธยาไม่มีกฎระเบียบที่เข้มงวดตายตัวกำหนดให้ชาวต่างชาติปฏิบัติ ส่วนกลุ่มเชื้อชาติผสม ถือได้ว่าเป็นกลุ่มพิเศษ โดยกลุ่มเชื้อชาติผสมเหล่านี้ไม่มีพันธะหน้าที่ต้องเข้าเฝ้ารับราชการ แต่ขึ้นสังกัดอยู่กับเจ้านายตามเชื้อชาติของตน กลุ่มเชื้อชาติผสมนี้จะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าภายในและรวบรวมสินค้า หรือทำหน้าที่ติดต่อซื้อขายเจรจาระหว่างนายของตนและนายจ้างชาวต่างประเทศ

แม้กลุ่มเชื้อชาติผสมจะมีอิทธิพลบางอย่างเหมือนชาวต่างชาติ แต่ในความเป็นจริงกลุ่มคนดังกล่าวถือเป็นคนสยามหรือคนพื้นเมือง ซึ่งทั้งนี้น่าจะมาจากมูลเหตุสำคัญ 2 ประการ โดยประการแรกเกี่ยวข้องกับเรื่องความสำคัญในการควบคุมกำลังคน ประการที่ 2 บุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรอยุธยาทุกคน ถือว่าอยู่ภายใต้พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับน้ำพระทัยของกษัตริย์แต่ละพระองค์ว่าจะเข้มงวดกับคนเหล่านี้เพียงใด ฉะนั้นจึงดูเหมือนว่าการบังคับ กะเกณฑ์เชื้อชาติผสมไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ภาวะความผ่อนคลายการควบคุมชนกลุ่มนี้ของ รัช โดยการใช้สิทธิพิเศษดังกล่าวข้างต้นน่าจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะปรับตัวให้ เข้ากับภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากความเจริญทางการค้าของราชอาณาจักรอยุธยา (วรพร ภาพงศ์พันธุ์, 2542: 40- 41)

การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในสมัยธนบุรี (ค่ายช่างตากุ้ง)

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้เอกราช และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ภายหลังสงครามสูญเสียเอกราชครั้งที่ 2 ของอาณาจักรอยุธยา สภาพที่ตั้งทางด้านภูมิศาสตร์ของกรุงธนบุรีมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งคมนาคมทางน้ำที่สะดวก (เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 6) พื้นที่มีขนาดเล็ก สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ กรุงธนบุรี ยังมีป้อมแบบตะวันตก คือ ป้อมวิไชยเณร สำหรับป้องกันศัตรู จึงมีทหารตะวันตกและครอบครัวได้ตั้งถิ่นฐาน เป็นชุมชนถาวรอยู่ที่กรุงธนบุรี ตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นต้นมา ความเป็นสังคมที่หลากหลายในสมัยกรุงธนบุรี ได้สะท้อนผ่านการตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติ สมัยกรุงธนบุรี ดังแผนที่ภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนที่การตั้งถิ่นฐานของค่ายต่างชาติดสมัยกรุงธนบุรี

ที่มา: ฉัตรภรณ์ พิรุณรัตน์ (2535 อ้างใน เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 5)

วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2312 บาทหลวงคอร์ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้สร้างวัดเหนือหมู่บ้านพวกเข้ารีต (อรสา สายบัว, 2548: 128) เป็นที่ดินประมาณ 16 ไร่ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ศาสนสถานหลังแรกของค่ายชางตาครู๊ตได้ถูกสร้างขึ้น พร้อมกับการตั้งชุมชน (อรสา สายบัว, 2548: 128) ซึ่งมีลักษณะเป็นค่ายทหาร ทางทิศใต้ของชุมชนเป็นหมู่บ้านของพวกเข้ารีต ที่อาศัยอยู่ก่อน สันนิษฐานว่า เป็นชาวตะวันตกที่เข้ามาดูแลป้อมวิไชยเขตร์ ตั้งแต่ในสมัยอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกสในสมัยธนบุรี ที่ค่ายชางตาครู๊ต และหมู่บ้านของพวกเข้ารีตปรากฏดังแผนที่ ภาพที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3 แผนที่การก่อตั้งชุมชนชางตาครู๊ตในระยะเริ่มต้น พ.ศ. 2312

จากบันทึกประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 9 ภาคที่ 39

กล่าวว่า ในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2312 บาทหลวงคอร์ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ชาวโปรตุเกส สามารถตั้งถิ่นฐานและสร้างวัด ทางตอนเหนือของหมู่บ้านเข้ารีต

ค่ายแห่งนี้ นอกจากมีชื่อว่า “ค่ายช่างดาครู้ส” แล้ว ยังเป็นที่รู้จักอีกหนึ่งชื่อ คือ “กะดีจีน” หรือที่ปัจจุบัน เรียกว่า “กุฎีจีน”⁸ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก อีกด้านติดกับฝั่งขวาของปากคลองบางกอกใหญ่ เรียกว่า คลองบางหลวง อันตั้งอยู่ทางตอนใต้ของพระราชวังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (วีระพันธุ์ ชินวัตร, 2554: 12) ที่มาของการเรียกชื่อย่านนี้ว่า “กะดีจีน” สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับยุคกรุงเก่า เนื่องจาก คำว่า “กุฎี” หรือ “กะดี” เป็นคำเก่าใช้เรียก อาคาร หรือ ศาสนสถาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา การเรียกเช่นนี้จึงปรากฏทั้งใน กะดีจีน อันมีศาลเจ้าเกียนอันเกง เป็นศูนย์กลาง กะดีใหญ่ ที่เป็นนามเรียกขานเดิมของมัสยิดต้นสน กะดีขาวหรือมัสยิดบางหลวง กะดีเจริญพาศน์ หรือกุฎีเจริญพาศน์ในปัจจุบัน เป็นต้น

ค่ายช่างดาครู้ส ประกอบด้วยชาวโปรตุเกสและชาวเวียดนามผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ที่อพยพจากอยุธยา ปรากฏบันทึกจำนวน คือ รวมทั้งสิ้น 413 คน เป็นชาวโปรตุเกสราวสามร้อยคน และชาวเวียดนามอพยพมาจากอยุธยาอีกร้อยคน (เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เรื่องประวัติวัดช่างดาครู้ส และวัดแม่พระลูกประคำ : 29)

ชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงธนบุรีอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มขนาดเล็ก มีจำนวนไม่มาก ตามหลักฐาน ของฝรั่งเศส เรียกว่า “บ้าน” หรือ “ค่าย” มีบาทหลวงเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ ที่เหล่าผู้นับถือศาสนาคริสต์ให้ความนับถือ และเชื่อฟังอย่างมาก จนกระทั่งเกิดกรณีเหล่าทหารโปรตุเกสไม่เข้าร่วมในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เนื่องจากบาทหลวงกล่าวว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักความเชื่อในศาสนา เป็นเหตุให้บาทหลวงโปรตุเกสต้องถูกลงโทษและขับไล่ออกจากอาณาจักรช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรี ในขณะที่ทหารอาสาชาวโปรตุเกสยังคงทำหน้าที่รักษาประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชดั้งเดิมและมี ส่วนร่วมปกป้องรักษาพระองค์ จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคตใน พ.ศ.2325

⁸ ที่มาของชื่อ “กุฎีจีน” มาจาก 2 แนวคิด คือ

1. มาจากการเรียก สถานที่หรือเรือนของภิกษุสามเณรจีนของพุทธศาสนา นิกายมหายาน ที่ตั้งอยู่บริเวณศาลเจ้าเกียนอันเกง ใกล้กับบ้านช่างดาครู้ส สันนิษฐานว่าอายุของศาลเจ้า น่าจะเก่าแก่ไม่เกินสมัยรัชกาลที่ 3 (วีระพันธุ์ ชินวัตร, 2554: 31)
2. มาจากการเรียกพื้นที่บ้านช่างดาครู้สของบุคคลภายนอก ตามรูปแบบสถาปัตยกรรม วัดช่างดาครู้สหลังที่สอง ที่มีลักษณะศิลปะแบบจีน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ.2379 (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 18 เมษายน พ.ศ.2557: สัมภาษณ์)

แนวทางการปกครองชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยธนบุรีการบริหารควบคุมในช่วงต้น ยังไม่อาจดำเนินไปตามแบบแผน อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากสภาวะทางการเมืองยังไม่คงที่ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้ทรงฟื้นฟูระบบไพร่ขึ้นใหม่ใน พ.ศ.2316 โปรดฯ ให้สักรัถ์มือหมายหมู่ไพร่หลวง ไพร่สมทั้งส่วนกลาง และหัวเมือง แล้วให้ส่งทะเบียนทางว่าไพร่ต่อกรมสุรัสวดี (พระราชพงสาวดารฉบับ พระราชหัตถเลขา เล่ม 2 อ้างใน เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 64) ทำให้ระบบควบคุมไพร่ชัดเจนขึ้น ในสมัยธนบุรี แต่ก็ยังถือว่ายังไม่มั่นคงเพียงพอในสมัยนี้ ชาวต่างชาติกลุ่มมอญ ลาว เวียดนาม และมุสลิมต้องสังกัดระบบไพร่ต้องเข้าเวรเดือนเหมือนกัน และถูกเกณฑ์ไปในราชการสงคราม ตลอดรัชกาล สำหรับกลุ่มชาวจีนและชาวตะวันตกที่ไม่ได้สังกัดไพร่ในสมัยอยุธยา ในสมัยธนบุรี แต่ในยามศึกสงครามอาจจำเป็นต้องถูกเกณฑ์ไปรบเช่นกลุ่มอื่นๆ ดังนั้น ในสมัยธนบุรีการควบคุมชาวต่างชาติ จึงหละหลวมอยู่บ้าง

ชาวตะวันตกในสมัยธนบุรี ปรากฏหลักฐานว่าเข้ามาอยู่ในกรุงธนบุรีมี 2 ชาติ คือ ชาวโปรตุเกสหรือพวกลูกครึ่งโปรตุเกส และบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ตามหลักฐานของฝรั่งเศสบันทึกว่าชาวโปรตุเกสอยู่กันเป็นกลุ่มเล็กๆมีจำนวนไม่มาก การปกครองชาวตะวันตกในสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ตั้งถิ่นฐานบนผืนดิน เรียกว่า ค่ายช้างตากูรัส ให้ชาวโปรตุเกสสามารถอยู่อาศัยและปกครองดูแลภายในชุมชนกันเอง หัวหน้าที่ดูแลชาวตะวันตก ไม่ปรากฏชื่อได้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากลุ่มดูแล จากการตรวจสอบพระราชพงสาวดาร และหลักฐานของทางฝรั่งเศสไม่พบชื่อหัวหน้า แต่มีหลักฐานว่าพวกเข้ารีต ได้รับราชการเป็นขุนนางและเป็นทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ (ประชุมพงสาวดารภาคที่ 65 พระราชพงสาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม): 28 อ้างใน เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 71)

บาทหลวงฝรั่งเศส ถือว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนโปรตุเกสและพวกเข้ารีต เหล่าทหารให้การเคารพและยินดีปฏิบัติตามหลักข้อเชื่อทางศาสนา จนเป็นผลให้ชาวตะวันตก ที่เข้ารับราชการมีปัญหาเรื่องการเข้าร่วมในพระราชพิธี ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเป็นพิธีสำคัญที่แสดงถึงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ เมื่อเหล่าทหารเข้ารีตไม่มาเข้าร่วมในพระราชพิธี เพราะเชื่อฟังคำแนะนำของคณะบาทหลวง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงมีรับสั่งให้เนรเทศบาทหลวง ที่เป็นกลุ่มผู้นำทางศาสนา ออกจากราชอาณาจักรทุกคน

ในตอนปลายรัชกาล หลังจากที่พวกบาทหลวงออกไปจากเมืองไทยแล้ว พวกชาวโปรตุเกส ยังคงเป็นทหารอาสาทำหน้าที่รักษาประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้าตากสิน มีหลักฐานตอนปลายสมัยธนบุรีว่า พวกเขาริได้ต่อสู้ป้องกันรักษาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อย่างเต็มความสามารถ โดยพวกเขาริจำนวน 36 คน ได้ใช้ปืนใหญ่ปืนเล็กและอาวุธต่างๆ ต่อสู้และได้ต่อต้านพวกจระจก ไว้จันทอง (ประชุมพงศาวดารเล่ม 23 ภาคที่ 39: 169 อ้างในเรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 72) สรุปว่า การปกครองชาวต่างชาติในสมัยธนบุรี ได้นำรูปแบบการปกครอง ในสมัยอยุธยาเป็นพื้นฐานการปกครอง แต่จากหลักฐาน มิได้ปรากฏว่าได้มี การแต่งตั้งหัวหน้าที่เป็นชาวโปรตุเกสหรือฝรั่งเศสคนใดขึ้นเป็นหัวหน้าโดยเฉพาะ สำหรับคนที่ติดต่อกับทางราชสำนัก คือ ชาวโปรตุเกสที่เข้ารับราชการ และบาทหลวง ซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวตะวันตกและพวกเขาริ ต่อมาในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงขึ้นครองราชสมบัติ ทรงมีนโยบายฟื้นฟูความสัมพันธ์ กับนานาประเทศ รวมทั้งโปรตุเกส ส่งผลให้ทั้งชาวต่างชาติ และบาทหลวง จากตะวันตก ได้เดินทางเข้ามาในสยาม และส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนี้

บ้านโปรตุเกสในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ (หมู่บ้านช่างดาครู้ส)

หมู่บ้านช่างดาครู้ส ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ได้เน้นศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ดังนี้

ตระกูลเก่าแก่ของครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ยังไม่มีการบัญญัตินามสกุล ที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ และผู้สืบทอดครอบครัว พบ หลักฐานการสืบทอดครอบครัวเก่าแก่ที่สืบเชื้อสายโปรตุเกส ตั้งแต่ในสมัยอยุธยา คือ ครอบครัวกัลมาพิจิตร ครอบครัวเจริญสุข และครอบครัวที่เกิดขึ้นอย่างน้อยตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ คือ ครอบครัวจุลละมณฑล ครอบครัวประสาทพร ครอบครัวสิงห์ตัด

ครอบครัวกัลมาพิจิตร สืบเชื้อสายมาจากทหารโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ผู้ดำรงตำแหน่ง ขุนกัลมา นายกองใหญ่ ทหารแม่นปืนของพระเอกาทศรถ

ครอบครัวเจริญสุข สืบเชื้อสาย กับตันฟิลิปเป้ ชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ผู้มี
ความสามารถในการค้า และการเดินเรือ

ครอบครัวจุลละมณฑล สืบเชื้อสายจากสกุลโปรตุเกส ว่า เป-ล่า

ครอบครัวประสาทร สืบเชื้อสายจากสกุลโปรตุเกส ว่า เบนดิกส์

ครอบครัวสิงห์หัต สืบเชื้อสายจากสกุลโปรตุเกส ว่า โอลิม

ชาวคริสต์เชื้อสายโปรตุเกสในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็น
ชาวประมง ชาวสวน ช่างไม้ เลี้ยงสัตว์ กลุ่มชาวโปรตุเกสที่มีความรู้ จะทำงานอยู่กับทางราชการ
เป็นล่ามแปลภาษา ในสมัยรัชกาลที่ 2 พบบันทึกว่ามีลูกหลานของชาวโปรตุเกสจากอยุธยา ที่อาศัย
ในบริเวณ วัดช้างตากู๊ต (กุฎีจีน) ที่มีความรู้ทางด้านภาษาโปรตุเกส รับราชการในตำแหน่ง “ล่าม
ฝรั่ง” ในกรมท่า (ประภาพรรณ ศรีสุข, 2539: 35) สอดคล้องกับประชุมพงสาวดาร ภาควิ 55

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ว่า

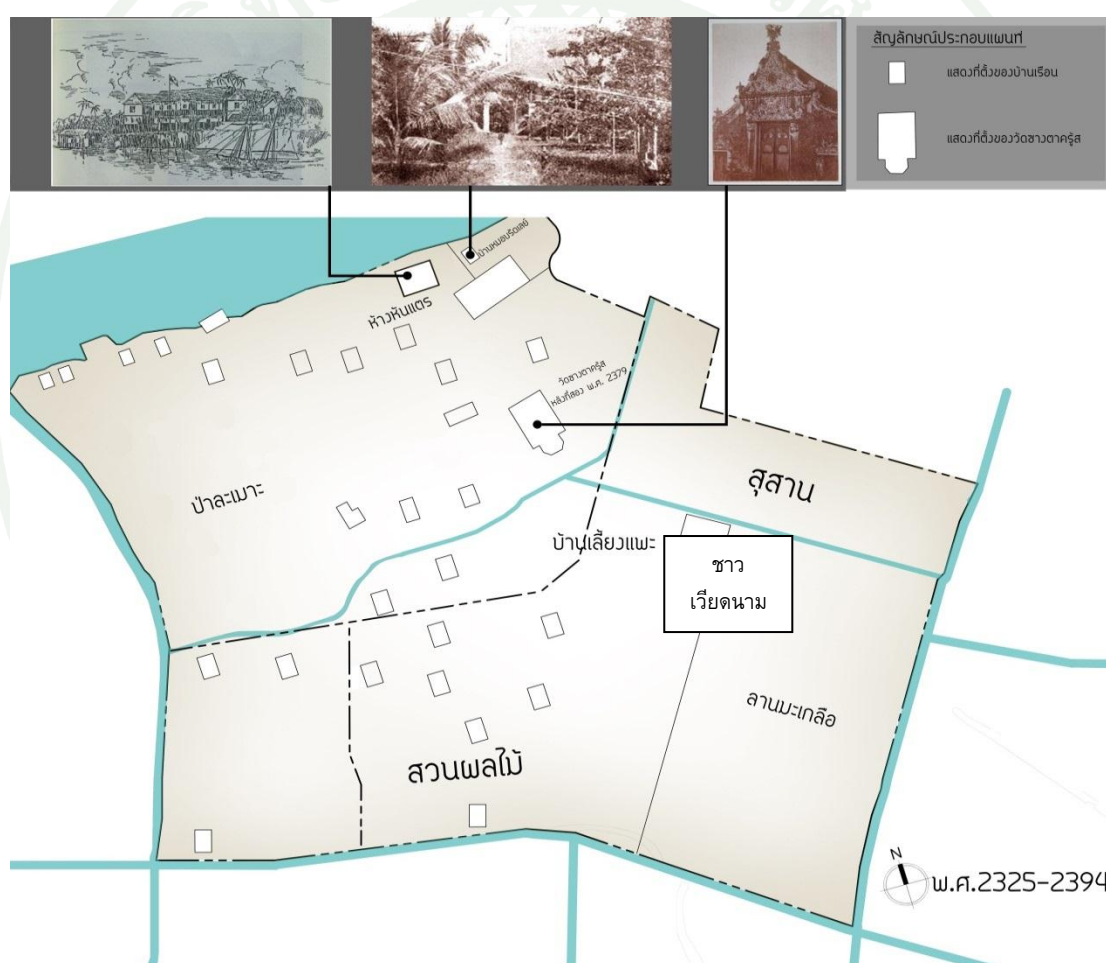
เมื่อครั้งรัชกาลที่ 2 พ.ศ.2365 นายยอห์น ครอเฟิร์ด เป็นทูตอังกฤษมาติดต่อกับไทย คนไทย
พูดอังกฤษไม่เป็น ทั้งสองฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่พูดภาษาอังกฤษ
ได้ ทั้งหนังสือและคำพูด ต้องใช้แปลเป็นภาษาโปรตุเกส บ้าง ภาษามลายูบ้าง และจึงแปล
เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง ฝ่ายล่ามของไทยเล่า ล่ามที่แปลภาษาโปรตุเกส
ก็ใช้พวก กะฎีจีน

(ประชุมพงสาวดาร ภาควิ 55 อ้างใน มาริษา เกสรกุล, 2539: 91)

แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีความรู้ในภาษาโปรตุเกส คือ ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส และภาษา
โปรตุเกส ยังคงมีความสำคัญต่อสังคมชาวสยามในการติดต่อสื่อสารกับประเทศทางตะวันตก เช่น
ประเทศอังกฤษ เป็นต้น ด้านวิถีชีวิตของชาวชุมชนชาวตากู๊ตในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการ
คมนาคมทางน้ำและการค้าขายเป็นอาชีพที่สำคัญ ฟังตรงข้ามของชุมชนเป็นปากคลองตลาดที่เป็น
ตลาดน้ำขนาดใหญ่ เป็นตลาดปลาทะเลที่มาจากท่าจีนหรือสมุทรสงคราม มีบ้านเรือนของ
ข้าราชการฝ่ายไทยที่สำคัญ คือ บ้านของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบวรวิมล (ดิศ บุนนาค)

ขอบเขตพื้นที่และการใช้สอยที่ดินของชุมชนชาวตาครู้ส ในยุคต้นรัตนโกสินทร์

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ พื้นที่ทางกายภาพของบ้านชาวตาครู้ส ยังไม่มีขอบเขตพื้นที่อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงใช้ขอบเขตพื้นที่ของชุมชนชาวตาครู้สในปัจจุบัน รวม 32 ไร่ และแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ คือ พื้นที่วัด พื้นที่สำหรับการตั้งบ้านเรือน พื้นที่ย่านการค้า และ การเข้ามาของคนต่างเชื้อชาติ ดังปรากฏในแผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนชาวตาครู้ส ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพ ในช่วง พ.ศ. 2325-2394 แสดงที่ตั้งของห้างหันแตร์
บ้านพักหมอบรัดเลย์ (พ.ศ. 2378) วัดชาวตาครู้สหลังที่สอง (พ.ศ. 2379)
พื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวเวียดนามเข้ารีต บริเวณใกล้กับสุสาน ในสมัยรัชกาลที่ 3

พื้นที่สำหรับการสร้างวัดหลังที่สอง แทนหลังที่หนึ่งของบ้านช่างดาครู๊สที่ทรุดโทรมลง เกิดขึ้นตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่ พระสังฆราช กูรเวซี (Mgr.Courvezy) ได้รับการอภิเษกเป็นประมุขมิสซัง ท่านเห็นว่าสภาพวัดช่างดาครู๊ส มีความเสื่อมโทรม จึงได้มอบหมายให้คุณพ่อปัลเลอกัว (Pallegoix) เป็นผู้รับผิดชอบสร้างวัดใหม่ หลังที่สอง⁹ ลักษณะการสร้างและสถาปัตยกรรมของวัดหลังนี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมของจีน คือ มีลวดลายปูนปั้น ลักษณะคล้ายกับศาลเจ้าเกียนอันเกง ของชาวไทย เชื้อสายจีนในบริเวณ ใกล้เคียง รูปแบบภายนอกวัดช่างดาครู๊สหลังที่สอง ปรากฏดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 วัดช่างดาครู๊สหลังที่สองสร้างเสร็จใน พ.ศ.2378

ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล

พื้นที่สำหรับการตั้งบ้านเรือน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของพื้นที่ เนื่องจากบริเวณ ทิศตะวันตก ของชุมชนเป็นป่าละเมาะและสวนผลไม้ ลักษณะการสร้างบ้านเรือน จะสร้างเป็นบ้าน ไม้สองชั้น เพื่อรองรับในช่วงที่ปริมาณแม่น้ำเจ้าพระยาเอ่อล้นตลิ่ง นอกจากนี้ โดยส่วนใหญ่

⁹ “เมื่อปี 1834 พณฯกูรเวซี ใช้คุณพ่อปัลเลอกัวไปสร้างวัดใหม่ที่ช่างดาครู๊ส ด้วยว่า วัดเก่า เป็นเหมือนกุฎที่ต่ำ และอัปซัน ผู้ได้พระแท่นก็กลายเป็นรังงู ท่านกูรเวซี ได้เสกวัดใหม่อย่างสง่า ในวันที่ 1 ก.ย. 1835” (ลาร์เก, วิกเตอร์, ม.ป.ป. : 49)

ทุกบ้านจะมีเรือพาย เพื่อใช้สำหรับการคมนาคมภายนอกชุมชนด้วย (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 3 ตุลาคม 2556: สัมภาษณ์)

พื้นที่ย่านการค้าและเศรษฐกิจของบ้านชางตาครู้ส ในสมัยรัชกาลที่ 3 ถือเป็นย่านการค้าที่สำคัญของกรุงเทพ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542: 390) นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ (Robert Hunter) เข้ามาในเมืองไทย เช่าที่ดินของเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกหน้าวัดประยุรวงศาวาส (บริเวณกุฎีจีน) เพื่อเปิดห้างสำหรับทำการค้าขาย ห้างนี้มีลักษณะเป็นตึก 3 ชั้น ซึ่งนับเป็นตึกแบบตะวันตกแห่งแรกในกรุงเทพฯ (สาวิตรี ทัพพะสุด, 2527: 46) นอกจากนี้ยังมีบ้านทรงยุโรปของแองเจลิน่า ทรัพย์ (Angelina Sap) ภรรยาของโรเบิร์ต ฮันเตอร์ สุภาพสตรีเชื้อสายโปรตุเกสซึ่งเชื่อกันว่าเป็นโหล่นของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (Constantine Phaulkon) ปลูกบ้านอยู่ที่กุฎีจีน ใกล้กับห้างหันแตร จากการสัมภาษณ์คุณณรงค์ชัย เจริญสุข ให้ข้อมูลหลักฐานและบ่งชี้สุสานฝังศพของแองเจลิน่า ทรัพย์ ดังภาพ ต่อไปนี้

สุสานฝังศพของเจลิน่า ทรัพย์

ภาพที่ 6 ที่ฝังศพของแองเจลิน่า ทรัพย์ คนไทยเชื้อสายโปรตุเกส ในชุมชนกุฎีจีน ซึ่งเป็นภรรยา
มิสเตอร์โรเบิร์ต ฮันเตอร์ นายห้างหันแตร
ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (9 ตุลาคม 2556)

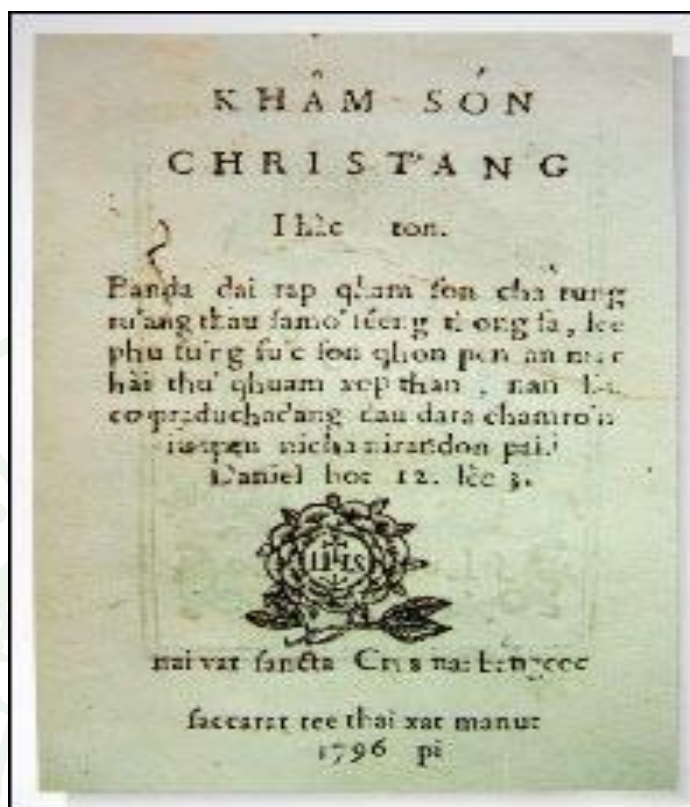
ต่อมาภายหลังนายฮันเตอร์ เจ้าของห้างหันแตร เริ่มมีปัญหาละเมิด ข้อตกลงสนธิสัญญา เบอร์นี พ.ศ.2369 กับราชสำนักไทย เรื่อง การนำฝิ่น มาขายต่อให้แก่ชาวจีน ซึ่งถือเป็นสินค้า ต้องห้าม จนกระทั่ง พ.ศ.2389 นายฮันเตอร์ ได้เดินทาง ออกจากประเทศไทย ผู้ที่เข้ามาสืบทอด กิจการของห้างหันแตรต่อ เป็นพ่อค้าชาวโปรตุเกส ชื่อ โจเซฟ (Joseph) แต่กิจการประสบภาวะ ขาดทุน จึงต้องล้มเลิกกิจการในระยะเวลาไม่นาน (นันทนา ตันติเวสส, 2544: 75-77)

การอพยพเข้ามาของบุคคลเชื้อชาติอื่นๆ

ช่วงเวลาประมาณปลายปี พ.ศ.2338 (ค.ศ.1795) พระสังฆราชการ์โนลต์ (Garnault) เดินทางกลับมาสยามอีกครั้ง หลังจากถูกเนรเทศในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ท่านได้ รวบรวมสามเณรทั้งหมดมาอยู่ที่บ้านเณรชางตาครู๊ส และพระสังฆราชการ์โนลต์ได้นำเครื่องพิมพ์ เข้ามาจากประเทศฝรั่งเศส¹⁰ และจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัดชางตาครู๊สด้วย โรงพิมพ์แห่งนี้ได้พิมพ์ หนังสือคำสอนซึ่งนับเป็นหนังสือเล่มแรกที่พิมพ์ขึ้นในสยาม หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยอักษรโรมัน แต่อ่านออกเสียงภาษาไทย ที่เรียกว่า “ภาษาวัด”(Romanized Siamese Language) (อนุรัตน์ ณ สงขลา, 2539 :45) หนังสือเล่มนี้ มีชื่อว่า “Khamson Christang” (คำสอนคริสตัง) ภาคต้น พิมพ์ที่ ใน วัดชางตาครู๊ส ณ บางกอก ศักราชที่ไถ่ชาติมนุษย์ 1796 ปี¹¹ (มาริสา เกสรกุล, 2539: 89) หน้าปกของ หนังสือ ปรากฏ ในภาพที่ 7 ดังนี้

¹⁰บางเอกสารกล่าวว่า พระสังฆราชการ์โนลต์ได้ย้ายโรงพิมพ์ขององค์กรคาทอลิกจากปิ่นมาตั้งที่วัดชางตาครู๊ส

¹¹โรงพิมพ์แห่งนี้ต่อมา พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ได้ย้ายไปตั้งที่วัดอัสสัมชัญจนถึงปัจจุบัน สำหรับหนังสือคำสอน คริสตัง ปัจจุบันคงเหลืออยู่เพียง 2 เล่ม คือ ที่วัดอัสสัมชัญ (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล) และ เป็นสมบัติของ ม.ล.มานิจ ชุมสาย (มาริสา เกสรกุล, 2539: 89) ผู้นำหนังสือนี้กลับมาเป็นสมบัติของสยาม ผ่านการประมูลราคา ร่วมแสนบาท ใช้วิธีการถ่ายรูป และพิมพ์ให้เหมือนต้นฉบับเดิมให้มากที่สุด

ภาพที่ 7 หนังสือคำสอนคริสต์ “Khamson Christang” ภาคต้น จัดพิมพ์โดยพระสังฆราช
การ์โนลต์ในสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ.2339 (ค.ศ.1796)
ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

หนังสือคำสอนคริสต์ มีจำนวน 64 หน้า พิมพ์จากแม่พิมพ์ที่ปั้นด้วยดินเหนียว นำไปเผาแล้วหลอมตะกั่วหยอด ดังนั้นต้องทำแม่พิมพ์ใหม่ในแต่ละหน้า ส่งผลให้ตัวอักษรไม่สม่ำเสมอ การพิมพ์ในยุคนี้จึงประสบปัญหาหลายอย่าง เช่น เส้นตัวอักษรอาจจะขาดหายไป หรืออาจจะมากเกินไป (เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, หนังสือ “Khamson Christang”: 10-15) การพิมพ์หนังสือคำสอนของศาสนา แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการเผยแพร่ศาสนาของบาทหลวง และต้องการให้ชาวคริสต์ในชุมชนมีความเข้าใจในหลักปฏิบัติของศาสนา ในขณะเดียวกันบทสวด ในยุคนี้ยังคงใช้ภาษาละตินในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่งผลให้บุคคลในบ้านชางตาครูส กลุ่มหนึ่ง เป็นผู้มีความรู้และสนใจทางด้านภาษา จนสามารถประกอบอาชีพด้านการเป็นล่าม และเป็นอาจารย์สอนภาษา ดังเช่น คุณพระเรียม วิรัชชพากย์ เป็นต้น

พ.ศ.2363 (ค.ศ.1820) พระสังฆราชฟลอรังส์ได้ย้ายบ้านเณรจากวัดช่างดาครู้สมาอยู่ที่อัสสัมชัญ และดำรงตำแหน่งอธิการบ้านเณรด้วย ท่านได้ซื้อที่ดินแปลงหนึ่งราคา 250 บาท ดิดกับบ้านเณรและได้สร้างวัดอัสสัมชัญขึ้นจากเงินถวายจำนวน 1,500 บาทของคุณพ่อปาสกัล เชื้อสายไทยโปรตุเกสของวัดช่างดาครู้สและการเอื้อเฟื้อจากพระคาร์ดินัลกรุงโรมองค์หนึ่ง ดังนั้นสร้างวัดอัสสัมชัญจึงได้รับการสนับสนุนส่วนหนึ่งมาจากวัดช่างดาครู้สด้วย (ลาร์เก, วิคเตอร์, ม.ป.ป. , : 45-46)

พ.ศ.2378 ได้เกิดเรื่องขึ้นระหว่างฝรั่งชาวอังกฤษกับพระสงฆ์ไทย ว่าด้วยการปฏิบัติ ตามหลักศาสนา “เจ้าฟ้าใหญ่” (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดบวรนิเวศฯ ทรงพระวินิจฉัยตัดสินพิจารณาไทย หลังจากเหตุการณ์นี้ ทางชาวไทยได้มีคำสั่งให้ชุมชนฝรั่งย้ายจากวัดเกาะในลำเพ็งข้ามฟากไปอยู่รวมกันที่ฝั่งธนบุรี (ประสงค์ สุขุม, 2548: 12-13) หมอบรัดเลย์ หรือ แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) เมื่อย้ายจากย่านคนจีนแถบวัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) มาเช่าบ้านอยู่ใกล้วัดช่างดาครู้ส เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้กำหนดตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือนของชาวต่างประเทศโดยให้อยู่บริเวณเดียวกับนายสันเตอร์ หมอบรัดเลย์ จึงเปิดจำหน่ายยาและตั้งโรงพิมพ์ขึ้นด้วย ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสาขาหนึ่งของมิชชันนารีคริสเตียนคณะอเมริกันบอร์ดนอกจากนี้ยังมีมิชชันนารีคณะอเมริกันบอร์ดและคณะเพรสไบทีเรียนมาตั้งอยู่ใกล้ๆ กันด้วย นอกจากนี้ยังถือว่า เป็นช่วงที่มิชชันนารี และหมอสอนศาสนานิกายต่างๆ เข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก คุณหมอบรัดเลย์ ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการรักษาผู้ป่วย และถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์แก่บุคคลที่สนใจทั่วไป รวมทั้งครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ในหมู่บ้านช่างดาครู้ส คือ คุณหมอมอรุณ จเรินสุข¹² เป็นผู้รับวิทยาการทางการแพทย์ จากคุณหมอบรัดเลย์ ในรุ่นหลาน ศิษย์ (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 10 ตุลาคม 2556: สัมภาษณ์)

ต่อมาเมื่อการอพยพของชาวเวียดนามเข้ามาในสยาม คือ ชาวเวียดนาม ผู้นับถือคริสต์ ประมาณ 1,500 คน มีบาทหลวง 3 รูป ติดตามมาด้วย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ชาวเวียดนามผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกเหล่านี้รวมกันอยู่บริเวณใกล้บ้าน

¹² ครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ผู้สืบเชื้อสายจาก คุณหมอมอรุณ จเรินสุข มีการเขียนนามสกุล เป็น 2 แบบ คือ จเรินสุข และ เจริญสุข

คอนเซ็ปชัน (เสรี พงศ์พิศ, 2525: 64) สันนิษฐานว่ามีชาวเวียดนาม ผู้เข้ารีตกลุ่มหนึ่ง ได้เข้ามาอาศัยในบ้านชาวตาครู้ส เนื่องจากปรากฏหลักฐานประวัติครอบครัว ทั้งด้านการตั้งถิ่นฐาน บริเวณใกล้สุสานที่เป็นพื้นที่ว่าง ของบ้านชาวตาครู้ส ประกอบอาชีพเลี้ยงแพะ ประมงน้ำจืด และมีความสามารถในการจับจระเข้ โดยใช้ไม้ทองหลาง ปรากฏการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ ระหว่างกลุ่มชาวเวียดนาม ผู้นำบิ๊ตศาสนาคริสต์ กับครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ในสกุลเจริญสุข ตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 21 มิถุนายน 2557: สัมภาษณ์)

บ้านชาวตาครู้สในยุคสมัยใหม่ (พ.ศ.2394 - ปัจจุบัน)

การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ในยุคสมัยใหม่นี้ คือเป็นช่วงที่รัฐสยามได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก ทั้งในเรื่องพระราชบัญญัติเกณฑ์ดินส่งผลให้พื้นที่บ้านชาวตาครู้ส มีขอบเขตที่ชัดเจนแน่นอน มีพระราชบัญญัตินามสกุล ทำให้สามารถศึกษาการตั้งถิ่นฐานของแต่ละสกุล ได้ดังต่อไปนี้

ตระกูลเก่าแก่ของครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน ผู้วิจัยสามารถรวบรวมประวัติครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส เก่าแก่ รวม 7 นามสกุล จาก 16 นามสกุล คือ ครอบครัวกัลมาพิจิตร ครอบครัวจูละมณฑล ครอบครัวประสาทพร(มณีประสิทธิ์) ครอบครัวธนสิงห์ ครอบครัวเจริญสุข และครอบครัวสิงห์ตัง ดังนี้

1) ครอบครัวกัลมาพิจิตร

ครอบครัวกัลมาพิจิตรสืบเชื้อสายมาจากขุนกัลมา เป็นนายกองใหญ่ ทหารแม่นปืนของสมเด็จพระเอกาทศรถ บุคคลสำคัญในสกุลนี้ คือ นายโชติ นายเชื่อน และนายเชิด กัลมาพิจิตร ผู้มีความสนใจในเครื่องดนตรี ประเภทไวโอลิน และหนึ่งในสมาชิกวงดนตรีนันทสังคีตของครูนนท์ ทรทรานนท์ ผู้สืบทอดสำคัญในรุ่นต่อมา คือ คุณชชาติ กัลมาพิจิตร ได้ย้ายถิ่นฐานก่อตั้งปางช้างแม่สาขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ บริเวณเขตพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ที่ติดกับลำน้ำแม่สาในเขตหุบเขาแม่สา ตั้งแต่พ.ศ.2519 เป็นต้นมา

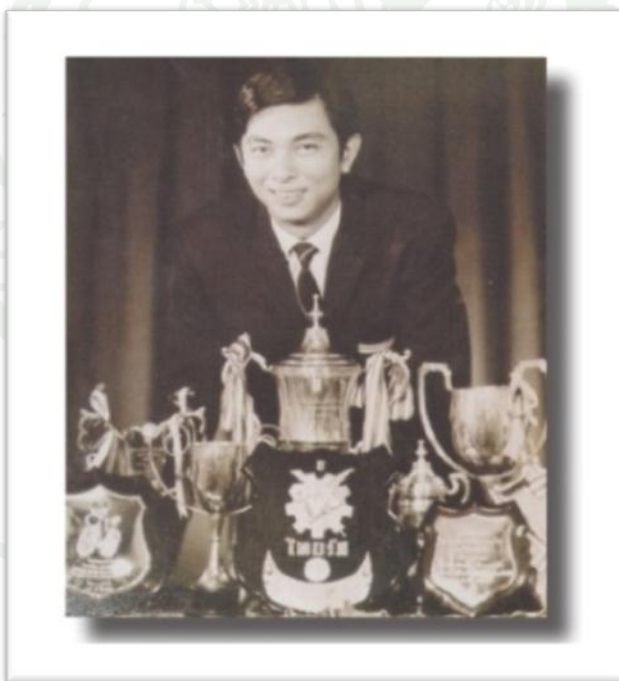
ภาพที่ 8 นายชูชาติ กัลมาพิจิตร กรรมการผู้จัดการใหญ่ปางช้างแม่สา ณ บ้านโด่งหลวง ต.แม่แรม
อ.แมริม จ.เชียงใหม่ (คนที่ 4 นับจากซ้ายมือ)
ที่มา: เชียงใหม่นิวส์ (2556)

ปางช้างแม่สาเป็นปางช้างแห่งแรกในประเทศไทยที่ได้รับมาตรฐาน ISO 9001 version 2008 เนื่องจากมีความมุ่งมั่นที่จะนำเสนอปางช้างยุคใหม่ที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงการดูแลเอาใจใส่ที่ดีต่อ ช้างทุกเชือกและมีความมั่นใจว่าช้างทุกเชือกได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ คุณชูชาติยังได้ก่อตั้งโครงการ ส่งเสริมสืบสานสายพันธุ์ช้างไทย ขึ้นเพื่อเป็นการกระตุ้นการเพิ่มจำนวนประชากรช้างไทย และอนุรักษ์ช้างไทย โดยช้าง ที่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงจะถูกคัดเลือกให้ทำการสืบพันธุ์เพื่อให้กำเนิดสมาชิกใหม่ ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรงด้วยการเลี้ยงดูอย่างดีและเชี่ยวชาญ (ปางช้างแม่สา, 2556)

ปัจจุบันคุณชูชาติ กัลมาพิจิตร ให้คนในชุมชนชาวตาครู้ส ที่มีความสามารถ 5-6 คน ย้ายไปทำงานร่วมกับท่านที่ปางช้างแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ด้วย แม้ท่านจะย้ายถิ่นฐานออกมาจาก ชุมชนชาวตาครู้ส เพื่อก่อตั้งปางช้างแม่สา เป็นเวลานาน ท่านยังคงติดต่อกับบุคคลในชุมชนชาวตาครู้ส คือ สกุลเจริญสุข เป็นต้น (คุณณรงค์ชัย เจริญสุข, 10 ตุลาคม 2556: สัมภาษณ์)

2) ครอบครัวจุลละมณฑล

หลวงนิพัฒน์ผดุงผล (เสน จุลละมณฑล) มีบุตรชายคนหนึ่ง ชื่อคุณสร จุลละมณฑล ในรุ่นหลาน คือ คุณปริดา จุลละมณฑล คุณปริดา จุลละมณฑล เป็นนักกีฬาแข่งจักรยานทีมชาติไทยในปี 2502 เพื่อเข้าแข่งขัน “กีฬาแหลมทอง” (SEAP Games) ครั้งที่ 2 ณ ประเทศพม่า เกิดที่ อ.เมือง จ.จันทบุรี เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2488 เป็นลูกของคุณพ่อสร และคุณแม่ ปรานอม จุลละมณฑล มีพี่สาว 1 คน ชื่อนางสาว จันทนาจุลละมณฑล และมีบุตรธิดา 2 คน คือนายจามร และนางสาวจิตรลดา จุลละมณฑลเข้ารับการศึกษาชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดหลวงปริชาตุล จังหวัดปราจีนบุรีเข้าศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนประจำจังหวัด ปราจีนบุรี ถือเป็นชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส จากชุมชนชาวคาครู้ส ที่ได้ย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนในบางส่วน ส่วนหนึ่งยังคงอาศัยในชุมชนชาวคาครู้ส ในปี พ.ศ.2545 ปรากฏชื่อคุณยายนิภา (จุลละมณฑล) บุญธรรม ยังคงอาศัยอยู่ภายในชุมชน

ภาพที่ 9 คุณปริดา จุลละมณฑล ในห้องเกียรติภูมิจักรยานไทยบุคคลผู้ทรงคุณค่าของสมาคมจักรยานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
ที่มา: สมาคมจักรยานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2556)

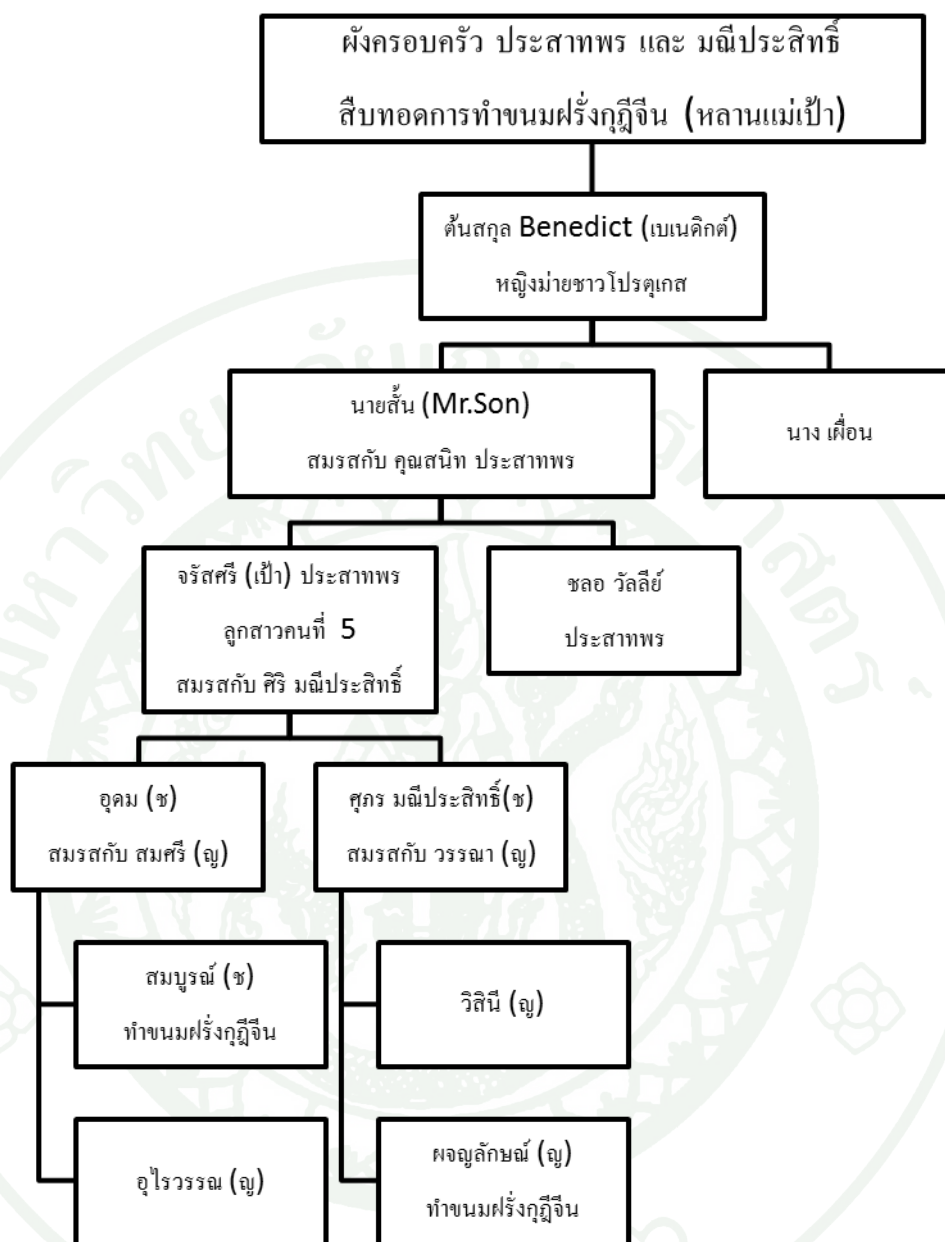
3) ครอบครัวประสาทพร ครอบครัวมณีประสิทธิ์

ครอบครัวประสาทพร มาจากสกุลภาษาโปรตุเกส ว่า เบนดิกต์ ส่วนสกุลมณีประสิทธิ์ เป็นนามสกุลคนไทยของคุณศิริ มณีประสิทธิ์ ผู้สมรสกับคุณจรัสศรี ประสาทพร จึงมีการเปลี่ยนแปลงนามสกุลตามฝ่ายชาย ดังนั้น ผู้สืบทอดจากสกุลประสาทพร และมณีประสิทธิ์ในยุคหลัง จึงมีความสัมพันธ์ สืบเนื่องกับครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ผู้สืบทอดที่สำคัญของครอบครัว นี้ คือ นาวาตรี พันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร ผู้ได้รับรู้ความเป็นชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส เมื่อลงประวัติครอบครัว ก่อนรับราชการทหาร พบว่าคุณปู่สัน (Son) ระบุประวัติว่าเป็นชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส คุณปู่สัน เป็นบุตรชายของคุณนายเบนดิกต์ หญิงม่ายชาวโปรตุเกส ปากฎภาพ นาวาตรีพันธุ์ศักดิ์ ขณะบรรยายความรู้ และผังครอบครัวประสาทพร ในภาพ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 10 นาวาตรี พันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร วิทยาการจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ในชุมชนวัดซางตาครู้ส กำลังบรรยายในหัวข้อ “การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่ชุมชนซางตาครู้ส ในฐานะ ผู้สืบทอดครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส”

ที่มา: บันทึกภาพ (23 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 11 ฝั่งครอบครัวคุณผอญลักษณ์ - คุณวิสินี มณีประสิทธิ์ และคุณ สมบุญ มณีประสิทธิ์
หรือ ขนมร้านหลานแม่เป้า ทำงานฝรั่งกุฎีจีน
โดยสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีเชื้อสายโปรตุเกส
ที่มา: นาวาตรีพันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร (4 พฤศจิกายน 2556: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 12 คุณปู่สั้น (Son) บุตรชายของคุณนายเบเนดิกต์ หญิงม่ายชาวโปรตุเกส
และ คุณย่าสนิท ประสาทพร
ที่มา: นาวาตรีพันธ์ศักดิ์ ประสาทพร (8 เมษายน 2557)

ครอบครัวมณีประสิทธิ์ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส และสืบเนื่องมาจากสกุลประสาทพร คือ คุณป้าจรัสศรี (ป้า) ประสาทพร ลูกสาวคนที่ 5 ของคุณปู่สั้น (Son) และ คุณย่าสนิท ประสาทพร สมรสกับ ศิริ มณีประสิทธิ์ คุณป้ามีความสนใจในการทำนมฝรั่งกุฎีจีน และได้ถ่ายทอดความรู้ในการทำนมฝรั่งกุฎีจีนให้กับรุ่นต่อมา คือ สุกรมณีประสิทธิ์ ผจญลักษณ์ มณีประสิทธิ์ และคุณวิลิณี มณีประสิทธิ์

บ้านคุณผจญลักษณ์ มณีประสิทธิ์ และคุณวิลิณี มณีประสิทธิ์ หรือ บ้านหลานแม่ป้า บ้านเลขที่ 103 ซอยกุฎีจีน 1 ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 10600 นมฝรั่งกุฎีจีน ร้านหลานแม่ป้า ตั้งอยู่ด้านหลังวัดช่างดาครู้ส ได้รับการสืบทอดมาจากคุณย่าของแม่ป้า ซึ่งเรียนการทำนม ต่างๆ มาจากแม่ของสามี ซึ่งเป็นชาวโปรตุเกส แม่ป้าได้สมรสกับคุณศิริ มณีประสิทธิ์ และสืบทอดการทำนมให้กับรุ่นลูก และขณะนี้ก็ถ่ายทอดให้กับรุ่นหลาน คือ คุณผจญลักษณ์ และ คุณวิลิณี มณีประสิทธิ์ ซึ่งเป็นรุ่นที่ 5 การทำยังเป็นสูตรดั้งเดิม และยังใช้เตาถ่านในการอบนม

ภาพที่ 13 การอบขนมโดยใช้เตาถ่านของร้านหลานแม่เป้า(คุณผจญลักษณ์ - คุณวิสิณี มณีประสิทธิ์)
ที่มา: บันทึกภาพ (5 พฤศจิกายน 2556)

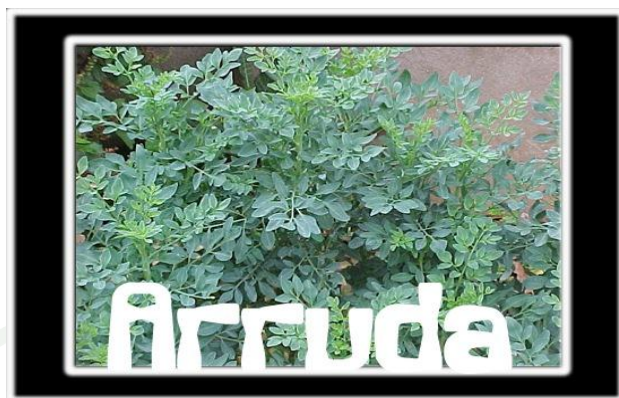
4) ครอบครัวเจริญสุข

คุณณรงค์ชัย เจริญสุข จากครอบครัวเจริญสุข เกิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2476 (ปัจจุบัน อายุ 81 ปี: พ.ศ.2557) ท่านเป็นปราชญ์ชุมชน ผู้มีความรู้และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนกุฎีจีนเป็นอย่างดี คุณณรงค์ชัยเคยดำรงตำแหน่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการชุมชนกุฎีจีน ท่านได้รับการศึกษาทั้งจากภาครัฐในประเทศไทย คือ โรงเรียนอานวยศิลป์ พระนคร และต่างประเทศ คือ Montfort High School ประเทศอินเดีย Martication London ประเทศอังกฤษ การประกอบอาชีพ ท่านทำงานให้กับบริษัทเอกชน คือ สำนักงานท่องเที่ยว บริษัทดิทแฮมท่องเที่ยว และเคยเป็นนักกีฬายิงปืนทีมชาติ “กีฬาแหลมทอง” (SEAP Games) ครั้งที่ 3 ที่ กัวลาลัมเปอร์(ณรงค์ชัย เจริญสุข, 29 พฤษภาคม 2557: สัมภาษณ์) ปัจจุบันคุณณรงค์ชัย ได้หยุดพักจากการทำงานแล้ว และมีบทบาทสำคัญ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติของชุมชน ชางตาครู๊ต ดังภาพ

ภาพที่ 14 คุณณรงค์ชัย เจริญสุข วิทยาการจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส
ในชุมชนวัดซางตาครู้ส กำลังบรรยายในหัวข้อ “วิถีของครอบครัวโปรตุเกส”
ที่มา: บันทึกภาพ (23 พฤศจิกายน 2556)

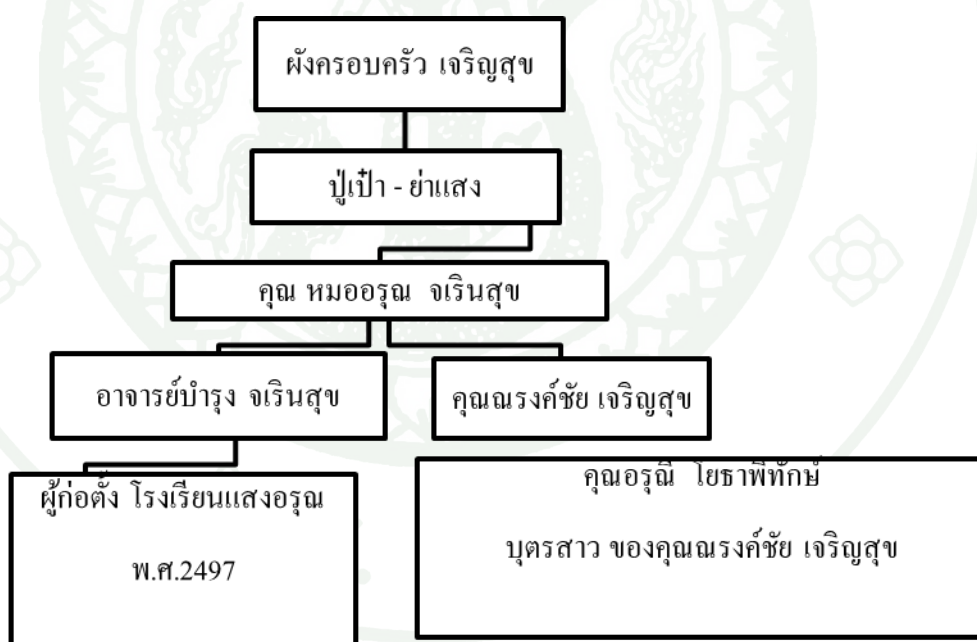
ครอบครัวเจริญสุขเป็นสกุลที่สืบเชื้อสายมาจาก กัปตันฟิลิปเป้ ชาวโปรตุเกส มีผู้สืบทอด
ในรุ่นหนึ่งเป็นคุณหมอแผนโบราณ ที่มีบทบาทสำคัญต่อคนในชุมชนซางตาครู้ส คือ คุณหมออรรถ
เจริญสุข ท่านได้รับการถ่ายทอด วิทยาการทางด้านการแพทย์ ในรุ่นหลานศิษย์ของหมอบรัดเลย์
คุณหมออรรถ เป็นที่เคารพของคนในชุมชน เนื่องจากท่านเป็นนายแพทย์ให้การรักษาโรคต่างๆ ได้ดี
มีความสามารถพิเศษ ในการปลูกฝีและสนใจความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรของโปรตุเกส คือ
ต้นอะหฺรูด (Arruda) และนำไปอาหฺรูดมากลั่นเป็นยาน้ำ มีสรรพคุณ สามารถบรรเทาอาการท้องเสีย
ได้ การรับรู้ความเป็นชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสของครอบครัวนี้ ผ่านการเล่าสืบทอดต่อกันมาจาก
บรรพบุรุษ คุณลุงณรงค์ชัย เจริญสุข เล่าว่า คุณพ่อของคุณลุง จะเล่าความเป็นมาและลักษณะพิเศษ
ของวัฒนธรรมโปรตุเกส บนโต๊ะอาหาร เช่น ด้านอาหารชื่อ บาฟาด หรือ หรือด้านภูมิปัญญาแก้
ท้องเสียจากสมุนไพรโปรตุเกส ชื่อ ต้นอะหฺรูดหรือต้นอาร์รูด้า มีลักษณะต้นเป็นพุ่มไม้เตี้ย ดังภาพ
ต่อไปนี้

ภาพที่ 15 ต้นอาหฺรุด ภาษาโปรตุเกส เรียก อาร์รูด้า (Arruda)

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำยาแก้ท้องเสียโดยใช้พืชซึ่งสืบทอดมาจากโปรตุเกส
ปัจจุบันเลิกใช้สมุนไพรประเภทนี้แล้ว

ที่มา: Escrito por Tereza Morais em terça-feira, (2009)

ภาพที่ 16 ผังเครือญาติ สกุลเจริญสุข ของ คุณณรงค์ชัย เจริญสุข

ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (28 สิงหาคม 2556: สัมภาษณ์)

ภายหลังจากที่คุณหมอรุณ เจริญสุข เสียชีวิต อาจารย์บำรุง เจริญสุข ได้จัดตั้งโรงเรียน แสงอรุณ¹³ขึ้น ในวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) โดยมีจุดประสงค์ที่จะสร้างจิตสำนึกแห่งการทำดี และความถูกต้องอันซื่อสัตย์ให้เกิดแก่เยาวชน มุ่งอบรมสั่งสอน และผลิตเยาวชนของชาติ ให้เป็นผู้รอบรู้ รู้ลึกและใฝ่รู้ในศาสตร์สาขาวิชาการต่างๆ มีมิตรภาพ เมตตา และความรักเพื่อการเจริญขึ้น เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ภายใต้กรอบแห่งพระคริสตศาสนา (อนูรัตน์ ณ สงขลา, 2542: 119) ลักษณะโรงเรียน เป็นอาคาร 4 ชั้น ดังภาพ

ภาพที่ 17 โรงเรียนแสงอรุณ ก่อตั้งปี พ.ศ. 2497

ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ และพระราชบัญญัติ
ประถมศึกษา พ.ศ.2464

ที่มา: โรงเรียนแสงอรุณ (2556)

ปัจจุบันคุณณรงค์ชัย เจริญสุข ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน
ชาวตากูส และความสัมพันธ์เกี่ยวกับโปรตุเกส ให้แก่ คุณ อรุณีย์ โยธาพิทักษ์ (บุตรสาว)
คุณ อรุณีย์ ได้รับเชิญเป็นวิทยากรหัวข้อ “วัดชาวตากูส” ในงานสัมมนาวิชาการเรื่องสายสัมพันธ์
500 ปีมิตรไมตรีไทย-โปรตุเกสระหว่างวันที่ 19-20 กรกฎาคม 2554 จัดขึ้นโดยกรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรมและสถานเอกอัครราชทูตโปรตุเกสประจำประเทศไทย ณ โรงแรมตรัง
กรุงเทพฯ องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนและประวัติครอบครัว จึงมีการถ่ายทอดในรุ่นต่อไป ได้เป็น
อย่างดี

¹³ ชื่อโรงเรียนแสงอรุณ มาจากชื่อของคุณย่าแสง และคุณหมอรุณ เจริญสุข

5.) ครอบครัวสิงห์

ปราชญ์ครอบครัวจากสกุลสิงห์หนึ่ง ในครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสของวัดซางตาครู้ส ที่สำคัญ คือ คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์) ผู้ที่รู้ความเป็นชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ผ่านการลงชื่อในบัญชีศีลล้างบาป สกุลเดิมของสิงห์ คือ สกุลโอลิม (Olim เป็นภาษาโปรตุเกส แปลว่า สิงห์) บุคคลสำคัญของสกุลนี้ คือ พันตรีหลวงพิศักดิ์ ศัลยกิจ (สิงห์) เป็นบุคคลผู้ที่ได้รับพระราชทานนามสกุล ในสมัยรัชกาลที่ 6 ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจต่อบุคคลผู้ใช้นามสกุล สิงห์ อันหมายถึง สิงห์ผู้ได้รับพระราชทาน (ท้าว หมายถึง ผู้รับ, ผู้ที่ถูกให้) บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนซางตาครู้สด้านดนตรี จาก สกุลสิงห์ อีกสองคน คือ คุณสวัสดิ์ (ก้อย) สิงห์ และคุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์) เป็นผู้มีความสามารถในการตีระฆังการีเยอง (Le Carillon)¹⁴ ได้เพียง สอง คน ภายในชุมชนซางตาครู้ส

ภาพที่ 18 คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์) และเอกสารพระราชทานนามสกุลสิงห์
ในสมัยรัชกาลที่ 6 วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2456
ที่มา: บันทึกภาพ (29 พฤษภาคม 2557)

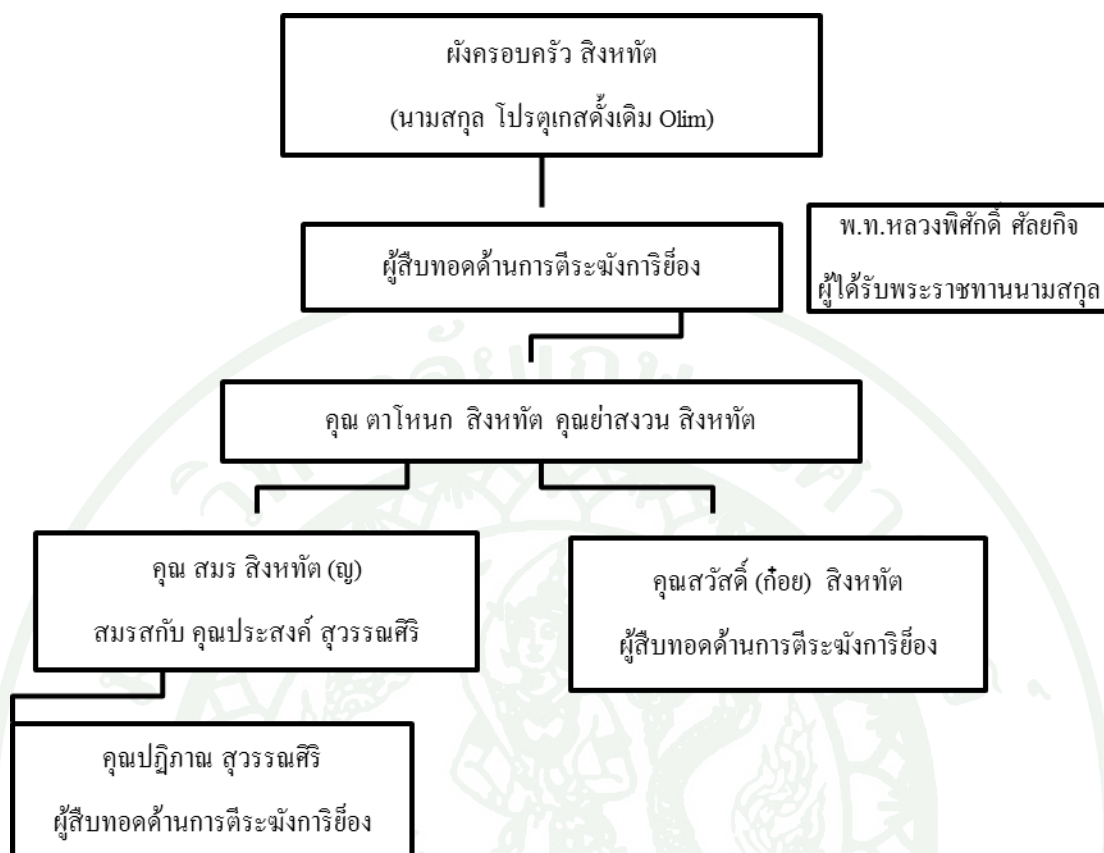
¹⁴ ระฆังชุด 16 ใบ บนระฆังใบใหญ่มีการจารึกปีว่า “A.D.1966” (พ.ศ.2509) ซึ่งเป็นช่วงปีแห่งการฉลองวัดครบรอบ 50 ปี

จากบันทึกของ น.อ.พระริยม วิรัชชพากย์ (เชื้อสาย สกุลทรรทรานนท์) ที่กล่าวถึง ระฆังการี ยี่ห้อในหนังสือ “งานฉลองวัดครบรอบ 50 ปี วัดชางตาครู้ส 11-13 พฤศจิกายน พ.ศ.2509” ว่า

...เมื่อพูดถึงระฆังวัด ก็อยากจะกล่าวถึง ระฆังชุด ซึ่ง เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศส ว่า การียี่ห้อ ที่ดี เป็นเพลงได้ทุกประเภท อันเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวัดเรา ครั้งหนึ่งเมื่อ คราวลั่น กล่าส่นกระหม่อมรัชกาลที่ 7 เสด็จประพาสทางน้ำ ตอนถึงหน้าวัด ระฆังที่หอรระฆัง ก็ดัง ก้องกังวาน ขึ้นเป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างน่าจับใจ ได้ทราบในกาลต่อมาจากผู้ใหญ่ ในขบวนเสด็จท่านหนึ่งว่า คราวนั้น พระองค์ได้รับสั่งว่า เขาดีได้ดีมาก เขาผู้นั้น คือ ข้าพเจ้า ที่ได้ได้ดีมาก ได้แก่ระฆังทั้งชุดนั่นเอง (มาริสสา เกษรกุล, 2538: 100)

ระฆังการียี่ห้อ ได้นำมาบรรเลงที่วัดชางตาครู้ส พร้อมๆกับการสร้างวัดชางตาครู้สหลังที่ สามในช่วงปี พ.ศ.2459 (ค.ศ.1916) การถ่ายทอดความรู้ด้านการตีระฆังการียี่ห้อ มีการถ่ายทอด ภายในสกุลสิงห์หัต ในช่วงของคุณสวัสดิ์ สิงห์หัต และ คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์หัต) แสดงให้เห็นการสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรี ของครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกสเก่าแก่อีกหนึ่ง ครอบครัวในชุมชนชางตาครู้ส ที่มีความผูกพันกับดนตรี อันเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนา คริสต์

จากข้อมูลการสัมภาษณ์สามารถเรียบเรียง แผนผังครอบครัวสิงห์หัต ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 19 ผังครอบครัวสิงหัตครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส จากชุมชนชาวตาครู๊ส
ที่มา: คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (29 พฤษภาคม 2557: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 20 คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์หัต) กำลังบรรเลงเพลง พระราชนิพนธ์ ยามเย็น
ด้วยเครื่องดนตรี ระฆังการีย่องเก่าแก่ ที่ตั้งบน โดมยอดสุดของวัดช้างตากูรัฐ
ที่มา: บันทึกภาพ (29 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 21 เครื่องดนตรี ระฆังการีย่องเก่าแก่ ที่ตั้งบน โดมยอดสุดของวัดช้างตากูรัฐ
อายุประมาณเท่ากับอายุโบสถ์หลังที่สาม พ.ศ.2459 – 2556 (97ปี)
ในสมัยรัชกาลที่ 7 น.อ.พระวิรัชพากย์ (เชื้อสาย สกุลทรพรานนท์)
ได้บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลที่ 7) ขณะทรงประพาสทางน้ำ ถึงบริเวณหน้าวัด
ที่มา: บันทึกภาพ (29 พฤษภาคม 2557)

ขอบเขตพื้นที่และการใช้สอยที่ดินของชุมชนชาวตากู๊ต ในยุคสมัยใหม่

รัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ บันทึกว่า วัดชาวตากู๊ต มีผู้อยู่ในความดูแล ประมาณ 700 คน (บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม หน้า 54 อ้างใน มรดกโลก ,ม.ป.ป. :3) ปราบภูมิจำรงรักษาบ้านแรก ของสยาม เมื่อ พ.ศ.2406 โดย หลวงอัคนีนฤมิตร (นาย จิตร จิตราคณี) ชาวกุ๊กจีนผู้สืบเชื้อสายชาวโปรตุเกส เป็นผู้ริเริ่ม ท่านเป็นบุตรของนายตึง ทหารแม่นปืนฝ่ายพระราชวังบวร ท่านรับ ราชการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สันนิษฐานว่าหลวงอัคนีนฤมิตรศึกษาเรียนวิชา ถ่ายรูปจากพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ต่อมาจึงตั้งร้านอยู่บนเรือนแพ หน้าวัดชาวตากู๊ตตรงกันข้าม กับปากคลองตลาด มีชื่อร้านว่า FRANCIS CHIT & SON (มาริษา เกสรกุล, 2539: 94-95) เรือนแพริมน้ำมีลักษณะดังภาพต่อไปนี้

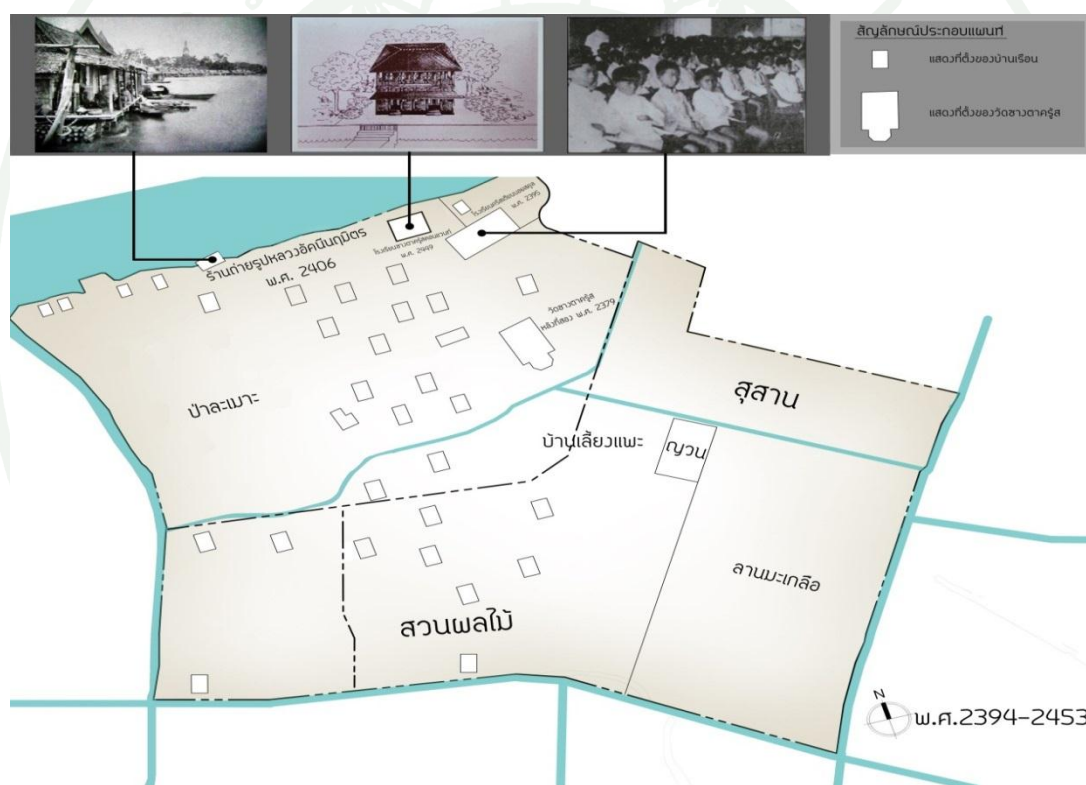
ภาพที่ 22 ลักษณะของเรือนแพหน้าวัดกัลยาณมิตร

ที่มา: ภาพจาก หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 -2453 / ค.ศ.1868 -1910) ทรงมีพระราชโบายพัฒนาประเทศให้มีความเจริญในด้านต่างๆ รวมทั้งการสร้างถนนขึ้น เช่น ถนนลำเพ็ญ ถนนยาวราช ถนนราชวงศ์ ส่งผลให้ชาวตะวันตกเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน จากแต่เดิมนิยมตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยา ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตั้งในบริเวณที่มีเส้นทางถนนตัดผ่าน

เช่น บริเวณสี่พระยาถึงบางรัก โดยมีวัดอัสสัมชัญ เป็นศูนย์กลาง ส่งผลให้บริเวณคู่มือจีนที่เคยรุ่งเรือง ในสมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 4 จึงลดความสำคัญลงไป

พ.ศ.2449 (ค.ศ.1906) พระสังฆราชหลุยส์ เวย์ได้สร้างโรงเรียนหลังหนึ่งบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้กับวัดซางตาครู้ส ตั้งชื่อว่า “โรงเรียนซางตาครู้สคอนแวนต์” และเชิญคณะภคินีเซนต์ปอลเดอชาร์ตรมาจัดการศึกษาในโรงเรียน มี เซอร์ อองแซลลากรองซ์ (Sr.Angele Lagrange) เป็นอธิการผู้ดูแลโรงเรียนคนแรก สอนวิชาศิลปหัตถกรรม ภาษาฝรั่งเศส และภาษาอังกฤษ (อนรรักษ์ ณ สงขลา, 2539: 44) ปรากฏสถานที่สำคัญในบ้านซางตาครู้ส ดังแผนที่ต่อไปนี้

ภาพที่ 23 แผนที่ลักษณะทางกายภาพของบ้านซางตาครู้สในช่วง พ.ศ.2394 – 2453

แสดงที่ตั้งของสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน คือ ร้านถ่ายรูปหลวงอัคนีนฤมิตร (พ.ศ.2406)

โรงเรียนซางตาครู้สคอนแวนต์ (พ.ศ.2449) และ โรงเรียนต้นกำเนิดของกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย (พ.ศ.2395)

ด้านพื้นที่การสร้างวัด ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 คือ พ.ศ.2456 (ค.ศ.1913) คุณพ่อกุเลียโม กิ้นดาครู้ส (Gulielmo Kinh Da Gruz) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดซางตาครู้ส คุณพ่อได้ริ้ววัดเก่าซึ่ง

กำลังจะพังลงและเริ่มสร้างวัดใหม่ (วัดช้างตากูรู้สหลังที่ 3 ในปัจจุบัน) วัดแห่งนี้ใช้เวลาในการสร้างทั้งสิ้นภายใน 2 ปี 3 เดือน ได้อิทธิพลจากสถาปัตยกรรมเรอเนสซองส์แบบนีโอ – คลาสสิก อาคารมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวขวางหันหน้าไปทางทิศเหนือออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ด้านการออกแบบสร้างวัด มีผู้ช่วยในการออกแบบหลายท่าน คือ คุณพ่อแปร์โร คุณพ่อ ฌูเลียโม กิ้น คาคูร์ส และ ช่างสถาปนิกชาวอิตาเลียน ส่วนช่างก่อสร้างเป็นช่างชาวจีน (กษมา เกาไสยานนท์, 2539: 67-68) เมื่อแล้วเสร็จจึงได้ประกอบพิธีวัดหลังใหม่ในเดือนกันยายน พ.ศ.2459 (ค.ศ.1916) โดยพระสังฆราชแปร์รอส (Mgr.Rene Perros) จากนั้นท่านได้จัดซื้อกระจกครึ่งวงกลมเหนือหน้าต่าง รูปมหาราชมานของพระเยซูคริสต์ 14 ภาค¹⁵ ชื่อระฆังการิย็อง (Le Carillon) ชุด 16 ใบ¹⁶ กับหีบเพลงใหญ่ (เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพ เรื่องประวัติวัดช้างตากูรู้ส และวัดแม่พระลูกประคำ: 51) ปรากฏภาพถ่ายวัดช้างตากูรู้ส หลังที่สามดังนี้

ภาพที่ 24 ภาพวัดช้างตากูรู้สหลังที่สาม พ.ศ.2459 คุณพ่อ ฌูเลียโม กิ้น คาคูร์ส เป็นผู้สนับสนุนในการก่อสร้าง

ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพ

¹⁵มีบันทึกว่าคุณพ่อสั่งทำกระจกครึ่งวงกลมเหนือหน้าต่าง รูปมหาราชมานของพระเยซูคริสต์ 14 ภาค จากประเทศฝรั่งเศส (มาริษา เกสรกุล, 2539: 100)

¹⁶ระฆังชุด 16 ใบ ตั้งอยู่บนหอรฆังของวัด มีชื่อเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า การิย็อง ที่สามารถตีเป็นเพลงได้ทุกประเภท ถือเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของวัดช้างตากูรู้ส (เรื่องเดียวกัน: 100)

ช่วงหลัง พ.ศ. 2456 นโยบายภาครัฐ ได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัตินามสกุล ส่งผลให้ ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส มีนามสกุลเป็นภาษาไทย และสามารถศึกษาที่ตั้งของบ้านเรือน ภายหลังได้รับพระราชทานนามสกุล ทั้ง 16 ครอบครัว คือ ครอบครัวชาวไทยเชื้อสาย โปรตุเกส ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางทิศเหนือ ในขอบเขตพื้นที่พระราชทาน คือ ครอบครัวประสาทร เปศนันท์ บัปติสตา หอมนิยม ธนสิงห์ ทรพรานนท์ มณีประสิทธิ์ แก้วขจร จุลละมณฑล สิงห์หัต จิตตราคณี โกญจนาท โกกิลานนท์ และกัลมาพิจิตร รวมทั้งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางทิศใต้ ในขอบเขตพื้นที่ฯ มีสชัง คาทอลิก ชื่อจากชาวบ้านเพิ่มเติม คือ เจริญสุข กัลมาพิจิตร (หลังที่สอง) และ ดาครูส์ ปรากฏผังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 25 แผนที่ชุมชนชาวคาทอลิกในช่วงพ.ศ.2453 –2468 ในสมัยช่วงรัชกาลที่ 6

แสดงให้เห็นถึง ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนชาวคาทอลิกได้รับพระราชทานนามสกุลเป็นภาษาไทย และการซื้อที่ดินจากเอกชนเพิ่มเติม ใน พ.ศ.2461 เพื่อสร้าง โรงเรียนชาวคาทอลิกคอนแวนต์

ต่อมา พ.ศ.2534 ได้มีการปรับพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับสุสาน ให้เป็นแฟลตสำหรับบุคคลทั่วไป เข้าเป็นที่พักอาศัย 4 ชั้น จำนวน 2 หลัง ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้มีประกาศยกเลิกสุสานของวัดรางตาครู้อย่างเป็นทางการ และย้ายสุสาน ไปที่สุสานสานตคาม อ.สามพราน จังหวัดนครปฐม ในเวลาต่อมาจึงมีการสร้างอาคาร 5 ชั้น ของโรงเรียนรางตาครูศึกษาขึ้นแทนที่บริเวณเดิมที่เคยเป็นสุสาน (อนุรัตน์ ณ สงขลา อ้างใน พามิลา หะรารักษ์, 2544: 54-55)

ภาพที่ 27 พื้นที่ของสุสานในชุมชนรางตาครูส เปลี่ยนแปลงเป็นอาคาร 5 ชั้น
ของโรงเรียนรางตาครูศึกษา ในปี พ.ศ.2539

ชุมชนรางตาครูสในปัจจุบัน เป็นชุมชนที่สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 85 นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ภายในชุมชนมีศาสนสำคัญของชุมชน คือ วัดรางตาครูส ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และเป็นจุดเด่นของชุมชน เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2456 แบบศิลปะตะวันตก เรือนสของส์และนีโอคลาสสิก ด้านหน้าอาคาร ประกอบด้วยซุ้มประตู โค้งครึ่งวงกลม และโดมแปดเหลี่ยม ประดับยอดโดมด้วยไม้กางเขน (Cruz) ตามนามของวัด ตกแต่งด้วยปูนปั้นและกระจกสี (Stained glass) ภายในเพดานโค้งครึ่งวงกลม มีความแข็งแรงคงทน จนได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ เมื่อโบสถ์มีอายุครบ 80 ปี ในปี พ.ศ. 2539 โดยบาทหลวงสมศักดิ์ ธีรศักดิ์ ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดรางตาครูส (จิราภรณ์ มาตังคะ และคณะ, 2549: 178) วัดรางตาครูสได้รับรางวัล อาคารอนุรักษ์ ด้านอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม ใน พ.ศ. 2542 (เสาวลักษณ์ พงษ์ธา โปษะนันท์ และคณะ, 2547: 79) การใช้สอยของพื้นที่ๆ ในชุมชนรางตาครูส ประกอบด้วย โรงเรียนรางตาครูศึกษา โรงเรียนอนุบาลแสงอรุณ โรงเรียนแสงอรุณ โรงเรียนรางตาครูสคอนเวนท์ แฟลตที่พักอาศัย และที่ตั้งบ้านเรือนของครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 28 แผนที่ชุมชนชาวตากรู้สในปัจจุบัน แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญในชุมชน

สภาพทั่วไปของชุมชนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของวัดชาวตากรู้ส ภายในชุมชนมีลักษณะทางกายภาพ เป็นพื้นที่คล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วยพื้นที่ชุมชน รวม 32 ไร่ แบ่งออกเป็น 3 แปลงด้วยกัน (ฉวีวรรณ ปานชี และคณะ, 2548: 97) ดังนี้

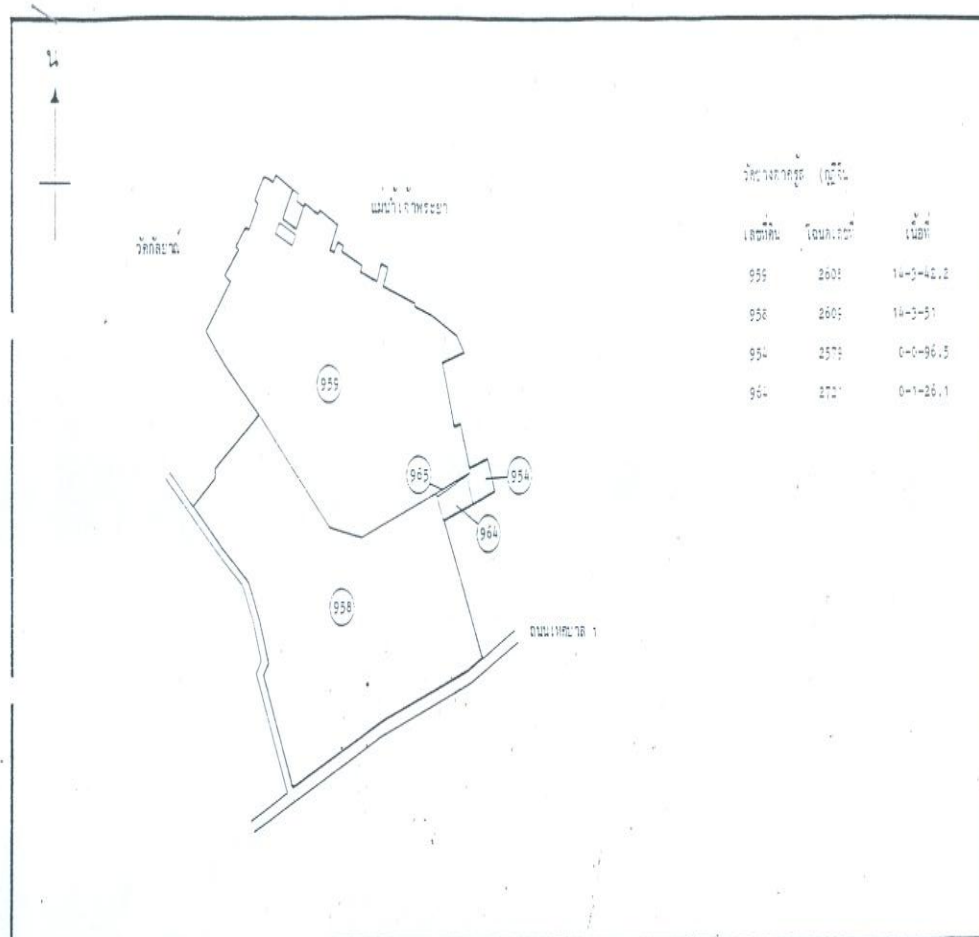
1. พื้นที่แปลงที่ 1 เป็นพื้นที่พระราชทาน อยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา โฉนดเลขที่ 2608 เนื้อที่ 14 ไร่ 3 งาน 42.2 ตารางวา

ภาพที่ 29 โฉนดเลขที่ 2608 พ.ศ.2461 เป็นสำคัญแก่ มิสซังโรมันคาทอลิก
(ตามพระราชบัญญัติที่ดินมิสซัง พ.ศ.2452)

3. พื้นที่แปลงที่ 3 เป็นของเอกชน ประมาณ 3 ไร่เศษ

อาณาเขตของพื้นที่วัดชาวตาครู้สตามโฉนดที่ดิน สามารถแบ่งออกเป็น 2 โฉนดใหญ่ ๆ คือ เลขที่ดิน 959 เลขที่โฉนด คือ 2608 และเลขที่ดิน 958 เลขที่โฉนด คือ 2609 ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 31 ลักษณะขอบเขตของพื้นที่ชุมชนชาวตาครู้ส จากโฉนดที่ดินเลขที่ 2608 และ 2609

การเดินทางภายในชุมชนสามารถกระจายเส้นทาง ออกจากบริเวณใจกลาง คล้ายไข่มุม (Central Type) ชุมชนมีลักษณะปิด มีทางเท้าที่เดินเข้าออกชุมชนกับภายนอกที่ต้องผ่านศาสนสถาน สภาพบ้านเรือนค่อนข้างกระจุกตัว หนาแน่น ลักษณะอาคาร ส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นอาคารไม้ มีบางส่วนเป็นแบบครึ่งไม้ ครึ่งตึก สภาพแวดล้อมของชุมชนค่อนข้างหนาแน่นไปด้วยอาคาร บ้านเรือน ไม่มีที่ว่างสำหรับการปลูกต้นไม้ มีที่ว่างบริเวณสนามเด็กเล่น และลานสาธารณะรอบๆ

วัดเท่านั้น การจะเดินทางเข้าไปในชุมชน จะต้องเดินทางเท้าเพียงอย่างเดียว (ฉวีวรรณ ปานชี และคณะ, 2548: 97)

การอพยพเข้ามาของบุคคลเชื้อชาติอื่นๆ

รัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ บันทึกว่า วัดช้างค้ำวัดสุทัศน์ มีผู้อยู่ในความดูแล ประมาณ 700 คน(บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม หน้า 54 อ้างใน มรดกโลก , ม.ป.ป. : 3) ในจำนวนนี้ รวมทั้งครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ชาวตะวันตก ชาวจีน ชาวเวียดนามผู้นับถือศาสนาคริสต์ ผู้อาศัยอยู่ดั้งเดิมภายในชุมชน ในขณะที่มีบุคคลเชื้อชาติอื่นๆ ได้เข้ามาในชุมชน คือ สตีเฟน แมตตูน (Stephen Mattoon) มิชชันนารีอเมริกา หรือ หมอแมตตูน อีก ชื่อหนึ่งว่า หมอมะตูม ผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้ง โรงเรียน “คริสเตียนบอยสกูล”¹⁷ในพ.ศ.2395 ในชุมชนกุฎีจีน ถือเป็นโรงเรียนแบบสากลแห่งแรกในประเทศไทย ที่เป็นต้นกำเนิดของกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย รูปแบบการสอนจะต่างกับสถาบันการสอนแบบเดิมของไทยที่มีอยู่ในวัด ในวัง หรือ ตามบ้าน เพราะจะเป็นสถาบันการศึกษาที่มีหลักสูตรชัดเจนว่าจะสอนเนื้อหาวิชาเรื่องใด มีกำหนดเวลาเรียน เป็นลักษณะของตารางสอน ในระยะแรกค่าใช้จ่ายโรงเรียน รวมทั้งค่าจ้างให้เด็กมาเรียน คงมาจากคณะมิชชันนารี แล้วต่อไปจึงเก็บค่าเล่าเรียนจากนักเรียน ทั้งนี้ เด็กนักเรียนที่มาจากรอบครัว ยากจน มิชชันนารีจะรับมาเลี้ยงและดูแลไว้ที่บ้าน และให้เรียนหนังสือ ในที่สุดเด็กเหล่านี้ มักจะเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ด้วย ต่อมา พ.ศ.2400 โรงเรียน “คริสเตียนบอยสกูล”จึงย้ายไปที่สำเหร่ (ประสงค์ สุขุม, 2548: 50) เพราะเป็นที่ดินในกรรมสิทธิ์ของมิชชันนารีเอง แม้ว่าการก่อตั้งโรงเรียน “คริสเตียนบอยสกูล” ของมิชชันนารีอเมริกัน ในชุมชนช้างค้ำวัดสุทัศน์ จะมีระยะเวลาเพียง 5 ปี แต่ถือเป็นการวางรากฐานการศึกษาแบบสากล ให้กับทั้งสยามและชุมชนในระยะต่อมา

1. บาทหลวง กุเลียโม กิ้น ดาครู๊ส (Gulielmo Kinh Da Gruz)

บาทหลวงกุเลียโม กิ้น ดาครู๊ส เกิดที่จังหวัดจันทบุรี พ.ศ.2403 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บาทหลวงกุเลียโม เป็นบุตรคนโตของนายอันตน ดาครู๊ส

¹⁷ “คริสเตียนบอยสกูล” หมายถึง โรงเรียนของเด็กชายคริสเตียน นับเป็นโรงเรียนแบบสากลแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในสยาม

(เชื้อสาย กัมพูชา - โปรตุเกส) ผู้ศรัทธาในศาสนาคริสต์ ประจำวัดคอนเซ็ปชัน และนางกาทรินาลี (เชื้อสายชาวเวียดนาม) ผู้ศรัทธาในศาสนาคริสต์ ประจำวัดพระนางมารีอา ปากสนธิ์นิรมล จันทบุรี หลังจากที่บ้านหลวงกูเลียโม เกิดขึ้นได้ไม่นาน บิดาของบาทหลวงได้ย้ายครอบครัวจากจันทบุรี มาอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชัน และบิดาของคุณพ่อ ได้เป็นครูสอนหนังสือที่วัดคอนเซ็ปชันด้วย (อนุรัตน์ สงขลา, 2540: 57) บาทหลวงกูเลียโม ได้รับศีลบวชเป็นบาทหลวง โดยพระสังฆราชหลุยส์ เวย์ ในวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2431 และในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 คือ พ.ศ. 2443 บาทหลวง กูเลียโม ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดซางตาครู้ส ท่านมีบทบาทอย่างมาก ในการสร้างวัดซางตาครู้ส หลังที่สาม จนแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2459 ท่านเป็นที่เคารพรักของสมาชิกในชุมชนซางตาครู้สเรื่อยมา ปัจจุบันยังปรากฏอนุสาวรีย์ ของบาทหลวงกูเลียโม และหลุมฝังศพของท่านตั้งอยู่ภายในรั้ว วัดซางตาครู้ส ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 32 ภาพบาทหลวง กูเลียโม กิ้น ดาครู้ส

และอนุสาวรีย์หลุมฝังศพของท่าน ภายในบริเวณวัดซางตาครู้ส

ที่มา: จากหอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

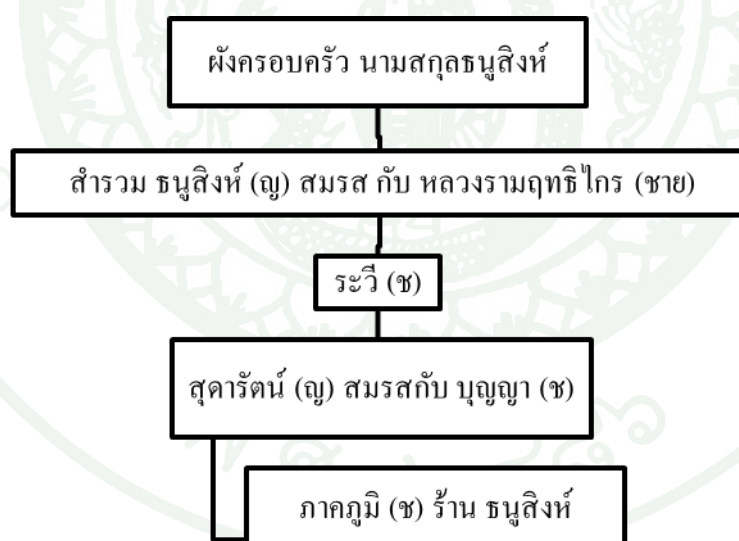
2. ครอบครัวฐนสิงห์

ครอบครัวฐนสิงห์ เป็นครอบครัวชาวไทย ที่ได้รับมรดกทางวัฒนธรรมจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ด้านการทำขนมฟรังกูจี้น บุคคลสำคัญของสกุลนี้ คือ หลวงรามฤทธิไกร ผู้รับราชการกรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ ในช่วงปลายรัชกาลที่ 6-7 (คุณภาภุมิ สุจิตจรูญ, วันที่สัมภาษณ์ 1 กรกฎาคม 2557: สัมภาษณ์) ปัจจุบันผู้สืบทอดกิจการของร้านขนมฟรังกูจี้น คือ คุณภาภุมิ สุจิตจรูญ ได้ตั้งร้านจำหน่ายขนมฟรังกูจี้นที่สืบทอด

มากกว่า 200 ปี คือ ร้านชุนสิงห์ ขนมฝรั่งกุ๊จิ้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ที่ตั้งของร้านชุนสิงห์ คือ เลขที่ 235 ซอยกุ๊จิ้น ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 10600 ดังปรากฏภาพป้ายร้านขนมฝรั่งกุ๊จิ้นและผังครอบครัว ดังนี้

ภาพที่ 33 ป้ายภายในร้านขนมฝรั่งกุ๊จิ้น “ชุนสิงห์” ที่ได้รับการประชาสัมพันธ์
ที่มา: บันทึกภาพ (3 ตุลาคม 2556)

ภาพที่ 34 ผังครอบครัวสกุลชุนสิงห์ ของคุณภาคภูมิ สุจิตรจุล
ทำขนมฝรั่งกุ๊จิ้น แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เป็นรุ่นที่ 5
ที่มา: (ฉวีวรรณ ปานชีและคณะ, 2548: 59)

การผลิตขนมและรสชาติในปัจจุบัน ยังเป็นสูตรดั้งเดิมแบบโบราณ ส่วนผสมมีแป้งสาลี ไข่ เป็ดและน้ำตาล ในอดีตเคยได้รับรางวัลเซลล์ชวนชิมของ ม.ร.ว. ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์ ในปัจจุบัน ขนมฝรั่งของบ้านคุณภาคภูมิเป็นสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ (OTOP) ตั้งแต่ พ.ศ.2545 มีการประยุกต์กระบวนการผลิต เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ มีการใช้เตาอบ ที่ทันสมัย ซึ่งออกแบบเอง เป็นลักษณะของเตาอบที่ใช้แก๊ส แทนการอบด้วยถ่านแบบในอดีต และใช้เครื่องผสมแป้ง ช่วยในการทำงาน ในขณะเดียวกันทางร้านธนูสิงห์ ได้พยายามรักษารสชาติขนมฝรั่งกุฎีจีนสูตรโบราณไว้ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 35 ภาพการทำงานขนมของร้านธนูสิงห์
ที่มา: บันทึกภาพ (3 ตุลาคม 2556)

จากหลักฐานที่ศึกษา พบว่าชุมชนชาวตากู๊ส ในยุคสมัยใหม่ไม่มีการอพยพ เข้ามาของผู้ นับถือศาสนาคริสต์ชาติพันธุ์อื่นๆ นอกจากจะเป็นเชื้อชาติดั้งเดิมที่กล่าวมาแล้ว ในยุครัตนโกสินทร์ ตอนต้น ซึ่งมีผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านการแต่งงาน เนื่องด้วยศาสนาคริสต์ เป็นเงื่อนไขทาง สังคมที่สำคัญ ในการรวบรวมความแตกต่างทางเชื้อชาติให้เป็นหนึ่งเดียว คือ ชุมชนศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกที่มีพื้นฐานความเชื่อและความศรัทธาเดียวกัน (สุวรรณ สุธาอานันท์, 2555: 135)

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชนชาวตากู๊สในระยะนี้ มีวิถีลักษณะแบบคนไทย ตามคำ บอกล่าของผู้อาวุโสหลายท่าน ตามที่ได้เรียบเรียงในประวัติ 80 ปีวัดชาวตากู๊ส คือ ชาวชุมชนมี ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย บ้านเรือนส่วนใหญ่ เป็นเรือนไทยใต้ถุนสูง บางบ้านอาจจะเลี้ยงหมูไว้ได้ถุน

บ้าน หากมีเนื้อที่เหลือ อาจจะปลูกต้นไม้ทำสวน เลี้ยงเป็ด-ไก่ แต่ละบ้านจะมีเรือพายไว้ใช้สำหรับการเดินทาง ผู้ชายซึ่งเป็นผู้นำ ครอบครัว บ้างทำงานตามบริษัทต่างชาติ บ้างรับราชการที่ฝั่งพระนคร ต้องอาศัยเรือข้ามฟากไปทำงาน เด็กหญิงและเด็กชายจะเรียนในโรงเรียนที่ตั้งขึ้นภายในชุมชน สำหรับแม่บ้านก็จะหารายได้เสริมจากการทำอาหารและขนม โดยเฉพาะขนมฝรั่งกุฎีจีน ที่มีการถ่ายทอดกรรมวิธีอันเป็นเอกลักษณ์จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน เช่น ขนมฝรั่งกุฎีจีนร้านแม่เป้า ขนมฝรั่งกุฎีจีนร้านธณสิงห์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีขนมปุดสัง หรือ กุสลัง (เดิมน่าจะชื่อว่า ขนมตรุษฝรั่ง เพราะจะทำขึ้นบริโภครอบในครอบครัวเฉพาะในช่วงคริสต์มาส) ในส่วนของอาหารคาว ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน คือ เนื้อซี่โม (มีลักษณะเหมือน เนื้อตุ๋น แต่ใส่เครื่องเทศ เช่น อบเชย กานพลู กระวาน และใช้มันหมูเป็นแท่ง ชดใส่ในแท่งเนื้อ) คัมบาผัด (มีลักษณะเหมือนคัมจับจ่ายของคนไทยเชื้อสายจีน แต่ใส่เนื้อไก่ เนื้อหมูด้วย และมีเครื่องเทศบางชนิด) บ้านครอบครัวเจริญสุขจะทำอาหารนี้ทุกวันขึ้นปีใหม่ (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 18 เมษายน 2557: สัมภาษณ์)

ด้านความสามัคคีในชุมชน มีความรักใคร่และช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี จนถึงกับมีการแต่งเพลงของหมู่บ้าน ชื่อเพลง “ลูกกุฎีจีน” แต่งเนื้อร้องโดยนายศุภร มณีประสิทธิ์ ส่วนจังหวะดนตรี ของเพลงนั้น นายรังษี จเรินสุข ได้ใช้จังหวะเพลง “It’s a long way to Tipperary” มาดัดแปลง และเริ่มใช้สัญลักษณ์ ของชุมชน เป็นสีแดง – ฟ้า (เพลงและสัญลักษณ์ เริ่มเกิดขึ้นในช่วงประมาณปี 2510) (มาริษา เกสรกุล, 2539: 107) นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนจะมีการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกัน และกัน ยกตัวอย่าง คุณหมอรุณ เจริญสุข ผู้เช่าที่ดินริมแม่น้ำของโบสถ์ ทำการค้าฟืน ซึ่งมีเรือกลไฟ และเรือยนต์ ไว้สำหรับลากจูง เรือบรรทุกฟืนไปส่งให้ตามสถานที่ต่างๆ และใช้พื้นที่เดียวกัน เป็นโรงงานผลิตกระเบื้องสำหรับหลังคาและปูพื้นจำหน่าย ท่านจะยินดีช่วยเหลือรักษาผู้ป่วยในชุมชน โดยไม่คิดค่ารักษา รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรมต่างๆของทางวัดด้วย

สะท้อนให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชุมชนชาวตากู๊ส มีลักษณะเป็นชุมชนชาวคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ที่ไม่มีการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ และอยู่ร่วมกันโดยมีศาสนาคริสต์ เป็นศูนย์กลางความเชื่อ ความศรัทธาของคนในชุมชน ตัวอย่าง เช่น ในวันฉลองครบรอบ การสถาปนาวัดชาวตากู๊ส ประจำวันอาทิตย์ที่ ใกล้กับวันที่ 14 กันยายนของทุกปี สมาชิกของทุกครอบครัว แม้ว่าจะย้ายออกไปจากชุมชนแล้ว ก็จะกลับมาเข้าร่วมในงานพิธี ดังปรากฏในภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 36 พิธีฉลองครบรอบการสถาปนาวัดช่างตาครู๊ต ในวันอาทิตย์ที่ใกล้กับวันที่ 14 กันยายนของทุกปี มีการประดับธงสีแดง – ฟ้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนช่างตาครู๊ต

ที่มา: งานเฉลิมฉลองครบรอบการสร้างวัดหลังที่สาม อายุ 97 ปี วันที่ 15 กันยายน 2013

ปัจจุบันชุมชนช่างตาครู๊ต มีจำนวนบ้าน 280 หลังคาเรือน (ฉวีวรรณ ปานชี และคณะ, 2548: บทนำ) ประกอบด้วยจำนวนครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส 16 ครอบครัว และกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นชาวไทย รวมทั้งกลุ่มบุคคลภายนอกที่เข้ามาเช่าบ้าน สำหรับการพักอาศัยภายในชุมชน เพื่อประกอบอาชีพ ชุมชนช่างตาครู๊ตในปัจจุบัน จึงมีลักษณะทางกายภาพ คือ เป็นชุมชนชาวไทย ผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก

นโยบายการปกครองชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยรัตนโกสินทร์

เนื่องจากจำนวนประชากรในสมัยแรก ก่อตั้งกรุงเทพมหานครมีจำนวนไม่มาก ส่งผลให้ มีนโยบายสนับสนุนให้ผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาอาศัยในบริเวณพระนคร เพื่อความมั่นคงทางกำลังพล เอาไว้ใช้ในยามสงคราม ดังนั้นจึงมีการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองอื่นๆ หรือกวาดต้อนเชลยศึกสงคราม ซึ่งถือเป็นผลพลอยได้จากสงคราม การอพยพผู้คนเข้าสู่เมืองหลวงเหล่านี้ถือว่าเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐในขณะนั้น ทำให้กรุงเทพมหานครในระยะแรกนั้นประกอบด้วย

ชาวต่างชาติ ต่างภาษา และต่างวัฒนธรรม ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจึงถูกกำหนดโดยรัฐเป็น การควบคุมเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเป็นผู้ กำหนดนโยบายควบคุมชาวต่างชาติโดยใช้ระบบไพร่¹⁸ตามแบบสมัยอยุธยา ยกเว้นชาวจีนและ ชาวตะวันตกที่เดินทางไปมาค้าขายจากต่างประเทศ (อนันต์ วงษ์แก้ว, 2545: 67, 90)

ดังนั้น ระบบไพร่ เพื่อการควบคุมกำลังคนตั้งแต่สมัยอยุธยา จึงหมายรวมทั้งราษฎรชาว ไทยและราษฎรชาวต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพระราชอาณาจักร แม้แต่ผู้ที่มีเชื้อสายโปรตุเกส แยกเปอร์เซีย ในรุ่นลูกหลาน ทั้งหมดล้วนอยู่ภายใต้ระบบเกณฑ์แรงงานหรือระบบไพร่ โดยมี สังกัดและมูลนายควบคุม (พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนและนาทหารหัวเมือง,กฎหมายตราสาม ดวง เล่ม 1 หน้า 219 อ้างใน อนันต์ วงษ์แก้ว, 2545: 67, 90) ดังนั้นในรุ่นลูกหลานของชาว โปรตุเกสทั้งหมดต้องอยู่ภายใต้ระบบไพร่ ตามกฎหมายเดิม เมื่อไพร่ชายหญิง มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป จะถูกแบ่งกันไปสังกัดกรมกองต่างๆ (กฎหมายตราสามดวง, 2: 13 อ้างในวิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์, 2532: 105) เป็นไพร่หลวง ไพร่สม ไพร่ส่วย หรือทาสตามสังกัดบิดามารดา ทั้งไพร่และทาส มี พันธะในการถูกเกณฑ์แรงงาน ในยามสงครามจะเป็นกำลังรบ ยามปกติถูกเกณฑ์ในกิจการต่างๆ เรียกว่า เข้าเดือน หรืออาจทดแทนได้ด้วยการส่งส่วยสิ่งของเงินทองให้ทางราชการ

ส่วนนโยบายการปกครองชุมชน คือ ให้ปกครองกันเอง โดยมีหัวหน้าซึ่งเป็นที่ยอมรับนับ ถือในกลุ่มคนเชื้อสายเดียวกันเป็นผู้ควบคุมดูแล และหัวหน้าของกลุ่มคนเหล่านี้ก็จะขึ้นตรงกับรัฐ อีกทีหนึ่ง วิธีการปกครองดังกล่าว นอกจากจะดูแลกันเองในชุมชนแล้ว รัฐไม่ได้เข้ามาแทรกแซงวิถี ชีวิตของชุมชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการดำเนินชีวิต การนับถือศาสนา การปฏิบัติตามธรรมเนียม

¹⁸ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไพร่หลวงมีหน้าที่มาเข้าเวรเดือนปีละ 4 เดือน จากเดิม 6 เดือน การลดเวลาเข้ารับราชการของไพร่หลวงนั้น เนื่องจากไพร่สมซึ่งเป็นไพร่ในสังกัดของเจ้าขุนมูลนาย ไม่ต้อง เข้าเวรเดือนทำงานให้รัฐเหมือนไพร่หลวง ไพร่สมมีหน้าที่ทำงานรับใช้มูลนายที่ตนสังกัดปีละ 6 เดือนเท่านั้น เวลาที่เหลือก็สามารถประกอบอาชีพของตนเองได้ ส่วนไพร่หลวงนั้นในเวลามีสงครามแทบจะมีได้มีโอกาส เปลี่ยนเวรเดือนเลย จึงทำให้ไพร่หลวงอยากหาทางเปลี่ยนสถานภาพมาเป็นไพร่สม จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงหาทางที่จะไม่ให้ไพร่หลวงหนีไปเป็นไพร่สม ทรงประกาศให้ลด เวลาการเข้าเดือนของไพร่หลวงลง จากเดิมที่เข้าเดือนออกเดือนเป็นเข้าเดือนออก 2 เดือน นอกจากนั้นไพร่หลวงที่ไม่ มาเข้าเวรเดือน สามารถที่จะชำระเงินหรือจ่ายเป็นสิ่งของแทนการเข้าเวรเดือนได้ เรียกว่าไพร่ส่วย โดยรัฐ กำหนดให้ไพร่หลวงที่ไม่มาเข้าเวรเดือนต้องจ่ายเงินปีละ 18 บาท ส่วนไพร่สมจ่ายเงินปีละ 6 บาท (อนันต์ วงษ์ แก้ว, 2545: 91)

ของแต่ละกลุ่มคน การใช้ภาษา การประกอบอาชีพ การที่รัฐให้ปกครองดูแลกันเองภายในชุมชน ทำให้เกิดผลดีต่อรัฐในด้านความรู้สึกรักของกลุ่มชนต่างๆ ที่มีต่อรัฐ เพราะชาวต่างชาติต่างวัฒนธรรม ไม่ได้ถูกกดขี่ข่มเหงถูกจำกัดสิทธิในการดำรงชีวิตมากเกินไป (อนันต์ วงษ์แก้ว, 2545: 93)

รูปแบบการปกครองชาวตะวันตกที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย รัฐสยามจะเป็นผู้กำหนดเขตที่ตั้งบ้านเรือนและให้มีหัวหน้าชุมชนเป็นคนที่มิเชื้อชาติเดียวกัน โดยรัฐมักจะให้บาทหลวง นิกายโรมันคาทอลิก ทำหน้าที่ดูแลชุมชนโปรตุเกส (กิริติ บุญเจือ อ้างใน อนันต์ วงษ์แก้ว, 2545: 95) สอดคล้องกับบันทึกเรื่อง “ความเป็นอยู่ของชาวตากูส (ชุมชนชาวโปรตุเกสในกรุงเทพฯ) ในช่วงร้อยปีหลัง ถึงปัจจุบัน” ในวัดชาวตากูส วัดกุฎีจีน ค.ศ.1769 กล่าวถึงความเป็นอยู่ของชุมชนตอนหนึ่งว่า “นอกจากชาวบ้านจะพร้อมใจร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้านแล้ว ในยามว่างของชาวบ้านยังชอบเล่นการพนันด้วย มีทั้งการพนันไพ่ตอง น้ำเต้าปูปลา ลูกเต๋าสูงต่ำ(ไฮโล) ไพ่ป๊อก โยนหลุมและบั่วหัน ถึงกระนั้นก็ไม่มีใครเล่นการพนันในบ้าน ชอบเล่นกันกลางแจ้งข้างถนนทางเดินนั่นเอง สิ่งเหล่านี้แม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายแต่ตำรวจก็ไม่เคยจับใครได้ เนื่องจากแต่ก่อนชาวตากูสนี้มีเอกสิทธิ์คุ้มครองพิเศษ ก่อนที่ตำรวจจะเข้ามาจับกุมหรือมาสืบคดีใดๆ ตำรวจต้องขึ้นไปขออนุญาตต่อคุณพ่อเจ้าของวัดเสียก่อน จึงจะเข้ามาจับกุมผู้คนหรือทำอะไรในหมู่บ้านได้ ดังนั้นทุกครั้งที่ตำรวจขึ้นบ้านคุณพ่อเจ้าวัด ก็จะมีเด็กๆ คอยดูต้นทางวิ่งไปบอกบรรดาเซียนพนันทั้งหลาย เมื่อตำรวจได้รับอนุญาตแล้วไปถึงสถานที่เล่นการพนันจึงพบแต่ความว่างเปล่า ปัจจุบันนี้เอกสิทธิ์พิเศษที่ว่านี้ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว” (อนูรัตน์ ณ สงขลา, 2542: 19)

พ.ศ.2476 ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการประกาศยกเลิกมณฑลต่างๆทั่วประเทศ เปลี่ยนเป็นจังหวัดและอำเภอ และประกาศพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล จังหวัดธนบุรีจึงได้จัดตั้งเทศบาลธนบุรีขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2480 ชื่อ “กุฎีจีน” เดิมเป็นตำบลหนึ่ง เรียกว่า ตำบลกุฎีจีน ขึ้นอยู่กับจังหวัดธนบุรี ต่อมาในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนมาเป็น ตำบลวัดกัลยาณ์ (พามิลา หารารักษ์, 2544: 53)

พ.ศ.2514 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติให้รวมจังหวัดพระนคร และจังหวัดธนบุรีเป็นจังหวัดเดียวกัน เรียกว่า นครหลวงกรุงเทพธนบุรี มีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่ง โดยมีรูปแบบการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นเข้าด้วยกัน มีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งมาจากการแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรี และตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ให้เรียก นครหลวงกรุงเทพธนบุรีว่า กรุงเทพมหานคร หลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีการ

ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ทำให้ต้องเปลี่ยน รูปแบบการบริหารกรุงเทพมหานคร ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2518 ให้กรุงเทพมหานครมีฐานะเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนครหลวง โดยแบ่งพื้นที่การปกครองเป็นเขต และแขวง ประกอบด้วยผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และสภากรุงเทพมหานคร (สำนักงานเขตธนบุรี, 2549: 23)

อำเภอต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร ถูกเปลี่ยนเป็นเขต อำเภอธนบุรี จึงเปลี่ยนเป็น “เขตธนบุรี” ขึ้นตรงกับกรุงเทพมหานคร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 แขวง คือ แขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญโรจน์ แขวงบางยี่เรือ แขวงตลาดพลู และแขวงบวรโลก โดยที่ชุมชนชาวตาครู้ส จัดอยู่ในสังกัด แขวงวัดกัลยาณ์ ต่อมา วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2546 กรุงเทพมหานคร มีประกาศเปลี่ยนแปลงพื้นที่แขวงบวรโลก แขวงบางยี่เรือ แขวงตลาดพลู และตั้งแขวงสำเหร่ และแขวงดาวคะนอง เพิ่มรวมเป็น 7 แขวง โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2546 เป็นต้นมา (สำนักงานเขตธนบุรี, 2549: 24)

การก่อตั้งคณะกรรมการชุมชนกุฎีจีน (พ.ศ. 2533)

คณะกรรมการชุมชนได้เริ่มก่อตั้งในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ.2533) โดยทางเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตธนบุรี ได้มาเรียนพบเพื่อปรึกษาคุณพ่อเจ้าอาวาสในขณะนั้น คือ คุณพ่อสงวน สุระสรวงศ์ โดยขอความร่วมมือจากคุณพ่อ ให้จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนกุฎีจีน เพื่อเป็นตัวแทนชาวบ้านในการรับรู้ระเบียบการทางราชการ ที่จะช่วยพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของหมู่บ้านให้ดีขึ้น ทำให้ในเวลาต่อมา จึงมีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนกุฎีจีนขึ้นเป็นครั้งแรก มีวาระในการดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี

ขั้นตอนการเลือกตั้งจะดำเนินการโดยทางเขต คือ เริ่มจากการติดประกาศเพื่อรับสมัคร ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ เป็นคณะกรรมการชุมชน จากนั้นจัดให้มีการเลือกตั้ง โดยให้คนในชุมชน เป็นผู้ลงคะแนนเสียง ชุมชนกุฎีจีน ถือเป็นชุมชนขนาดกลาง จึงมีจำนวนกรรมการชุมชน ได้ชุดละ 15 คน สำหรับผู้ที่รับเลือกเป็นประธาน กรรมการชุมชนกุฎีจีนคนแรก คือ คุณมงคล บุญเต็ม และในด้านการพัฒนาวัด คุณพ่อจะมีส่วนในการแต่งตั้ง คณะกรรมการชุมชนส่วนหนึ่ง เป็นคณะกรรมการสภาอภิบาล เพื่อการพัฒนาชุมชนและวัดอย่างควบคู่กันอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปภูมิหลังเรื่องการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวตากูรัส

การก่อตั้งค่ายชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส บริเวณวัดชาวตากูรัส ได้ปรากฏว่า มีความสืบเนื่องกับชาวโปรตุเกสตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อโปรตุเกสสามารถยึดมะละกา อันเป็นเมืองที่เคยตกอยู่ภายใต้อำนาจไทยมาก่อน ราชสำนักโปรตุเกสจึงส่งทูตเข้ามาในสยาม เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ชาวโปรตุเกสจึงถือว่าเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่สยามมีปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนปรากฏว่า มีชาวโปรตุเกสเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างเป็นทางการใน พ.ศ.2081 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารรับจ้าง หรือทหารหนีภัย ทหารชายชาวโปรตุเกสเหล่านี้ ได้สมรสกับหญิงชาวไทย การตั้งถิ่นฐานจึงเป็นไปอย่างถาวร ทั้งนี้เนื่องจาก โปรตุเกสได้รับสิทธิปาโตรอาโด จากพระสันตะปาปาอย่างชอบธรรม สำหรับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในซีกโลกตะวันออก จึงปรากฏบาทหลวงชาวโปรตุเกส เข้ามาดูแลชาวโปรตุเกส และชาวต่างชาติ ผู้นับถือศาสนาคริสต์ ในหมู่บ้านโปรตุเกสของอยุธยา มีการสร้างศาสนสถานสำหรับการประกอบพิธีกรรม ชุมชนชาวโปรตุเกสในสยาม จึงถือกำเนิดนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แม้ว่าการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ของบาทหลวงโปรตุเกส ถือว่าไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากขาดผู้นำพื้นเมือง จึงเกิดอุปสรรคในการสื่อสาร ชาวสยามเกือบทั้งหมดยังคงยึดมั่นทางพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังพบว่า การนับถือศาสนาคริสต์อย่างเคร่งครัดของบาทหลวง ไม่ผ่อนปรนตามวัฒนธรรมประเพณีของไทย ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งและทัศนคติที่ไม่ดีของชาวสยามต่อศาสนา คริสต์ด้วย

ชุมชนชาวตากูรัส ก่อตั้งขึ้นจากการรวบรวมของบาทหลวงกอร์ จากคณะมิสซังฝรั่งเศส ท่านได้ให้ความสำคัญกับชาวโปรตุเกสที่ท่านดูแล สังเกตได้จากการตั้งชื่อวัด เป็นภาษาโปรตุเกสว่า ชาวตากูรัส แปลว่า ไม้กางเขนศักดิ์สิทธิ์ เพื่อระลึกถึงวันก่อตั้งชุมชนซึ่งตรงกับวันฉลองเทิดทูนไม้กางเขนสากล แตกต่างกับการก่อตั้งวัดในกรุงเทพแห่งแรกในสมัยอยุธยา ของพระสังฆราชลาโน ชาวฝรั่งเศส จากคณะเดียวกัน ที่ตั้งชื่อวัด เป็น ภาษาฝรั่งเศส ว่า วัดอิมมาคูเลต คอนเซ็ปชัญ แปลว่า แม่พระปฏิสนธินิรมล (บริสุทธิ์)

วัตถุประสงค์การก่อตั้งและสภาพเหตุการณ์ต่างๆของทั้งสองวัดได้มีความแตกต่างกันด้วย กล่าวคือ ในสมัยพระสังฆราชลาโน ดำรงตำแหน่งเป็นสังฆราช อาณาจักรอยุธยามีความเจริญ ทั้งทางด้านการค้าและการต่างประเทศ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับฝรั่งเศส มีส่งการราชทูตเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีของทั้งสองประเทศ ก่อนที่พระองค์จะอนุญาต ให้สร้างวัดคอนเซ็ปชัญ

ในขณะที่ค่ายชาวตากู๊สได้ถือกำเนิดขึ้นในสมัยธนบุรี ในช่วงเวลาของการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักร ภายหลังสงครามครั้งใหญ่กับพม่าชาวต่างชาติถูกนับเป็นกำลังคนที่สำคัญ พบว่าในระยะแรกชาวโปรตุเกสที่วัดชาวตากู๊สได้รับความสนพระทัยจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั้งรับการอนุญาตในการตั้งถิ่นฐาน พระราชทานทรัพย์ในการสร้างโบสถ์เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ในช่วงปลายรัชกาล ด้วยคติความเชื่อทางศาสนาคริสต์ ทำให้ทหารโปรตุเกส ไม่สามารถเข้าร่วมพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาได้

บาทหลวงจึงถูกลงโทษอย่างหนักและถูกขับไล่ออกจากอาณาจักรธนบุรี เพราะเมื่ออาณาจักรมั่นคงแล้ว สิ่งสำคัญต่อมาคือ ความจงรักภักดีของทหาร และข้าราชการทุกคน ที่จะต้องยึดถือปฏิบัติภารกิจที่ทหารโปรตุเกสไม่เข้าร่วมในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา จึงเป็นการละเมิดข้อปฏิบัติของรัฐอย่างรุนแรงในช่วงปลายสมัยธนบุรี พระสังฆราชและบาทหลวง ผู้ดูแลชุมชนชาวโปรตุเกส จึงถูกขับไล่ออกจากพระราชอาณาจักร ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายอย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านแผ่นดินเข้าสู่ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีพระราชโองบายที่พยายามผ่อนปรนและรักษามิตรไมตรีกับโปรตุเกส การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวตากู๊ส จึงดำเนินเรื่อยมา ภายใต้โครงสร้างทางสังคมไทย ระบบมูลนาย-ไพร่ ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสเหล่านี้ ต้องปรับตัวให้ มีความเป็นท้องถิ่นแบบไทย อันมีผลต่อการสร้างแบบแผนวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในระยะต่อมา

ในลำดับต่อไปของบทที่ 3 จะขออธิบายถึงคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวโปรตุเกสในประเทศโปรตุเกส เพื่อชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมจากประเทศเมืองแม่วัฒนธรรมใดที่ส่งผ่านและถ่ายทอดมาสู่คนในอาณาจักรสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงปัจจุบันและเพื่อนำไปสู่การชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมแม่ของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนวัดชาวตากู๊สย่านกุฎีจีนได้สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนขึ้นมาอย่างไร

บทที่ 3

รากฐานวัฒนธรรมโปรตุเกสจากประเทศเมืองแม่ ช่วงก่อนและหลัง คริสต์ศตวรรษที่ 12 ก่อนสืบเนื่องมาถึงชุมชนชาวตาครู้ส

วัฒนธรรมโปรตุเกสในประเทศไทย มีความสืบเนื่องจากวัฒนธรรมโปรตุเกสเมืองแม่ และ มีกระบวนการถ่ายทอดมาถึงอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ผ่านทางชนชั้นบาทหลวง ชนชั้นล่าง คือ ทหารรับจ้าง และพ่อค้าเอกชน ดังนั้นวัฒนธรรมที่สยามได้รับจากโปรตุเกสในระยะแรก จึงเป็น ลักษณะของวัฒนธรรมในระดับชนชั้นพระ และชนชั้นราษฎร ที่เดินทางเข้ามา ในกรุงศรีอยุธยา และไม่ปรากฏว่ามีชนชั้นสูงของโปรตุเกสเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเลย

การศึกษารากฐานวัฒนธรรม อันประกอบด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและแนวความคิดของโปรตุเกสดั้งเดิม (Braudel F. 1987: 9) ช่วงก่อนและหลัง คริสต์ศตวรรษที่ 12 ส่งผลให้เกิดความเข้าใจลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโปรตุเกสที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ประเทศโปรตุเกส¹⁹ สามารถรวบรวมความเป็นชาติได้ จากการสนับสนุนของกองทัพลิสเตียน เพื่อล้มล้างอำนาจกลุ่มมุสลิมที่ปกครองดินแดนเหล่านี้ตั้งแต่ยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 8 เมื่อสถาปนาอาณาจักรโปรตุเกสได้สำเร็จ กษัตริย์องค์แรกของโปรตุเกส จึงประกาศขึ้นตรงต่อ ศาสนจักรศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกที่กรุงโรม ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

¹⁹ โปรตุเกส เป็นประเทศที่ก่อตั้งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 12 ตั้งอยู่บนคาบสมุทรไอบีเรีย อารยธรรมดั้งเดิมในอดีต ตั้งแต่บริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ไปจนถึงอ่าวเปอร์เซีย มีส่วนอย่างสำคัญ ในการหล่อหลอมความเป็นชาติ โปรตุเกส นับตั้งแต่อารยธรรมโลกในยุคโบราณ ความรุ่งเรืองของอียิปต์ บริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์ ด้านการต่อเรือ การค้าขาย เครื่องดนตรี อารยธรรมเมโสโปเตเมีย บริเวณลุ่มแม่น้ำไทกริส – ยูเฟรติส ด้านการเป็นทหาร การทำ สงคราม อารยธรรมชาวฟินิเซีย ผู้บุกเบิกการสร้างเมืองท่า และการเป็นนักเดินเรือที่เชี่ยวชาญ บริเวณริมฝั่ง มหาสมุทรแปซิฟิก (the harbours and beaches of the Atlantic shore)(Birmingham, D. 1993: 11) อารยธรรมชาว ฮีบรู ผู้ให้กำเนิดการนับถือศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว อารยธรรมโลก ในยุคโบราณนี้ ได้ถ่ายทอดสู่อารย ธรรมกรีก – โรมัน ก่อนที่ชาวมุสลิมจะเดินทางเข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนของโปรตุเกส และรับเอาภูมิปัญญาที่ เกิดขึ้นไปพัฒนาเป็นอารยธรรมของตน ในสมัยยุคกลาง (กุลวดี มกรภิรมย์ และ คณะ, 2553: 12,19)

วัฒนธรรมโปรตุเกสดั้งเดิม จึงมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางคริสต์ศาสนา และศิลปวิทยาการของชาวมุสลิม ที่เป็นผู้สืบทอดของอารยธรรมที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโปรตุเกสดั้งเดิม ส่งผลให้สามารถศึกษาลักษณะของความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนชาวตากูส์ได้

เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมโปรตุเกสดั้งเดิม

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศโปรตุเกสทั้งด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พืชพันธุ์ ธัญญาหาร สายพันธุ์สัตว์ และธรรมชาติ ส่งผลต่อลักษณะการวิถีชีวิตของพลเมืองโปรตุเกส อาทิ การเพาะปลูก การจับสัตว์น้ำ การประกอบอาหารสำหรับการบริโภค และกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมโปรตุเกส (Braudel F. 1987: 9-10)

โปรตุเกสเป็นประเทศเก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน ชื่อเดิมของดินแดนนี้ คือ ลูซิตาเนีย (Lusitania)²⁰ ส่วนรากศัพท์ของคำว่าโปรตุเกสนั้น คือชื่อที่ชาวโรมันตั้งให้ชื่อว่า "Portus Cale" เป็นไปได้ว่าคำนี้มาจากการผสมผสานระหว่างภาษากรีกและภาษาละตินซึ่งมีความหมายว่า ท่าเรือที่สวยงาม (อนันตชัย จินดาวัฒน์, 2555: 369) โปรตุเกส ตั้งอยู่บนทวีปยุโรป บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปยุโรป เรียกว่าคาบสมุทรไอบีเรียหรือเอปัสคัส (อนันตชัย จินดาวัฒน์, 2555 :355) เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมกลุ่มเมดิเตอร์เรเนียน (grouped around the Mediterranean) (Braudel F. 1987 : 10) โปรตุเกสมีพรมแดนติดกับประเทศสเปนในทางทิศเหนือและทิศตะวันออก และอยู่ริมฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกในทางทิศตะวันตกและทิศใต้ มีขนาดพื้นที่ 92,391 ตารางกิโลเมตร ปรากฏในแผนที่ ดังภาพต่อไปนี้

²⁰ ลูซิตาเนียคือ ชื่อชนชาติ ที่จักรพรรดิออกุสตุส ของจักรวรรดิโรมันเป็นผู้ตั้งขึ้น ตั้งแต่ปี 19 ก่อนคริสตกาล (อนันตชัย จินดาวัฒน์, 2555: 357)

ภาพที่ 37 แสดงที่ตั้งของโปรตุเกส และประเทศต่างในยุโรป ที่ตั้งอยู่บริเวณเขต

ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

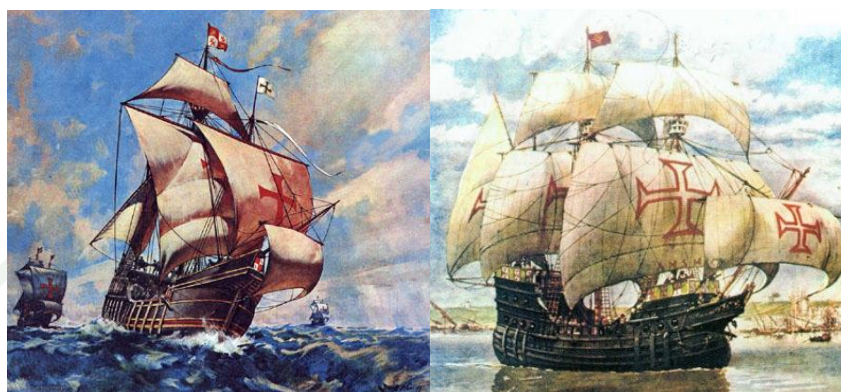
ลักษณะภูมิอากาศของประเทศโปรตุเกส เป็นแบบเมดิเตอร์เรเนียน ได้รับอิทธิพลจากลมทะเล ทางตอนเหนือของประเทศมีฝนตกชุก มีปริมาณน้ำฝนมากแต่ไม่อาจคาดการณ์ได้อย่างคงที่ (Abulafia .D. 2003: 34) อุณหภูมิเฉลี่ยของทั้งประเทศในฤดูหนาวอยู่ที่ 8-18 องศาเซลเซียสและ 16-30 องศาเซลเซียสในฤดูร้อน (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552: 26)

ปัจจัยด้านภูมิประเทศ ส่งผลให้ชาวโปรตุเกสโดยส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ชาวประมง พ่อค้าและนักเดินเรือ ที่ต้องใช้แรงงานในการทำงานมาก ในที่นี้จะขอกล่าวถึง ภูมิปัญญาของชาวโปรตุเกส อันเนื่องมาจากสภาพภูมิศาสตร์แบบเมดิเตอร์เรเนียนและยุคแห่งการค้า ดังนี้

อาชีพนักเดินเรือและการต่อเรือ

ค.ศ. 1385 โปรตุเกสพัฒนาต่อขยายอุตสาหกรรมด้านการเดินเรือทะเลทั้งจากพวกมุสลิม นักเดินเรือในเมืองท่าอิตาลี และรัฐในสเปน โดยพัฒนาภูมิความรู้เหล่านี้ให้ก้าวหน้า และตอบสนองต่อลักษณะการเดินเรือของชาตินั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2555: 2) เช่น พัฒนา เรือเดินทะเลใบสามเหลี่ยม

เรียกว่า “เรือคาราเวล” (Caravelle) เรือชนิดนี้สามารถบังคับเสาเรือให้รับลมเพื่อเดินเรือบริเวณชายฝั่งทะเลได้ดี ลักษณะของเรือคาราเวล ปรากฏดังภาพต่อไปนี้

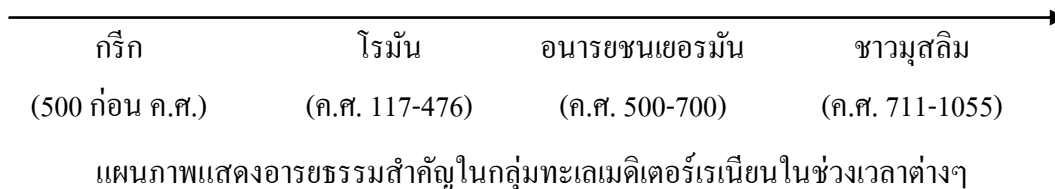
ภาพที่ 38 ลักษณะ “เรือคาราเวล” (Caravelle) และ “เรือเนา” (Nao / Nau)

ที่มา: วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

ต่อมาเมื่อพัฒนาเข้าสู่ยุคของการแสวงหาเส้นทางทางเรือ ผู้โลกตะวันออกเรือเดินทางจึงได้รับการพัฒนาให้สามารถวิ่งข้ามมหาสมุทรได้สะดวกขึ้น ขณะเดียวกันขยายท้องเรือให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อบรรทุกสินค้าได้เต็มขนาด มีเสาใบสองชั้น ลักษณะใบเป็นสี่เหลี่ยม ส่วนลักษณะใบสามเหลี่ยมไว้ในช่วงท้ายเรือ ชาวโปรตุเกสเรียก เรือเดินทะเลประเภทนี้ว่า “เรือเนา” (Nao / Nau)

ช่วงเวลาแห่งการเดินทางที่ยาวนานบนมหาสมุทรอันกว้างไกล เรือสินค้าแต่ละลำ จึงจำเป็นต้องมีอาวุธ สำหรับป้องกันความปลอดภัยจากโจรสลัด ด้วยสาเหตุนี้ กองเรือจึงต้อง ติดอาวุธปืนใหญ่บนเรือ เรือจึงถูกปรับขยายบริเวณลานดาดฟ้า เพื่อสามารถวางปืนประจำเรือได้ทุกด้าน พัฒนาการของเรือโปรตุเกสในระยะนี้ เรียกว่า โดยภาพรวมว่า “เรือเกลเลียน” (Galleon) นักโบราณคดี จึงสันนิษฐานว่า เรือเนา หรือ เรือเกลเลียน เป็นเรือที่ชาวโปรตุเกส ใช้ในการเดินทางมาจนถึงอินเดีย และดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ยุติ วัชรางกูร, 2554: 17) ศิลปวิทยาการของโปรตุเกสในยุคสมัยนี้ นอกจากเรื่องพัฒนาการด้านการต่อเรือแล้ว ยังรวมถึงการศึกษาเรื่องแผนที่ การเดินทาง การสังเกตสภาพลมฟ้า อากาศ ท้องฟ้า ดวงดาว และกระแสน้ำเพื่อความปลอดภัยในการเดินเรือด้วย (เรื่องเดียวกัน, 2554: 20) ภูมิปัญญาด้านการเดินเรือนี้ ชาวอาหรับ หรือพวกมุสลิมกลุ่มมัวร์ ที่ได้รับอิทธิพลจากรากฐานวัฒนธรรม ในคาบสมุทรเมดิเตอร์เรเนียนคือจากอารยธรรมกรีก โรมัน อนารยชนเยอรมัน ที่ถ่ายทอดมาเป็นเวลานานตั้งแต่ช่วงเวลาก่อนคริสตกาล

ผังแผนภาพแสดงการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาในระบะต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 39 พัฒนาการทางภูมิปัญญาของการต่อเรือนับตั้งแต่ยุคอารยธรรมโบราณ

ที่มา: Abulafia.D. The Mediterranean in History. 2003: 79, 160

คริสต์ศตวรรษที่ 13 มีการค้นพบข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ ทำให้เชื่อว่าโลกกลม พร้อมกับการค้นพบเส้นทางจากยุโรป ไปเมืองจีนของพ่อค้าชาวเมืองเวนิสจากอิตาลี พ่อค้าชาวเวนิสจึงถือโอกาสผูกขาดสินค้าในขณะที่ความต้องการสินค้าจากทางตะวันออกมีมากขึ้น ส่งผลให้ โปรตุเกส และสเปน พยายามหาเส้นทางเดินเรือไปทางตะวันออก พร้อมกับพัฒนาการสร้างเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพมากขึ้น รวมทั้งปรับปรุงเข็มทิศสำหรับคำนวณทิศทางเรือให้ดียิ่งขึ้น (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 14, 17) ช่วง ค.ศ.1450 – 1650 (พ.ศ.2043 - 2193) จึงถือเป็นยุคของการสำรวจและการค้นพบ (the Age of Discovery) เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า การแสวงหาทรัพยากรของทั้งสองชาติ (เคียว อุกลี, 2539: 11) และเป็นช่วงที่โปรตุเกส เป็นมหาอำนาจทางทะเลที่สำคัญ ดังปรากฏภาพเขียนต่อไปนี้

ภาพที่ 40 ภาพวาดกรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกส ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 รุ่งเรือง
และเฟื่องฟูถึงขีดสุดด้วยการค้าเครื่องเทศ
ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล/ ไกรฤกษ์ นานา (2556)

พืชที่ใช้ในศาสนพิธีของศาสนาคริสต์

พืชพันธุ์ธัญญาหารที่โปรตุเกสสามารถทำการเพาะปลูกได้ดี คือ ต้นมะกอก (olives) ต้นองุ่น (vines) ข้าวสาลี (wheat) ข้าวไรย์ (Rye) ต้นมะเดื่อ (figs) และต้นเชอร์รี่ (Cherries) เป็นต้น (Birmingham, D. 1993: 13) พืชเหล่านี้ นอกจากปลูกสำหรับการบริโภคแล้ว ได้ถูกนำมาใช้กับศาสนพิธี ทางคริสตศาสนาด้วย กล่าวคือ ตามพระคัมภีร์พันธสัญญาเดิม ชาวฮีบรูได้ใช้น้ำมันของต้นมะกอก (Chandler, F. 2549: 38) สำหรับการขโสม ในลักษณะที่เป็นยาหรือเครื่องสำอางที่ใช้กับร่างกาย ดังปรากฏในพระธรรมเฉลยธรรมบัญญัติ บทที่ 28:40 กล่าวว่า “ท่านจะมีต้นมะกอกอยู่ทั่วอาณาเขตของท่าน แต่ท่านจะไม่ได้้นำ มาขโสมตัวท่าน เพราะว่าผลมะกอกของท่านจะร่วงหล่นเสีย นอกจากนี้ชาวคริสต์จะรับน้ำองุ่น ขณะเข้าร่วมในพิธีกรรมมิสซา เพื่อระลึกถึงพระโลหิตของพระเยซูคริสต์ที่หลั่งออก เพื่อรับความพิชิตบาปให้กับมวลมนุษย์²¹ ดังนั้นต้นองุ่น และมะกอก จึงมีความสำคัญต่อชาวโปรตุเกสในทางศาสนาด้วย

²¹ ดังปรากฏในพระธรรมมาระโก บทที่ 14: 24-25 “แล้วพระองค์ตรัสแก่เขาว่า นี่เป็นโลหิตของเรา อันเป็นโลหิตแห่งพันธสัญญา ซึ่งต้องหลั่งออกเพื่อคนเป็นอันมาก เรบอกความจริงแก่ท่านทั้งหลายว่า เราจะไม่ได้ดื่มน้ำผลแห่งเถาองุ่นต่อไปอีก จนวันนั้นมาถึง คือวันที่เราจะดื่มใหม่ในแผ่นดินของพระเจ้า”

ภาพที่ 41 การปลูกองุ่น และการปลูกพืชทั่วไปของชาวโปรตุเกส และชาวเมดิเตอร์เรเนียน
ที่มา: Abulafia.D. The Mediterranean in History. 2003: 22, 54

อิทธิพลด้านดนตรีและศิลปะกระเบื้องเคลือบจากดินแดนเพื่อนบ้าน

ฟาโด (Fado)²² เป็นบทเพลงพื้นเมืองของโปรตุเกสที่มีการขับร้องกันอย่างแพร่หลาย โดยส่วนใหญ่ นักร้องจะร้องบทเพลงฟาโด ประกอบกับเครื่องดนตรีประเภทสายที่ใช้แล้ว ได้แก่ ไวโอล่า (Viola) กีตาร์ (Guitarra) หรือ ลูท (Lutes) ที่มาของเครื่องดนตรีประเภทนี้ เชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาวแขกมัวร์ ตั้งแต่ในสมัยยุคกลาง (Middle Ages) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กลุ่มชาวแขกมัวร์ หรือชาวอาหรับที่อิทธิพลบริเวณคาบสมุทรไอบีเรีย ต่อมาเมื่อชาวมัวร์เข้ามาปกครองโปรตุเกส และอาศัยอยู่ในแถบยุโรปจึงปรากฏหลักฐานการใช้เครื่องดนตรีร่วมกัน (Cook, Manuela, 2003: 19) ดังปรากฏหลักฐาน ในภาพวาด ต่อไปนี้

²² คำว่า Fado มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Fatum หมายถึง โชคชะตา บทเพลงฟาโดมีเนื้อหาโศกสลด ร่ำพันรำพันถึงโชคชะตา ขบขันควบคู่ไปกับกีตาร์โปรตุเกส สะท้อนให้เห็นถึงความโรแมนติกความเชื่อในเรื่องโชคชะตาและพรหมลิขิตของชาวโปรตุเกส

ภาพที่ 42 ชาวยุโรปและชาวมัวร์ กำลังเล่นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย (Lutes) ในช่วง
คริสต์ศตวรรษที่ 13 คำว่า "Lute" มาจากภาษาอาหรับ หมายถึง "สายดนตรี "
ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

จากหลักฐานของภาพวาดในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ของกลุ่มมุสลิม (แขกมัวร์) ในไอบีเรีย
พบว่ามีเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายกับเครื่องดนตรีที่ชาวโปรตุเกสใช้ สันนิษฐานได้ว่าโปรตุเกส
ได้รับอิทธิพลทางด้านดนตรีจากพวกแขกมัวร์ด้วย

ภาพที่ 43 ชาวมุสลิมในไอบีเรีย ภาพวาดต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 (อนันตชัย จินดาวัฒน์, 2555: 371)
และภาพกีตาร์โปรตุเกส ปี 1796
ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

บทเพลงฟาดู มีจุดเริ่มต้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 1800 ปรากฏหลักฐานบทเพลงของกะลาสีเรือในยุคกลางที่ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับมิตรภาพ ความรัก รวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์การเมือง การปกครองในสมัยนั้น สัญลักษณ์ที่สำคัญในการขับร้องบทเพลงฟาดู คือ กีตาร์โปรตุเกสและผ้าคลุมไหล่สีแดง เนื้อหาหลักของบทเพลงจะกล่าวถึงความทุกข์ทรมานจากความรัก ความสูญเสีย (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552: 44-45) หรือความรู้สึก คิดถึงบ้านและครอบครัวของชาวกะลาสีเรือ เป็นต้น (Cook, Manuela, 2003: 19)

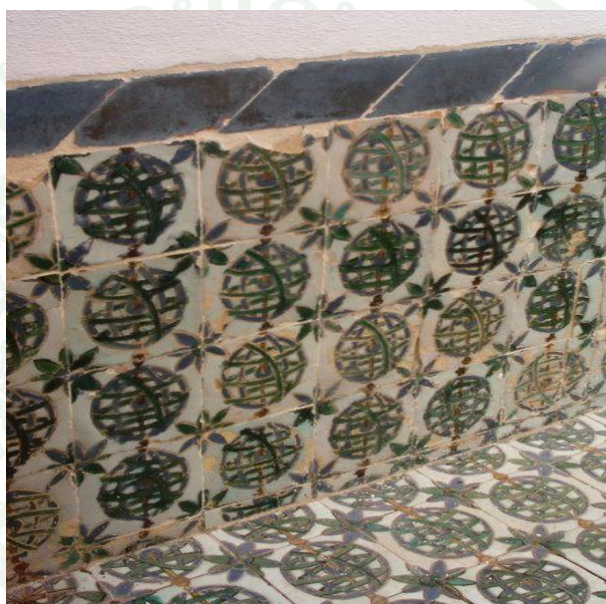
ภาพที่ 44 ภาพวาดการขับร้องเพลงฟาดูกับเครื่องดนตรี

ที่มา: Jose Malhoa (1910)

อิทธิพลศิลปะกระเบื้องเคลือบอะซูลูเชซ (Azulejo) จากดินแดนเพื่อนบ้าน

ศิลปะกระเบื้องเคลือบอะซูลูเชซ (Azulejo) เป็นรูปแบบของศิลปะของโปรตุเกสที่ได้รับอิทธิพล มาจากพวกกลุ่มชาวมุสลิม (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552: 15) ในโปรตุเกส ศิลปะอะซูลูเชซจะพบในการตกแต่งทั้งภายในและภายนอกของคริสตจักร พระราชวังบ้านประชาชนทั่วไป หรือแม้แต่สถานีรถไฟกลายเป็นลักษณะสำคัญของโปรตุเกสสถาปัตยกรรมที่พวกเขาจะนำมาใช้ ในการตกแต่งผนังพื้น และเพดาน ประโยชน์ของกระเบื้องเคลือบ นอกจากเพื่อความสวยงามแล้ว ยังช่วยในเรื่องการควบคุมอุณหภูมิในบ้านให้เหมาะสมได้อีกด้วย

คำว่า **Azulejo** มาจากคำภาษาอาหรับ **الزليج** (*az-zulayj*):zellige มีความหมายว่า “หินขัด” แสดงถึงความเกี่ยวข้องของกลุ่มชาวมุสลิมหรือ อาหรับ ที่มีต่อการใช้กระเบื้องเคลือบในโปรตุเกส พบว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 มีการใช้กระเบื้องเคลือบในการตกแต่งสถานที่สำคัญของโปรตุเกส คือ พระราชวังแห่งชาติ สังเกตได้ว่ามีลวดลายโค้งประสานเป็นลวดลายเรขาคณิตหรือลายดอกไม้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 45 ลวดลายกระเบื้องเคลือบอะซูลูซ (Azulejo) ที่ปรากฏในพระราชวังแห่งชาติ ประเทศโปรตุเกส
ที่มา: วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีการพัฒนาอุตสาหกรรมเซรามิกที่นำไปสู่การใช้สีเคลือบดินกบนแผ่นกระเบื้อง ในสไตล์แบบเรอเนสซอง (Azulejo renascentista) ศิลปะในยุคนี้ พบในคริสตจักรของ S. Roque เมืองลิสบอน พัฒนาเป็นภาพเกี่ยวกับตำนาน หรือ จากเหตุการณ์ในพระคัมภีร์ไบเบิล พบว่าภูมิปัญญาความรู้ ของชาวอาหรับโบราณ สามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดผลงานอันสร้างสรรค์ของชาวคริสต์ศาสนาในโปรตุเกส ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้มีการใช้กระเบื้องเคลือบสีขาวและสีฟ้า วางเป็นลักษณะเหมือนลายตาหมากรุก (azulejos enxaquetado) นำมาตกแต่งพื้นผิวขนาดใหญ่เช่นในโบสถ์และพระราชวัง ดังภาพ

ภาพที่ 46 ลวดลายกระเบื้องเคลือบอะซูลูซ (Azulejo)

บริเวณด้านหน้าของอาคาร Igreja Matriz de Cambra, Vouzela, Portugal

ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

ภูมิปัญญาที่สืบเนื่องจากการเป็นนักเดินเรือ

โปรตุเกสเป็นรัฐแห่งการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ตามสิทธิปาโดรอาโด (Tara Albert, 2012: 21) และดำเนินการค้าทางเรือ โดยเฉพาะช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 – 17 ถือว่าเป็นประเทศมหาอำนาจชั้นนำของโลก ที่มีความสามารถในการเดินเรือและควบคุมเส้นทางการค้าทางเรือมีนโยบายในการควบคุมเมืองท่า ที่สำคัญต่อการค้า โดยส่งทหารโปรตุเกส หรือ บุคคลต้องโทษมาดูแลและบุกเบิกพื้นที่ในดินแดนอาณานิคม ส่งผลให้ทหารโปรตุเกสส่วนหนึ่ง ที่ต้องการแสวงหาโอกาสที่ดีกว่า ถือโอกาสอพยพหลักหนีจากการรับใช้ รัฐ โปรตุเกสเอง ผันตนเองมาเป็นทหารรับจ้างในรัฐพื้นเมือง

รวมทั้งในกรุงศรีอยุธยาคนเหล่านี้เรียกว่า กลุ่ม ลันซาคู (Lancado) (Suthachai Yimprasert, 1998: 19-20) จักรวรรดิโปรตุเกสนั้นแผ่ขยายอำนาจของตนไปทั่วโลก เมื่อหลังจากที่ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ พัฒนาขึ้นในด้านการล่าอาณานิคมแล้ว โปรตุเกสจึงเสื่อมถอยลงไปโปรตุเกสได้รับอิทธิพลจากหลากหลายอารยธรรมที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนโปรตุเกสรวมทั้งศิลปวิทยาการของชาวโปรตุเกสเอง จึงได้ก่อให้เกิดรูปแบบวิถีชีวิตของชาวโปรตุเกสในด้านต่างๆ นอกจากนี้โปรตุเกสยังมีความสามารถในการหล่อปืนใหญ่ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวยุโรป อาวุธประเภทนี้มีความสำคัญทั้งต่อการทำสงครามและป้องกันฐานอำนาจของตนในเมืองท่าต่างๆ ลักษณะเด่นของปืนใหญ่โปรตุเกส คือ จะปรากฏ ลวดลายสัตว์ในเทพนิยายตรงหุ้หรือยี่ห้อ หรือ อาจเป็นสัญลักษณ์ประจำราชวงศ์โปรตุเกส เป็นต้น (ยุวดี วัชรางกูร, 2554: 35)

ภาพที่ 47 ทหารโปรตุเกส และ ลักษณะปืนของโปรตุเกส
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ (2555)

เงื่อนไขทางสังคมจากการอาชีพส่งผลทางด้านอาหาร

ด้วยลักษณะการทำงานของราษฎรโปรตุเกสส่วนใหญ่ ต้องใช้แรงและกำลัง ในการทำงานมาก ดังนั้นอาหารโปรตุเกสส่วนใหญ่จึงประกอบไปด้วยเนื้อสัตว์ ปลา ข้าว และมันฝรั่งวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร ของชาวโปรตุเกสจะเน้นเรื่องปริมาณ อาหารโปรตุเกสมีหลากหลายชนิดและจากเนื้อสัตว์เกือบทุกประเภท นิยมรับประทาน ขนมอบและกาแฟในมื้อเช้า ซุป และจานหลักที่มีข้าวและมันฝรั่งเป็นส่วนประกอบ นอกจากนี้ยังนำสัตว์ทะเลมาประกอบอาหาร (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552 : 46-47)

ในส่วน of ขนมหวานโปรตุเกสได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่รับประทานขนมหวานมากอีกประเทศหนึ่ง ขนมหวานใหญ่ประกอบด้วย น้ำตาล แป้ง และไข่ (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552 :51) นอกจากมีรสชาติดีแล้ว ขนมหวานเหล่านี้ยังให้พลังงานที่ดีแก่ชาวโปรตุเกสในการทำงานที่ต้องใช้พลังงานมาก ส่วนชนชั้นสูงพบว่ามันมีลักษณะวัฒนธรรมการบริโภคที่หรูหรากว่าชนชั้นล่าง กล่าวคือ สตรีจากสังคมชั้นสูง แม้จะในวัดต่างๆ ซึ่งมาจากพื้นฐานครอบครัวที่ดี นิยมทำขนมคอนแวนต์ คือ ขนมที่ทำขึ้นเพื่อรองรับการเสด็จเยือนของ พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ ในโอกาสต่างๆที่เหมาะสม (ประโลม บุญศรี, 2548: 182-183)

เงื่อนไขทางสังคมและการนับถือศาสนา

ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมที่หลากหลาย ทั้งจากอารยธรรมกรีก โรมัน ชนเผ่าเยอรมัน กลุ่มชาวมุสลิม ส่วนด้านความเชื่อ ได้รับอิทธิพล จากความศรัทธาในศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ปัจจัยทั้งสองประการนี้ ได้มีส่วนในการสร้างวัฒนธรรมชาติของโปรตุเกสดั้งเดิม ดังนี้

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโปรตุเกสที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เริ่มต้นขึ้นเมื่อ ค.ศ 416 เมื่อกลุ่มชนเผ่าวิสิกกอธ (Visigoth) ผู้สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าเยอรมันตะวันออก ได้มีอิทธิพลเหนือดินแดนโปรตุเกส มีชัยชนะเหนือพวกโรมัน และได้ครอบครองพื้นที่แห่งนี้ เป็นระยะเวลาราว 300 ปี (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552: 15) ระหว่างนั้นมีชนเผ่าเยอรมันเผ่าหนึ่งชื่อเผ่าซูเอบี (Suebi) ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองบราคารา ออกุสตา (Bracara Augusta) ซึ่งปัจจุบัน คือเมืองบรากา (Braca) และ เมืองโปรตุเกาเล (Portucale) ราชวงศ์ชนเผ่าซูเอบีได้รับนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ก่อนพวกมุสลิมอาหรับจากแอฟริกาเหนือหรือ พวกแขกมัวร์ (Moors)²³ ยกทัพเข้ามารุกราน และสถาปนาราชวงศ์อุมัยยัด (Umayyad Dynasty) ปกครองโปรตุเกส ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศักราช 711 จากนั้นประวัติศาสตร์ของโปรตุเกสจะเกี่ยวข้องกับการผลักดันมีอำนาจระหว่างพวกมุสลิมและชาวโปรตุเกสที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ดังนั้น พัฒนาการทาง

²³ อารยธรรมของกลุ่มแขกมัวร์ที่มีต่อโปรตุเกส คือ ศิลปะการทำกระเบื้องและเขียนลายกระเบื้อง ซึ่งรู้จักกันในชื่อของกระเบื้องเคลือบอะซูลูซ Azulejos รวมถึงอิทธิพลทางภาษา และปัจจุบันยังพบคำศัพท์ที่มาจากภาษาอาหรับ (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552: 15)

ประวัติศาสตร์ของโปรตุเกสในระยะนี้ จึงไม่มีฐานะเป็นอาณาจักรที่สมบูรณ์ (ไกรฤกษ์ นานา, 2553 : 13)

ภาพที่ 48 แผนที่สาธารณรัฐโปรตุเกสในปัจจุบัน
ที่มา: ICSC Thammasart University (2556)

คริสต์ศตวรรษ ที่ 12 โปรตุเกสสามารถรวบรวมอาณาจักรและสามารถขับไล่พวกกลุ่มมุสลิมออกจากดินแดนคาบสมุทรไอบีเรียได้สำเร็จ กษัตริย์พระองค์แรกของอาณาจักรโปรตุเกส คือ พระเจ้าอะฟองซู เฮนริก (Dom Afonso Henrique) หรือ พระเจ้าอะฟองซูที่ 1 พระองค์ได้สถาปนาเมืองหลวงแห่งแรก ที่ เมือง กิมารายซ์ (Guimaraes) (ยุวดี วัชรางกูร, 2554: 11) และทรงประกาศว่าราชอาณาจักรโปรตุเกส จะขึ้นตรงในทางศาสนาต่อพระสันตะปาปาที่กรุงโรม เนื่องจาก พระองค์ได้รับความช่วยเหลือ จากกองทัพคริสเตียนหลายชาติ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จนได้รับชัยชนะในสงคราม (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 13) ส่งผลให้ประเทศโปรตุเกส มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก เป็นต้นมา

ด้านความเชื่อทางศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกของชาวโปรตุเกส

ประเทศโปรตุเกส มีศาสนาคริสต์เป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตที่สำคัญ กล่าวได้ว่า ประเทศโปรตุเกส คือ ประเทศแห่งศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก (Portugal as a Catholic country) (Eppstein, J., 1967: 25) ศาสนาคริสต์ได้มีบทบาทเป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจ แนวคิดทางศาสนาถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ที่เหล่าคริสตชนต้องยึดถือ และความเชื่อทางศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างศาสนสถาน สำหรับการประกอบพิธีกรรมศาสนาโปรตุเกสในยุคแรก พลเมืองและผู้เปลี่ยนศาสนาในแถบเอเชีย จะต้องเชื่อฟัง และนบถนอบต่อการปกครองของผู้แทนพระสันตะปาปาทั้งที่เมืองกัว มะละกา และมาเก๊า ภายใต้การอนุญาต ของกษัตริย์โปรตุเกส (Tara Albert, 2012: 23) ตามระบบลัทธิปาโดรอาโด (Padro Ado) ในช่วงเวลา คริสตศตวรรษที่ 15-16

โปรตุเกส เป็นประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก เป็นหลัก คือ 84.5% ศาสนาคริสต์นิกายอื่นๆ 2.2% ศาสนาอื่นๆ 0.3% ไม่สามารถระบุศาสนาได้ 9% ไม่นับถือศาสนา 3.9% (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน, 2552: 29) และมีวิถีชีวิตและหลักปฏิบัติที่เคร่งครัดผูกพันกับคริสตศาสนา ดังนั้นการหย่าร้างหลังการแต่งงานเกิดขึ้นน้อย เด็กผู้หญิงจะได้รับการแนะนำและดูแลอย่างใกล้ชิดจากมารดา การวางตัวของเด็กผู้หญิง การเดินทางท่องเที่ยวในยามวิกาลจะมีผู้ใหญ่คอยติดตาม ดังนั้นการกระทำสิ่งผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ จึงเกิดขึ้นน้อยมาก สภาพสังคมความเป็นอยู่ของชาวโปรตุเกส ในความเชื่อแบบคริสตศาสนา จึงเป็นสภาพสังคมที่จำกัด มีขอบเขตและเข้มงวด (Eppstein, J., 1967: 20-21) จึงปรากฏการสร้างศาสนสถานสำคัญในประเทศโปรตุเกสดังนี้

ภาพที่ 49 ภาพด้านหน้าของโบสถ์ซานตาครูส (Santa Cruz) เมืองคอบิมา(Coimbra)ประเทศโปรตุเกสศิลปะด้านหน้าของโบสถ์ เป็นแบบโปรตุเกสกอทิก ตอนปลาย

Fachada em estilo Manuelino (Gótico Português tardio)

ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

โบสถ์ซานตาครูส (Santa Cruz) (ภาษาอังกฤษ: Monastery of the Holy Cross, ภาษาโปรตุเกส: Mosteiro de Santa Cruz) โบสถ์ซานตาครูส ถือเป็นหนึ่งในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในเมืองคอบิมา ประเทศโปรตุเกส ความสำคัญของโบสถ์แห่งนี้ คือ เป็นที่ฝังพระศพของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญสองพระองค์แรก ของอาณาจักรโปรตุเกส คือ พระเจ้าอะฟองซู เฮอร์นังที่ 1 กษัตริย์พระองค์แรกของโปรตุเกส และ พระเจ้าซานซูที่ 1 กษัตริย์พระองค์ที่สองของโปรตุเกส (ยูวดี วัชรางกูร: 2554, 10-11) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 50 โลงพระศพหินของพระเจ้าอะฟองซู เฮนริกที่ 1

กษัตริย์พระองค์แรกของโปรตุเกส ภายในโบสถ์ซานตาครูส เมืองควิมบา

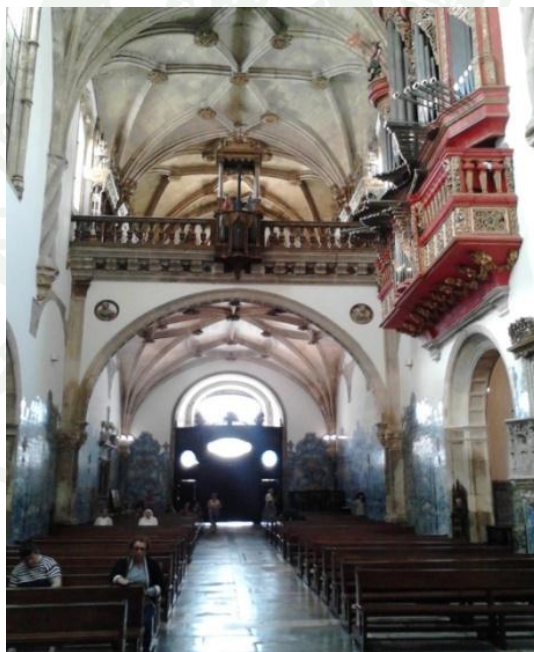
ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

โบสถ์ซานตาครูส ถือเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของราชวงศ์โปรตุเกส นักบุญธีโอโทเนียส (St. Theotonius) ได้ก่อตั้งชุมชน (Community) แห่งผู้ศรัทธาในพระคริสตศาสนาและทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศาสนา สันนิษฐานว่าโบสถ์แห่งนี้ สร้างขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1132–1223 ซึ่งเป็นยุคที่โบสถ์โดยส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ต่อมาได้กลายเป็น ศูนย์กลางของสถาบันทางการเมืองและวัฒนธรรม ช่วงยุคกลางโบสถ์แห่งนี้ มีสถานภาพเสมือนโรงเรียน มีแหล่งข้อมูลความรู้ที่เหมือนห้องสมุดขนาดใหญ่ และเป็นจุดนัดพบสำหรับชนชั้นสูงที่มีอำนาจรวมถึงปัญญาชน ดังนั้นโบสถ์ซานตาครูสแห่งนี้ จึงเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ปฐมกษัตริย์ของโปรตุเกส จึงถูกฝังพระศพไว้ที่โบสถ์แห่งนี้

รูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคแรกสันนิษฐานว่า เป็นแบบอ็อกัส – โรมัน (Augustinian - Romanesque constructions) แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่ปรากฏหลักฐานให้เห็นแล้ว ต่อมาในช่วงปีค.ศ. 1522–1525 ได้มีการบูรณะตามรูปแบบศิลปะ จากแรงบันดาลใจในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance inspiration) และเพิ่มเติมในยุคต่อมาทั้งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 เป็นลำดับไป มีเครื่องดนตรีที่สำคัญ คือ ไปปอร์แกน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 51 ปิ๊ปออร์แกน คริสตศตวรรษที่ 18 ภายในวัดซานตาครูส
ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

ภาพที่ 52 ภายในโบสถ์ซานตาครูส เมืองควิมบา
ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556)

เทศกาลสำคัญทางศาสนา

เมืองเล็กๆหรือ หมู่บ้านของโปรตุเกส จะมีเทศกาลประจำหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คือ งานเฉลิมฉลอง เทศกาลพระแม่แห่งความศรัทธา (Nossa Senhora) หรือ Our Lady จะเป็นช่วงเวลา ที่ชาวโปรตุเกส ท้องถิ่นต่างๆร่วมเฉลิมฉลองและระลึกถึงความสำคัญของพระมารดา ของพระเยซู คริสต์ (Eppstein, J., 1967: 20)

ภาพที่ 53 เทศกาลเฉลิมฉลองวันพระแม่แห่งความศรัทธาFiesta of Nossa Senhora
ที่เมือง เอโวร่า ประเทศโปรตุเกส

ที่มา: Holiday accommodation worldwide (2556)

บางหมู่บ้าน อาจจะเฉลิมฉลองในวันสำคัญของนักบุญประจำท้องถิ่น แม้แต่ในเมือง ลิซบอน (Lisbon) เมืองหลวงของโปรตุเกส ก็มีการเฉลิมฉลองนักบุญที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือ เปรียบเสมือนผู้เป็นแสงสว่างและเป็นที่พักทางจิตใจ เช่น นักบุญแอนโทนี (St. Anthony) ในช่วง การเฉลิมฉลอง จะมีการตกแต่งขบวนแห่ด้วยดอกไม้ที่สวยงาม บุคคลผู้ร่วมงานจะแต่งกายด้วย เสื้อผ้าแฟนซีอย่างพิถีพิถัน (Eppstein, J., 1967: 20-21)

สรุปรากฐานวัฒนธรรมโปรตุเกสจากประเทศเมืองแม่

อารยธรรมโปรตุเกสดั้งเดิมที่ได้สรรค์สร้างขึ้น จากการผสมผสานของหลายอารยธรรม ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน คือ กรีก โรมัน อนารยชนเยอรมัน และชาวมุสลิม ที่ได้ถ่ายทอด ความรู้ ภูมิปัญญา การดำรงชีวิตที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้อิทธิพลทางด้าน ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม และความเชื่อ ก่อให้เกิดภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการบริโภคอาหาร เครื่องดนตรี บทเพลง ศิลปะการสร้างสถาปัตยกรรม และอิทธิพลทาง ความเชื่อทางศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ที่เป็นลักษณะเด่นของชาวโปรตุเกส

วัฒนธรรมโปรตุเกสดั้งเดิมเหล่านี้ ได้ถ่ายทอดมาสู่อาณาจักรสยาม ในสมัยกรุงศรีอยุธยาผ่านทางชนชั้นบาทหลวง ชนชั้นราษฎร คือ กลุ่มทหารรับจ้าง และพ่อค้าเอกชนชาว โปรตุเกส ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา ดังจะได้กล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 4

ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโปรตุเกสของชุมชนชาวตากูรัส

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมโปรตุเกสในประเทศไทย สมัยอยุธยา มีสองลักษณะใหญ่ๆ คือ

1. วัฒนธรรมโปรตุเกส แบบดั้งเดิมที่ถ่ายทอดสู่สังคมอยุธยา
2. วัฒนธรรมโปรตุเกสที่มีการปรับให้เข้ากับบริบทของอาณาจักรสยาม

จนกระทั่งทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ในชุมชนวัดชาวตากูรัส ย่านกุฎีจีน ทั้งนี้เนื้อหาบทที่ 4 จะอธิบายถึงเงื่อนไขทางสังคม ที่ส่งผลต่อความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

เงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดความสืบเนื่องทางวัฒนธรรม

บทบาทของชาวโปรตุเกส ประเทศเมืองแม่

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมโปรตุเกส สู่สังคมไทยในช่วงก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านชาวโปรตุเกสจากประเทศเมืองแม่ที่สำคัญ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทหารรับจ้าง กลุ่มพ่อค้า และบาทหลวง โดยจะอธิบายแต่ละช่วงเวลาดังนี้

- กลุ่มทหารรับจ้าง

กลุ่มทหารรับจ้างชาวโปรตุเกส ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาวุธแก่ชาวสยาม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากชาวยุโรป ทหารชาวสเปนได้มีความรู้ด้านการใช้อาวุธแบบนี้เช่นกัน สำหรับทหารรับจ้างชาวโปรตุเกส ในสมัยอยุธยาได้เริ่มหมดบทบาทลงไป ตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 เนื่องจากสยามได้เริ่มยุติการทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน ลูกหลานชาวโปรตุเกส ที่มีความรู้ด้านภาษา จากการถ่ายทอดในครอบครัว ได้ประกอบอาชีพเป็นล่าม

สมัยอยุธยา กลุ่มทหารรับจ้างเหล่านี้ เดินทางเข้ามาในสยามเพื่อการประกอบอาชีพ และตั้งถิ่นฐาน วัฒนธรรมที่กลุ่มทหารเหล่านี้ นำเข้ามาในอยุธยาคือ ภูมิปัญญาด้านการทำสงคราม และด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ด้านอาหาร

กระบวนการ
ถ่ายทอดภูมิปัญญา
ทางด้านการรบ การ
ใช้อาวุธและภาษา

• ภูมิปัญญาด้านการทำสงคราม
ของทหารโปรตุเกส

ภาพที่ 54 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มทหารรับจ้างในสังคมสยาม

ภูมิปัญญาในการทำสงครามของทหารโปรตุเกส ภายหลังการทำสัญญาระหว่างสยามกับโปรตุเกสในปี พ.ศ.2059 อยุธยาได้รับการสนับสนุนจากโปรตุเกสที่มละกา ด้านการทหาร คือ ได้รับปืนใหญ่จากโปรตุเกสเพื่อใช้ในสงคราม มีการจัดตั้งกองทหารอาสาโปรตุเกสประจำกองทัพสมเด็จพระรามาธิบดียังได้ทรงปรับปรุงกองทัพไทยให้ทันสมัย โดยมีทหารชาวโปรตุเกสเป็นที่ปรึกษาพระองค์ (สงวน อึ้งคง, 2504: 278) ในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ปราบกัมมิชาวโปรตุเกสจำนวน 120 คน เข้าร่วมรบในกองทัพสยามครั้งศึกเชียงใหม่ พ.ศ.2091 สมเด็จพระไชยราชาธิราช จึงทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ชาวโปรตุเกสสามารถตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและศาสนสถานอย่างมั่นคง จึงเกิดชุมชนทหารอาสาและพ่อค้าชาวโปรตุเกสขึ้นเป็นครั้งแรกในเมืองอยุธยา (พ.ศ.2186-2189) ทหารโปรตุเกสที่ปรากฏหลักฐาน คือ เฟร์นัน เมนเดส ปินโต (Fernand Mendez Pinto) การเข้าร่วมในกองทัพสยามของชาวโปรตุเกสในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช เป็นลักษณะการถูกเกณฑ์ให้ไปรบ ทหารชาวโปรตุเกส ได้นำภูมิปัญญาด้านการใช้ปืนไฟเข้ามาเผยแพร่เป็นครั้งแรก ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ชาวโปรตุเกสได้ถ่ายทอดวิธีการหล่อปืนใหญ่ให้แก่สยาม (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 171-174, 176)

ชาวโปรตุเกสจำนวนมากตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงอยุธยาอย่างถาวรเป็นเวลานาน ทำให้ทางการสยามถือว่าพวกเขาเป็นพลเมืองของสยามส่วนหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่ช่วยป้องกันพระนครจากศัตรูทั้งภายในและภายนอก การเกณฑ์ชาวโปรตุเกสเข้าเป็นทหารเกณฑ์ในกรณีเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในบ้านเมืองอาจเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าชาวโปรตุเกสถูกกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบกำลังพลสยามอย่างหลวมโดยระหว่างถูกเกณฑ์เป็นทหารนั้น พวกเขาต้องนำเสบียงอาหารติดตัวไปเอง หลังเหตุการณ์สงบจึงได้รับบำเหน็จ และผลประโยชน์อื่นๆเป็นสิ่งตอบแทน แท้จริงชาวโปรตุเกสยังคงมีฐานะเป็นคนในบังคับโปรตุเกสอยู่เช่นเดิม แสดงให้เห็นว่าทหารโปรตุเกสในสมัยอยุธยามี 2 สถานภาพคือ การเป็นทหารอาสา และทหารรับจ้าง (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 184, 188)

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานว่าชาวโปรตุเกสประกอบอาชีพต่างๆในสมัยอยุธยา ได้แก่ ช่างอัญมณี คนนำร่อง นักเดินเรือ แพทย์ ช่างหล่อปืนใหญ่ สถาปนิก วิศวกร พ่อค้าสำเภากลวง เสมียนในบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ และนายประกัน (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในอาชีพของชาวโปรตุเกสในสยาม ค.ศ.1511-1767 พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2546: 212-238)

ภายหลังจากหมู่บ้านโปรตุเกสที่กรุงศรีอยุธยาถูกเผาทำลายลงในการสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ.2310 แล้ว ชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้พากันอพยพหนีภัยสงครามไปตามที่ต่างๆ และส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมรบกับกองทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังปรากฏหลักฐาน ยศของทหารรับจ้างโปรตุเกส ขุนฤทธิ์สำแดงเจ้ากรมซ้ายแห่ง “กรมทหารฝรั่งแม่นปืน” ในกองทัพกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อปี พ.ศ.2311 (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 254: 189 และในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนและนาทหารหัวเมือง) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ทำเนียบตำแหน่งนาทหารหัวเมืองกรมทหารฝรั่งแม่นปืน

ราชทินนาม	ตำแหน่ง	ศักดินา
ขุนกระละมาพิจิตร	เจ้ากรมขวา	400
หมื่นแผลงผลาญ	ปลัดกรม	200
ขุนฤทธิ์สำแดง	เจ้ากรมซ้าย	400
หลวงศักดิ์อาวุธ	เจ้ากรมขวา	400
หลวงรุทสรเดช	เจ้ากรมซ้าย	400
หลวงฤทธิ์ราวี	ปลัดกรม	200

ที่มา: พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนและนาทหารหัวเมือง, “กฎหมายตราสามดวง” หน้า 300-301 (อ้างใน พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 189)

บาทหลวงโตไซราได้บันทึกเกียรติคุณแด่บรรดาทหารโปรตุเกส ที่ร่วมรบกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนี้

“ในปีที่ พ.ศ.2311 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งสยาม ด้วยความช่วยเหลือจากคริสตัง แห่งหมู่บ้านโปรตุเกส สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้หล่อปืนใหญ่ขึ้น ให้ชื่อว่า ลาการ์ตู เพื่อเป็นเกียรติแก่ อันตอนิอู เอนริกค อังบรอสซิอู คาร์วัลลู จูอาว ชิซุต มานูเออ กูมิช ขุนฤทธิ์สำแดง ดอง จูอาว ขุนเสาธาคินี อูร์บานู รุคริเกวซ ผู้ได้ช่วยเหลือด้วยความกล้าหาญ จนได้รับชัยชนะเหนือเมืองบางกอก ยึดครองเมืองไว้ได้ทั้งหมด และได้ช่วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสร้างพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานให้พวกเขาตั้งบ้านเรือนให้อยู่ใกล้กับป้อมของฝรั่งเศส พร้อมกับสร้างโบสถ์พระราชทานแก่พวกเขาทางด้านใต้ของค่ายโปรตุเกส และมีพระราชโองการให้สืบหาครอบครัวของโปรตุเกสและชาวคริสต์อื่นๆ ที่สูญหายไป จากการออกทำศึกหลายแห่ง สมเด็จพระเจ้าทรงอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะทนายบำรุงบาทหลวงซึ่งนุ่งห่มชุดขาว เนื่องด้วยพระองค์ทรงตระหนักดีว่า ชาวคริสต์จะต้องมีบาทหลวงประจำอยู่ที่โบสถ์ บรรดาชาวคริสต์ของหมู่บ้านโปรตุเกส (bandel dos Portugueses) ที่หนีศัตรูไปยังที่ต่างๆ ได้ย้อนกลับมาในปี พ.ศ.2311” (P.Manuel Teixeira อ้างในพิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 192-193)

การก่อตั้งชุมชนโปรตุเกส (ชาวตากั่วส) ในสมัยธนบุรี ภายใต้บริบทของความภาคภูมิใจในความกล้าหาญของเหล่าทหารกล้าโปรตุเกส ที่ร่วมรบในสงครามที่สำคัญของประเทศชาติ ได้ทำให้บาทหลวงกอร์ แม้เป็นผู้นำทางศาสนาชาวฝรั่งเศส ซึ่งอพยพหนีสงครามจาก กรุงศรีอยุธยาไปกัมพูชา เดินทางกลับมา พร้อมกับนักเรียน 3 คน และคนไทยเข้ารีตอีก 1 คน ทำการรวบรวมชาวคริสต์ที่บางกอก โดยมีบันทึกในประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 39 ว่า เป็นคริสตังทั้งจากค่ายฝรั่งเศสและค่ายโปรตุเกส จำนวน 14 คน ผู้อาศัยอยู่ใกล้ป้อมวิไชยเณร ตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งคริสตังจากที่อื่นๆ อีก 108 คน (อรสา สายบัว, 2548: 128) บาทหลวงกอร์ ได้รวบรวมชาวคริสต์ทั้งหมดให้มาอยู่ร่วมกัน

พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีพระเมตตาต่อชาวคริสต์ โดยเฉพาะทหารชาวโปรตุเกสที่ได้ร่วมรบ ในสงครามประกาศอิสรภาพ พระองค์ให้การต้อนรับอย่างดี และได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ชาวโปรตุเกสสามารถตั้งถิ่นฐาน และก่อตั้งศาสนสถานของชาวคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกได้ ด้วยบทบาทที่สำคัญ ของเหล่าทหารกล้าชาวโปรตุเกส บาทหลวงกอร์ จึงตั้งชื่อ

วัดแห่งนี้ เป็นภาษาโปรตุเกส ว่า ซังตาครูส (Santa Cruz) เป็นภาษาโปรตุเกส แปลว่า กางเขน ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญต่อชาวโปรตุเกส ในฐานะที่ ชาวโปรตุเกสได้มีส่วนร่วม ในสงครามการกอบกู้อิสรภาพจากพม่า ใน พ.ศ.2311 จนเป็นที่โปรดปรานในยุคต้นรัชกาล ของพระเจ้าตากสินมหาราช และปรากฏรายชื่อของชาวโปรตุเกส ผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ชุมชน โปรตุเกสแห่งใหม่ ในกรุงธนบุรี (P.Manuel TeiXeira, 1983 อ้างใน พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 321-325) การก่อตั้งค่ายชาวโปรตุเกสในสมัยธนบุรี จึงได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การตั้งชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงธนบุรีจึงประกอบไปด้วย ทหารชาวโปรตุเกส ครอบครัวเชื้อสายโปรตุเกส และชาวตะวันตกอาศัยอยู่ในค่ายซังตาครูส

ช่วงรัชกาลที่ 2 สภาการณ์ทางการเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัชสยามได้เริ่มยุติการทำสงคราม กับประเทศต่างๆ บ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงบจากสงคราม ดังนั้น บทบาทหน้าที่ ความสำคัญ ของทหารรับจ้าง เริ่มลดน้อยลงไป ประกอบกับ ลูกหลานชาวโปรตุเกสที่สืบเชื้อสาย ตั้งแต่ในสมัยอยุธยา ที่อาศัยอยู่ที่กุฎจีนมีความรู้ในภาษาโปรตุเกสจากการถ่ายทอดความรู้ทางด้าน ภาษาในครอบครัว จึงสามารถเข้ารับราชการไทยในฐานะล่าม ตำแหน่ง “ล่ามฝรั่ง” ในกรมท่า และมีหัวหน้าล่ามได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนเทพวาจา” รับราชการด้วยความรู้ทางด้านภาษาแทนที่การ เป็นทหารรับจ้าง

เมื่อครั้งที่อังกฤษส่งทูตเข้ามาทำสนธิสัญญากับไทย ก็ได้อาศัยล่ามโปรตุเกส เข้ามาช่วยในการเจรจา ดังปรากฏในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 55 พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า

“ทั้ง 2 ฝ่าย พูดไม่เข้าใจภาษา กัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่พูดภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่มีที่พูดภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือและคำพูดต้องใช้แปลเป็นภาษาโปรตุเกสบ้าง ภาษามลายูบ้าง แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง ฝ่ายล่ามของไทยเล่า ล่ามที่สำหรับแปลภาษาโปรตุเกส ก็ใช้พวกกุฎจีน” (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 215)

ดังนั้น อาชีพทหารรับจ้าง หรือ ทหารอาสา จึงเริ่มลดบทบาทลงไป ลูกหลานหรือผู้เชื้อสายโปรตุเกส จึงได้หันไปประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น เกษตรกรรม ประมงน้ำจืดตามลักษณะพื้นที่ของชุมชนที่ประกอบด้วยดินที่อุดมสมบูรณ์ และติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา

- กลุ่มพ่อค้าเอกชน

พ่อค้าเอกชนในสมัยอยุธยา แม้ไม่พบหลักฐานการอพยพมาพร้อมกับทหารชาวโปรตุเกส ในสมัยกรุงธนบุรีอย่างชัดเจน แต่ด้วยพื้นที่ตั้งของชุมชนชาวตากูส ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ระยะแรกของการก่อตั้งชุมชน จึงเอื้อต่อการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ประมงน้ำจืด และรับราชการ รวมทั้งการค้าขาย พ่อค้าชาวโปรตุเกสได้มีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมโปรตุเกส จากเมืองแม่ ดังภาพต่อไปนี้

กระบวนการ
ถ่ายทอด วัฒนธรรม
เกี่ยวกับการค้า การ
เดินเรือ และอาหาร

- ภูมิปัญญาทางการค้า การเดินเรือ และภาษา
- วัฒนธรรมทางด้านอาหาร

ภาพที่ 55 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของกลุ่มพ่อค้าโปรตุเกสในสังคมสยาม

ชาวโปรตุเกสเป็นชาติหนึ่ง ที่เข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐาน แม้ว่าราชสำนักโปรตุเกส จะให้ความสำคัญ กับการค้าที่อยุธยาอย่างมาก แต่การค้าของเอกชนโปรตุเกส กลับเฟื่องฟูเพราะ ตลาดการค้า ที่อยุธยาก่อให้เกิดกำไร พ่อค้าโปรตุเกสจะนำเอาสินค้าผ้า และสินค้าฟุ่มเฟือยจากยุโรป และอินเดียมาสู่ ชนชั้นสูงของอยุธยา (สุทธาชัย ยัมประเสริฐ, 2546: 197) และการค้าในระดับรัฐได้ เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย

กลุ่มพ่อค้าเอกชน จะต้องใช้ภูมิปัญญาด้านการค้า การเดินเรือ และการก่อสร้างแบบ ตะวันตกในกรุงศรีอยุธยา มักปรากฏชาวโปรตุเกสมีส่วนร่วม ในการก่อสร้าง ซึ่งผ่านการคัดแปลง การสร้างใช้วัสดุ ที่พบได้ในสยาม และเหมาะสมกับสภาพทางภูมิประเทศ กล่าวคือ กลุ่มชาวยุโรปพวก แรกที่เดินทางเข้ามาในสยาม คือ กลุ่มพ่อค้าโปรตุเกส เป็นผู้ริเริ่มสร้างอาคารสูง ก่ออิฐถือปูนขึ้น เป็นครั้งแรกเพื่อเก็บสินค้า และเรียกอาคารของตนว่า “Feitoria” ในภาษาโปรตุเกส และเป็นที่มาของ การที่ชาวสยามนำเทคนิควิธีดังกล่าว ไปใช้ในการสร้างวัดวาอารามของตน

เรียกว่า วัดแบบแพดิวีร์ หรือที่เรียกว่า “วัดตึก” รวมทั้งอาชีพพ่อค้าสำเภาชาวโปรตุเกสที่มีความเชี่ยวชาญด้านการเดินเรือและการค้าขายสินค้าพื้นเมืองและมีรายได้หลักที่สำคัญจากการประกอบอาชีพในอยุธยา แต่อิทธิพลของพ่อค้าโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา จะค่อยๆลดบทบาท ลงไปเรื่อยๆ เมื่อฮอลันดา และอังกฤษเดินทางเข้ามาในสมัยอยุธยา ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 207)

ภูมิปัญญาวัฒนธรรมทางด้านอาหาร

ชาวโปรตุเกส เป็นชาวตะวันตกอีกชาติหนึ่ง ที่ยังคงระลึกถึงวัฒนธรรม การบริโภคอาหาร ที่ตนคุ้นเคย จึงพยายามปรุงอาหารแบบเฉพาะของตน ในขณะเดียวกัน ก็พยายามดัดแปลงให้เข้ากับ วัตถุดิบที่ค้นพบในสยาม เช่น ปรากฏหลักฐานว่า นางท้าวทองกีบม้า ผู้สืบเชื้อสายชาวโปรตุเกสผู้หนึ่งในสมัยอยุธยา เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการผสมผสาน ระหว่างขนมต้นตำรับโปรตุเกสและต้นตำรับไทย เดิมท้าวทองกีบม้ามีชื่อว่า มารี เดอ กิมาร์ (Marie de Gimard) บรรพบุรุษของทางฝ่ายบิดา เป็นครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งถูกเนรเทศออกจากประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากจักรพรรดิญี่ปุ่น ในขณะนั้นทรงกีดกัน การนับถือคริสต์ศาสนา ทางฝ่ายย่าของมารี เดอ กิมาร์ สันนิษฐานว่าเป็นชาวโปรตุเกส หลังจากมารี กิมาร์แต่งงานกับฟอลคอนได้เพียง 6 ปี ฟอลคอน ก็ต้องโทษประหาร ในช่วงปลายรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2231) ตัวเธอเองก็ต้อง ประสบกับการริบทรัพย์และโดนคุมขัง แต่ใน พ.ศ.2260 มาดามฟอลคอนได้รับแต่งตั้งให้เป็นวิเสท ประจำห้องเครื่องในรัชสมัย พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ในพระโอบายการตำแหน่งนาพลเรือน ซึ่งเป็น กฎหมายที่ตราขึ้นใช้ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้กำหนดพนักงานวิเสทกลางไว้ 3 ตำแหน่ง เรียงตามลำดับ คือ ท้าวเทพภักดีของลาว ท้าวทองพยของหวาน และท้าวทองกีบม้า ทั้งสามมีศักดินาคนละ 400 เท่ากัน ท่านท้าวทองกีบม้าผู้นี้เป็นผู้เริ่มต้น ให้สตรีชาวสยามทำขนมหวาน (เรวดี ฐิตะโลหิต, 2548: 177) ที่มีลักษณะเหมือนขนมในประเทศโปรตุเกส เช่น ขนมครกชูชดาว กัลดัส (Troxos das caldas) เป็นต้นตำรับของขนมทองหยิบ ขนมเกลชาดาช ดี กูอิงบรา (Queljadas de coimbra) เป็นต้นตำรับของขนมบ้าบิ่นของไทย ซึ่งในโปรตุเกสจะมีเนยแข็งเป็นส่วนผสม แต่เมื่อชาวโปรตุเกส เข้ามาในสยามจำเป็นต้องใช้วัตถุดิบในประเทศไทย คือ ไข่มะพร้าวแทน ส่วนลูกชุบ (Massapaes) เป็นขนมประจำท้องถิ่นของแคว้นอัลการ์วี (Algarve) ในโปรตุเกส มีเมื่อดอ์มอนด์เป็นส่วนผสมสำคัญ แต่ในไทยใช้ถั่วเขียวแทน เป็นต้น (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 263) ข้อสังเกต ในหลักฐานสมัยอยุธยาไม่ได้กล่าวถึง ขนมอบ ที่เราเรียกกันว่า “ขนมฝรั่ง”

- กลุ่มบาทหลวง

กลุ่มบาทหลวงโปรตุเกส ได้เดินทางเข้ามาในอยุธยา เมื่อ พ.ศ.2110 คือ ภายหลังจากการก่อตั้งหมู่บ้านโปรตุเกส เป็นเวลาประมาณ 30 ปี ต่อมาจึงได้หมดบทบาทลงไป ในช่วง พ.ศ.2328 เนื่องจากพระสันตะปาปาได้มอบสิทธิการดูแลชุมชนชาวคริสต์ในสยาม ให้แก่บาทหลวงฝรั่งเศส บทบาทการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของกลุ่มบาทหลวง ได้แสดงดังภาพต่อไปนี้

กระบวนการ
ถ่ายทอด
วัฒนธรรม ทาง
ศาสนาคริสต์

- พิธีกรรม
- ภาษาละติน
- สถาปัตยกรรม

ภาพที่ 56 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางศาสนาคริสต์ของกลุ่มบาทหลวง

อิทธิพลความคิด ความเชื่อทางศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกเป็นความเชื่อที่ชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ยังคงให้ความสำคัญ แม้ในระยะต่อมาจะมีหลักฐานการแต่งงานระหว่างชาวโปรตุเกส และชาวพื้นเมือง เกิดเป็นลูกครึ่งไทย – โปรตุเกส (Portuguese mestizos) แต่การนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกยังคงมีความสำคัญต่อหมู่บ้านโปรตุเกส

พระสังฆราชเฟอร์นันโด เดอ ซานมาเรีย แห่งเมืองกัว²⁴ (Fernando de San Maria) ได้ส่งบาทหลวงคณะโดมินิกัน 2 รูป เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาช่วง พ.ศ. 2110 (ค.ศ. 1567) คือ บาทหลวงเจอโรนิโม ดา ครูซ (Jeronimo da Cruz) กับ บาทหลวงเซบาสติโอ ดา กันโต (Sebastiao da Canto) ตามที่ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เป็นผู้ขอบาทหลวงจากมะละกา บาทหลวงทั้งสอง ได้รับการ

²⁴ พ.ศ. 2077 พระสันตะปาปาปาโลวงศ์ที่ 3 สถาปนาเมืองกัวให้เป็นสังฆมณฑลกัวโดยทางการ ใน พ.ศ.2101 ได้ยกสังฆมณฑลกัวให้เป็นอัครสังฆมณฑลกัว และแต่งตั้งเมืองมะละการเป็นสังฆมณฑล ใน พ.ศ.2119 มาเก๊าได้รับการสถาปนาเป็นสังฆมณฑลด้วย (เกี้ยว อุค ลี, 2539: 13)

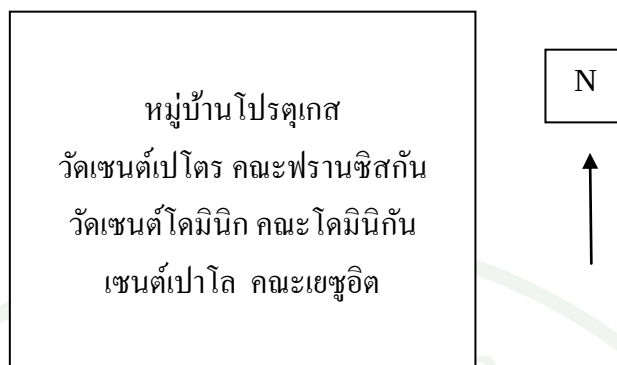
รับรองอย่างดีจากพ่อค้าโปรตุเกสที่อาศัยอยู่ในอยุธยาแล้ว (โรเบิร์ต กอสเต, 2547: 166) บาทหลวงทั้งสองได้เดินทางเข้ามาเพื่อประกอบศาสนพิธีตามความเชื่อแบบคริสตศาสนาแก่บ้านโปรตุเกส ในอยุธยา จากนั้นจึงมีการสร้างโบสถ์ในอยุธยาโดยคณะโดมินิกัน และมีการสร้างโบสถ์คริสต์เพิ่มขึ้นอีก 2 แห่ง คือ โบสถ์ของคณะฟรานซิสกัน และคณะเยซุอิต (ปฏิพัฒน์ พุ่มพวงษ์แพทย , 2530: 2)

สรุปได้ว่า วัดของชาวโปรตุเกสที่สร้างขึ้นในบ้านโปรตุเกส บริเวณบ้านดิน เขตกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ.2110 – 2310²⁵ ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณสถาน คือ

1. วัดเซนต์โดมินิก ของคณะ โดมินิกัน วัดแห่งแรกของนิกายคาทอลิกในสยามตั้งขึ้นและได้รับการดูแลจากบาทหลวงใน พ.ศ.2110
2. วัดเซนต์เปโตร ของคณะฟรานซิสกัน ได้รับการดูแลจากบาทหลวงใน พ.ศ.2125 – 2298
3. วัดเซนต์เปาโล ของคณะเยซุอิต ได้รับการดูแลจากบาทหลวงใน พ.ศ. 2150 เป็นต้นมา จนกระทั่งอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ 2 พ.ศ.2310 (สุคติ ทิพทัส, 2540: 111,118-119)

หลักฐานสำคัญที่ปรากฏในปัจจุบัน คือ โบราณสถานของวัดทั้ง 3 แห่ง คือ วัดของคณะฟรานซิสกัน อยู่ทางด้านเหนือของตัวหมู่บ้าน โบสถ์ของคณะโดมินิกัน อยู่ตอนกลาง และโบสถ์ของคณะเยซุอิต ตั้งอยู่ทางตอนท้ายของตัวหมู่บ้าน (สุกลรัตน์ ธาราศักดิ์, 2544: 90) ดังปรากฏตามแผนผังหมู่บ้านโปรตุเกสด้านล่าง

²⁵ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก : เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา, กรุงเทพฯ : สถาปนะมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2550: 20 - 21

ภาพที่ 57 แสดงพื้นที่ตั้งของวัด ที่หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยา

วัดดังกล่าว ถือเป็นศาสนสถานสำคัญของชาวโปรตุเกสที่ก่อตั้งขึ้นที่อยุธยา โดยการสนับสนุน จากโปรตุเกส ตามหลักสิทธิปาโดรอาโด (Padro Ado) และเป็นสถานที่ สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ของชาวคริสต์ ต่อมาภายหลังการสังคายนาเตรนโต (Trento) หรือ การสังคายนาที่เมืองเทรนต์ (The council of Trent)²⁶ ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2088 –2106 (ค.ศ.1545-1563) ฝ่ายพระศาสนจักรได้เห็นผลเสียจากการ มอบสิทธิอุปถัมภ์ศาสนา ให้กับโปรตุเกส และ สเปน เมื่อพบว่า ทั้งสองชาติให้ความสำคัญกับการล่าอาณานิคม และการแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้ศาสนจักรเสื่อมเสีย อำนาจของโปรตุเกสเองก็เริ่มเสื่อมลง ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 17 ในขณะที่ฮอลันดาและอังกฤษกำลังขยายอำนาจเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (เคียว อุค ลี, 2539: 23-24)

ด้านสถาปัตยกรรม ตูรแปง กล่าวถึงป้อมปราการ กำแพงเมืองอยุธยาว่า ป้อมสำคัญแห่งหนึ่ง ได้แก่ ป้อมเพชร สร้างโดยบาทหลวงคาทอลิก นิกายโดมินิกัน ชาวโปรตุเกส

²⁶การสังคายนาเตรนโต (Trento) หรือ การสังคายนาที่เมืองเทรนต์ (The council of Trent) คือ การประชุมเพื่อกำหนดหลักการและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานของพระศาสนจักร ส่งผลกระทบในระยะยาวหลายร้อยปีทำให้พระศาสนจักรไม่มีการเปลี่ยนในด้านความคิดหรือนโยบายใดๆอีกเลย จนกระทั่งมีการประชุมสังคายนาครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ.2508 (นันทา โชติกะทุกณะ อ้างใน รุจน์ หาเรือนทรง, 2553: 21)

บริเวณรอบนอกเมืองสวายงามด้วยบ้านช่อง และเรือสวนป้อมปราการเล็กๆ มียูรอป เป็นระยะๆ ประปราย แต่ป้อมปราการที่ทำถูกตำราที่สุด คือ ป้อมปราการที่สร้างขึ้นตามแบบแปลนของ บาทหลวงคอมินิกัน ชาวโปรตุเกสองค์หนึ่ง ทางกรยังได้สร้างป้อมหลายแห่ง ซึ่งน่าจะป้องกัน เมืองนี้ให้พ้นจากการถูโจม (ราศี นุชรรัตนพันธุ์, 2548: 164)

ดังนั้น การสร้างโบสถ์คริสต์และสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยา จึงได้รับอิทธิพลจาก บาทหลวงโปรตุเกส ที่เดินทางเข้ามาดูแลชาวคริสต์ ในหมู่บ้านโปรตุเกส การดำเนินชีวิตของชาว โปรตุเกสในอยุธยาผูกพันกับพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก

ศาสนาเป็นสิ่งที่หล่อหลอมความเป็นชุมชนของชาวโปรตุเกสเอาไว้ นับตั้งแต่การรับศีล มหาสนิท หรือศีลล้างบาป การร่วมพิธีมิสซา(ศีลมหาสนิท)ทุกวันอาทิตย์ การรับศีลแต่งงาน การ เกลिमฉลองวันคริสต์มาส การเกลिमฉลองวันนักบุญ การทำพิธีในงานศพ การฉลองวันครองราชย์ ประสูติ หรือวันสิ้นพระชนม์ของกษัตริย์ และราชินีโปรตุเกส แม้กระทั่งการเกลिमฉลองแสดงความ ยินดีต่อการเดินทางเข้ามาของคณะทูตชาติต่างๆ นอกจากนี้ในงานฉลองนักขัตฤกษ์ประจำปี ตาม ประเพณีทางศาสนาของชุมชนโปรตุเกสยังมีการแสดงละครและการเดินรำตามแบบอย่างของชาว โปรตุเกสด้วย การเกลिमฉลองเช่นนี้ มีความยิ่งใหญ่มาก ถึงกับทำให้เจ้าชายองค์หนึ่งซึ่งเป็น มกุฎราชกุมาร ในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระเสด็จมาทอดพระเนตรและเข้าร่วมในพิธีมิสซาด้วย

วัฒนธรรมด้านเครื่องดนตรีและบทเพลง

สืบเนื่องจากวิถีชีวิตของชาวคริสต์ในหมู่บ้านโปรตุเกส จัดพิธีกรรมในวาระต่างๆ เช่น การเกลिमฉลอง เทศกาลคริสต์มาส การเกลिमฉลองในวันนักบุญต่างๆ การฉลองวันสำคัญของ ราชวงศ์โปรตุเกส นอกจากจะมี การเลี้ยงอาหารแล้ว ยังมีการแสดงดนตรี การเดินรำ และงานรื่นเริง ต่างๆอย่างยิ่งใหญ่ มีบันทึกว่า เจ้านายและ ชนชั้นสูงของไทยไปร่วมงานอยู่ด้วย บาทหลวงดาซาร์ด กล่าวถึง การเกลिमฉลองในหมู่บ้านโปรตุเกส ไว้ว่า

หลังจากเราเดินทางมาถึงสยาม (ตุลาคม พ.ศ.2228) ได้มีการจัดงานเกลिमฉลอง ขึ้นที่ค่าย โปรตุเกส 2 วาระด้วยกัน งานแรกเนื่องในโอกาสวันประสูติของสมเด็จพระราชินีแห่ง โปรตุเกส และงานที่สอง เป็นการรำลึกถึงกษัตริย์ อาฟองซู บาทหลวง ซูอารีซ (Soares) และบาทหลวง ผู้หนึ่งแห่งคณะคูมินิกัน ได้ขึ้นเทศนาในพิธีสิ้นพระชนม์ดังกล่าว หลังจาก

นั้นที่โบสถ์ ของคณะดมินกัน ซึ่งมีบาทหลวงหลายคนก็ได้จัดพิธีเฉลิมฉลองการครองราชย์ของกษัตริย์ ปีตรู (Pedro) พระเจ้าแผ่นดิน แห่งโปรตุเกส องค์ปัจจุบัน โดยซิงญอร์ กงสตันตินู (Sr.Contanitino คือ ฟอลคอน) เป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย เพื่อเป็นการอุทิศถวายแด่กษัตริย์ ผู้สืบพระชนม์ (ราศี บุรุษรัตนพันธุ์, 2548: 164)

ชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา ยังคงนำเอาวัฒนธรรมการเล่นดนตรีในโบสถ์ มาประยุกต์และประกอบอาชีพ เป็นนักร้อง และนักดนตรี เนื่องจาก ชาวสยามชอบการร้องเพลง และดนตรี งานคันคว่าของตู่แปง ระบุว่า ชาวยุโรปนิยมชอบการร้องเพลงแบบนี้มาก เป็นไปได้ว่า ชาวยุโรปที่ตู่แปงกล่าวถึง น่าจะหมายถึงชาวโปรตุเกส เนื่องจาก ตู่แปง ชี้ให้เห็นว่า มีชุมชนริ้วกลุ่มแรกที่เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา คือ ชาวโปรตุเกส และ บาทหลวงชาวโปรตุเกส ได้แต่งคำสอนทางศาสนาเป็นเพลงภาษาละติน ส่งผลให้ การเผยแผ่คำสอนได้ผลดียิ่งขึ้น ชาวสยามชื่นชอบเครื่องดนตรีแบบตะวันตก ทั้งเสียงออร์แกน ปี่ กลอง แตร และขลุ่ย (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 142)

รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ได้มีชาวโปรตุเกสซึ่งอยู่ในบังคับของพระมหาอุปราช (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์) ถูกเกณฑ์ไปเล่นดนตรี และร้องเพลงในงานฉลองวันนักขัตฤกษ์ของวังหน้า เมื่อปี พ.ศ.2292 (ปฏิพัฒน์ พุ่มพวง แพทย์ อ่างใน เรื่องเดียวกัน, 2541: 142) แสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยน และเผยแผ่วัฒนธรรมทางดนตรีระหว่างชุมชนโปรตุเกสและชาวอยุธยา ซึ่งอาจเป็นที่มาของเพลงไทยสำเนียงฝรั่ง อาทิ เพลงต้นบรเทศ หรือ ต้นวรเชษฐ เป็นต้น (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2541: 142 -144)

ช่วงอยุธยาตอนปลาย บาทหลวงฝรั่งเศส เริ่มเข้ามามีบทบาทแทนที่บาทหลวงโปรตุเกส ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระสังฆราชหลุยส์ ลาโน บาทหลวงฝรั่งเศส ได้รับพระบรมราชานุญาต ในการสร้างวัดคอนเซ็ปชัน เพื่อเป็นศาสนสถาน สำหรับทหารอาสา โปรตุเกส และครอบครัวชาวต่างชาติ ผู้นำถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

การหมดบทบาทของบาทหลวงโปรตุเกส สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ในช่วงกรุงธนบุรี และการก่อตั้งชุมชนชาวคริสต์ บาทหลวงกอร์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ได้มีบทบาทอย่างมากในการรวบรวมเหล่าทหารโปรตุเกส และครอบครัวชาวตะวันตก แต่ในช่วงปลายรัชกาลของพระเจ้าตากสินมหาราช บาทหลวงฝรั่งเศสให้คำแนะนำแก่เหล่าทหารผู้นับถือศาสนาคริสต์ว่าการร่วมในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักข้อเชื่อทางศาสนา เมื่อบรรดาทหารไม่เข้าร่วมในพิธี บาทหลวงผู้ให้คำแนะนำทั้งหมดจึงได้รับคำสั่งถูกลงโทษให้ออกจากสยาม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงขึ้นครองราชย์ จึงส่งทูตไปเจรจากับเจ้าเมืองมาเก๊า เพื่อเชิญบาทหลวงโปรตุเกสมาปกครองดูแล เหล่าคริสตังในกรุงเทพฯ ในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2327 (ค.ศ.1784) บาทหลวงฟรานซิสโก ชาวโปรตุเกส จากคณะโดมินิกัน ได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เพื่อทำหน้าที่ ดูแลอภิบาลบรรดาชาวคริสต์ในกรุงเทพฯ ทำให้เกิดปัญหาว่าบาทหลวงจากกลุ่มใด เป็นผู้มีอำนาจการปกครอง โดยเฉพาะที่วัดชาวตากูส์ บาทหลวงชาวโปรตุเกสจากลิสบอนโดรอาโดร และบาทหลวงฝรั่งเศส ต่างอ้างสิทธิอนุญาตจากพระสันตะปาปา ในการปกครองด้วยเช่นเดียวกัน ปัญหาและข้อพิพาทระหว่าง บาทหลวงโปรตุเกส และบาทหลวงฝรั่งเศส ในการดูแลเหล่าคริสตชนที่สยาม รวมทั้งชุมชนชาวตากูส์ จึงเกิดขึ้น

จากการค้นคว้า จะพบเฉพาะหลักฐานฝ่ายบาทหลวงฝรั่งเศส อธิบายเหตุการณ์ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ดังเช่น ความรู้สึกของพระสังฆราชกูเด (Mgr. Coude) ที่ท่านไม่ตัดสินใจมากรุงเทพฯทันที ส่งผลให้บาทหลวงโปรตุเกสเดินทางมาก่อน และส่งผลเสียต่อการปกครองชาวคริสต์

“ผลร้ายอันยิ่งใหญ่ ที่เกิดจากการที่ข้าพเจ้าล่าช้าในการไปนครหลวง จึงทำให้พระสงฆ์คณะโดมินิกันองค์หนึ่งไปถึงก่อนข้าพเจ้า”

(เอกสาร A.M.E Vol.891, p. 1299 อ้างในเรื่องเดิม: 6)

ในช่วงที่บาทหลวงชาวโปรตุเกส เข้ามาอภิบาลดูแลชาวโปรตุเกสและชาวคริสต์ที่ชุมชนชาวตากูส์ พบว่า บาทหลวงชาวโปรตุเกสมีเอกลักษณ์ในการจัดพิธีกรรมทางศาสนาที่แตกต่างจากบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ดังว่า

“เทศกาลปีศาจใกล้เข้ามา และพวกชาวโปรตุเกส ซึ่งปรารถนาจัดพิธีต่างๆ ทั้งหมดของพวกเขาตามธรรมเนียมในระหว่างสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ จึงตัดสินใจเข้าพึ่งอำนาจฝ่ายบ้านเมืองเพื่อครอบครองวัดของข้าพเจ้า...”

วันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2327 (ค.ศ.1784) พระสังฆราชกูเด เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ และแสดงสมณสาส์น ที่ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นประมุขมิสซังคาทอลิก จากพระสันตปาปา (มรดกโลก, ม.ป.ป. : 1) แต่มีชาวโปรตุเกสกลุ่มหนึ่งไม่ยอมรับการปกครองจากบาทหลวงฝรั่งเศสได้ยื่นเรื่องร้องเรียนต่อราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพิจารณาว่าที่ดินของวัดชาวคาทอลิกเป็นที่ดินพระราชทานให้แก่คุณพ่อออร์ มิไซพระราชทานให้แก่กลุ่มชาวโปรตุเกส จึงพระราชดำรัสว่า วัดชาวคาทอลิก ซึ่งคุณพ่อออร์มิไซสร้างนั้น เป็นกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมของพระสังฆราชกูเด ประมุขมิสซังคาทอลิก และประกาศให้คืนวัดชาวคาทอลิกแก่ท่านในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2327 (ค.ศ.1784) ท่ามกลางความไม่ยอมรับ จากกลุ่มชาวโปรตุเกสผู้ไม่เห็นด้วยเช่นเดิม (จดหมายของพระคุณเจ้ากูเด ถึงคุณพ่อแดกู วิแอร์ ก.ค.1784 อ้างใน เอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เรื่องประวัติวัดชาวคาทอลิก และวัดแม่พระลูกประคำ: 13)

ในที่สุดบาทหลวงฟรานซิสโก ผู้เข้ามาดูแลชาวคริสต์จากสิทธิปาโดราโดรของโปรตุเกส จึงได้เดินทางกลับมาเก่าในปีพ.ศ.2328 (ค.ศ.1785) นับจากนั้นไม่ปรากฏมีบาทหลวงชาวโปรตุเกสเข้ามากรุงเทพฯ อีกเลย (มรดกโลก, ม.ป.ป. : 2) ต่อมาพระสังฆราชกูเดถึงแก่กรรมภาพในปีพ.ศ.2328 (ค.ศ.1785) บาทหลวงวิลเล็มมิง (Willemin) จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดชาวคาทอลิกและบ้านเนรชาวคาทอลิก และคุณพ่อการ์โนลต์ก็ได้รับการอภิเษกเป็นพระสังฆราช (อนูรัตน์ ณ สงขลา, 2539: 44)

ในขณะที่บาทหลวงฝรั่งเศสยังคงยืนยันสิทธิในการปกครองชาวคริสต์ที่วัดชาวคาทอลิก มีชาวโปรตุเกสบางส่วนที่ไม่ยอมรับบาทหลวงฝรั่งเศส ได้ออกไปตั้งถิ่นฐานในที่แห่งใหม่ (ซึ่งต่อมาเป็นวัดแม่พระลูกประคำ หรือวัดกาลหว่าร์ในปัจจุบัน) พวกโปรตุเกสเหล่านี้เรียกค่ายของพวกเขาว่า “ค่ายแม่พระลูกประคำ”²⁷ เนื่องจากค่ายแห่งนี้ยังไม่มีวัดและไม่มีบาทหลวงชาวโปรตุเกสมา

²⁷กลุ่มชาวโปรตุเกสที่ไม่ยอมรับการปกครองของพระสังฆราชฝรั่งเศส ได้อพยพหนีภัยที่สำคัญไปด้วยคือ รูปแม่พระลูกประคำ (คือรูปที่ใช้แก่ทุกปีในโอกาสฉลองวัดในปัจจุบันนี้) และรูปพระศพของพระเยซูเจ้า (ซึ่งใช้แก่กันทุกปีในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์จนถึงปัจจุบัน)

ปกครอง เวลาที่จะประกอบพิธีทางศาสนาต้องไปที่วัดช้างตากู๊ส จนกระทั่งในปี พ.ศ.2329 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงได้ทรงพระราชทานอนุญาตให้ก่อตั้งวัด ซึ่งมีความสำคัญแก่ พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสและชาวโปรตุเกสในสยามที่ดินนี้อยูริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับสถานทูตโปรตุเกสในปัจจุบัน ถิ่นฐานของโปรตุเกสแห่งใหม่นี้มีชื่อว่า “โรซารี” (The Rosary) ซึ่งได้มอบให้แก่โปรตุเกส เนื่องจากชาวโปรตุเกสได้ให้ความช่วยเหลือในการสู้รบกับพม่า วัดกาลหว่าร์ได้สร้างขึ้นโดยที่พระมหากษัตริย์ไทย ได้พระราชทานอนุญาตให้แก่ชาวโปรตุเกส ผู้นำถือศาสนาคริสต์สามารถตั้งถิ่นฐานในไทยได้

เวลานั้นที่วัดกาลหว่าร์ยังไม่มีบาทหลวงมาทำมิสซาโปรดศีลให้ เนื่องจากปัญหาที่ชาวโปรตุเกส ไม่ยอมรับอำนาจของบาทหลวงฝรั่งเศส ชาวโปรตุเกสที่วัดกาลหว่าร์ ได้ขอให้พระอัครสังฆราชแห่งเมืองกัว ส่งบาทหลวงโปรตุเกสมาปกครองพวกตน แต่ทางเมืองกัวปฏิเสธ โดยให้เหตุผลว่าที่นี่มีบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งพระสันตปาปาทรงแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองอยู่แล้ว จนกระทั่ง พ.ศ.2351 เมื่อชาวโปรตุเกสเห็นว่าพวกตน ไม่สามารถมีบาทหลวงโปรตุเกสมาปกครอง จึงยอมรับอำนาจการปกครองของมิชชันนารีฝรั่งเศสในที่สุด (ประภาพรณ ศรีสุข, 2539: 35) ในวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2365 (ค.ศ.1822) พระสังฆราชฟลอรังส์ ได้เข้าปกครองวัดกาลหว่าร์ และถวายมหาบูชามิสซา เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแด่พระนางมารีอาในวัดหลังนี้ (ลาร์เก, วิกเตอร์, ม.ป.ป.: 17)

บทบาทของบาทหลวงโปรตุเกส จึงได้สิ้นสุดอำนาจหน้าที่ในการปกครองดูแลชาวคริสต์ในสยามตั้งแต่ ปีพ.ศ.2328 (ค.ศ.1785) บาทหลวงฟรานซิส โกผู้เข้ามาดูแลชาวคริสต์ จากสิทธิปาโตรอาโดรของโปรตุเกสจึงถือเป็นบาทหลวงคนสุดท้ายในสยาม บาทหลวงฝรั่งเศส เป็นผู้ได้รับมอบหมายหน้าที่จากพระสันตะปาปาอย่างชอบธรรม เป็นต้นมา ชาวโปรตุเกสกลุ่มที่ไม่ยอมรับในอำนาจของบาทหลวงฝรั่งเศส จึงได้อพยพย้ายจากหมู่บ้านช้างตากู๊ส มาอยู่ที่วัดกาลหว่าร์ ในภายหลังชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่บริเวณวัดกาลหว่าร์นี้ได้ค่อยๆ อพยพโยกย้าย ไปทำมาหากินในที่ต่างๆ จึงมีจำนวนลดลง และในช่วงที่ทางราชการให้ย้ายหมู่บ้านชาวจีน ไปอยู่ใต้พระนคร ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง ได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ย่านการค้าของชาวจีนหลายแห่ง รวมถึงย่านตลาดน้อยที่มีชาวจีนได้เข้ามาอยู่อาศัยแทน ต่อมาวัดกาลหว่าร์จึงเป็นสถานที่ ประกอบศาสนกิจให้แก่คริสตชนของชาวไทยเชื้อสายจีน (ประภาพรณ ศรีสุข, 2539: 35)

ความรับผิดชอบของบาทหลวงโปรตุเกสในสยามได้สิ้นสุดลงไป นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2328 (ค.ศ.1785) และไม่ปรากฏการเข้ามาของบาทหลวงโปรตุเกสอีกเลย

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ศาสนา เป็นเงื่อนไขทางสังคมที่สำคัญ ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกมีบางอย่างร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นตัวตนที่ลึกมาก ศาสนามีลักษณะเป็นสากล คือ ไม่จำกัดเชื้อชาติ สัญชาติ ทำให้ชุมชนที่แม้มีความหลากหลาย สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นเอกภาพ (สุวรรณ สภา อานันท์, 2555: 135) ศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกจึงมีบทบาทอย่างสำคัญในการหล่อหลอม กลุ่มชาวไทย ชาวจีน ชาวเวียดนาม ผู้นำถือศาสนาคริสต์ ในชุมชนชาวคาทอลิก ให้มีความเป็น เอกภาพ ท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้ ยังมีบันทึกความทรงจำ การแต่งงาน ข้ามวัฒนธรรมระหว่างครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส และ ชาวเวียดนามภายในชุมชนด้วย (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 20 มิถุนายน 2557: สัมภาษณ์)

การก่อตั้งชุมชนชาวคาทอลิก มีจุดเริ่มต้นเกี่ยวข้องกับ การนับถือศาสนาคริสต์นิกาย โรมันคาทอลิก ศาสนสถานได้ตั้งอยู่ท่ามกลางตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน บาทหลวง กอร์ ชาวฝรั่งเศส ได้รวบรวมกลุ่มผู้นำถือ ศาสนาคริสต์ และก่อตั้งวัดชาวคาทอลิกแห่งแรก ในปีพ.ศ.2312 ชุมชนแห่งนี้ จึงมีความสัมพันธ์กับศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะกับบาทหลวง ที่เปรียบเสมือนผู้นำในฝ่ายจิตวิญญาณ เป็นผู้ดูแลสมาชิกในชุมชนเรื่อยมา ส่วนการเข้าร่วม ในพิธีกรรมถือเป็นหน้าที่สำคัญของชาวคริสต์เช่นกัน

“พิธีกรรม (Liturgia) ในความหมายของศาสนาคริสต์ คือ การประกอบพิธี แห่งการไถ่บาป ของพระคริสตเจ้า” ซึ่งเป็นหลักข้อเชื่อสำคัญ ระหว่างการประกอบพิธีกรรม ชาวคริสต์ทุกคนเชื่อว่า พระเยซูคริสต์เจ้า ประทับอยู่ท่ามกลางศาสนพิธี และในตัวบาทหลวงผู้ประกอบพิธี (สำราญ วงศ์เสงี่ยม, 2529: 25,28) ดังภาพการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชนชาวคาทอลิก ต่อไปนี้

ภาพที่ 58 บาทหลวงประกอบพิธีถอดพระเล็ก ในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์

ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 59 บาทหลวง ขอห์น บอสโก วิทยา คูวิรัตน์

เจ้าอาวาสวัดฆาตารัฐประกอบพิธีสมรสศักดิ์สิทธิ์ให้กับคู่แต่งงานใหม่
ที่มา: บันทึกภาพ (วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2556)

ด้านของพิธีกรรมในช่วงทศวรรษที่ 2460 (พุทธศักราช) ยังคงมีการแห่ปีละ 4 เช่นเดียวกับปัจจุบัน คือ การแห่พระธาตุในวันฉลองวัดเดือนกันยายน การแห่แม่พระ การแห่พระคริสตกายา และการแห่พระศพพระเยซูเจ้า (ในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์) วัดฆาตารัฐ มีพิธีทอดพระ ซึ่งในประเทศไทยมี วัดเพียง 3 แห่งเท่านั้นที่จัดพิธีดังกล่าว ได้แก่ วัดฆาตารัฐ วัดคอนเซ็ปชัญ และวัดกาลหว่าร์ ผู้อาวุโสของวัดฆาตารัฐกล่าวว่า วัดฆาตารัฐ เป็นวัดแรกที่เริ่มมีพิธีทอดพระ เป็นที่น่าสังเกตว่า พิธีนี้ น่าจะสืบทอดมาจากชาวโปรตุเกส เพราะทั้ง 3 วัดนี้ ล้วนเคยมีชาวโปรตุเกสมาพำนักอยู่ทั้งสิ้น (มาริสสา เกสรกุล, 2539: 107)

ภาพที่ 60 พิธีถอดพระ วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ 28 มี.ค. 2518 ที่วัดช้างตากูร์
 สัตบุรุษอัญเชิญพระกายของพระเยซูคริสต์เจ้าลงจากกางเขน
 ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 61 พิธีถอดพระ วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ 28 มี.ค. 2518 เหล่าคริสตชน ขอมมาพระกายของพระเยซู
 เจ้าในโบสถ์ช้างตากูร์
 ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

ศาสนพิธีสำคัญในชุมชนชาวคาทอลิก ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

1. เทศกาลมหาพรต เป็นช่วงเวลา 40 วัน เพื่อเตรียมตัวเหล่าคริสตชน ก่อนวันฉลองปัสกา (อีสเตอร์) วันเริ่มต้นของเทศกาลนี้ เรียกว่า “วันพุธรับเถ้า” (The Ash Wednesday) บรรดาผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกจะมารับเถ้าที่ได้จากการเผาไผ่ของปีก่อน ไปรยลงบนศีรษะระหว่างพิธีมิสซา เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการไว้อาลัยและการยอมรับว่าตัวเรานั้นมาจากผงคลีดิน

2. สัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ เริ่มต้นที่วันอาทิตย์ไบลาน ซึ่งเป็นการระลึกถึงวันที่พระเยซูคริสต์ เดินทางเข้าสู่กรุงเยรูซาเล็มอย่างถ้อยตรี มีฝูงชนชาวเยรูซาเล็มได้นำเอาไผ่มาปูตามทาง ที่พระองค์เสด็จผ่านไป ในวันอาทิตย์บาทหลวงจะเสกไผ่โดยการพรมน้ำเสกที่กองไผ่ และจากนั้นจะมีพิธีแห่ไผ่ลานรอบวัด 1 รอบ โดยคุณพ่อนำหน้าขบวนแห่ และตามด้วยสัตบุรุษที่มาร่วมพิธี

ภาพที่ 62 พิธีแห่ไผ่ลานรอบวัดชาวคาทอลิก

ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

3. วันพฤหัสบดีศักดิ์สิทธิ์ อยู่ในช่วงสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์หลังสิ้นสุดเทศกาลมหาพรต เป็นการระลึกถึง เหตุการณ์ที่พระเยซูได้ล้างเท้าและเช็ดเท้าให้เหล่าสาวกทั้ง 12 คน เป็นการแสดงว่า พระเยซูคริสต์ซึ่งเป็นพระบุตรของพระเจ้า ทรงเป็นแบบอย่างแห่งความถ่อมตน ทรงยินดีในการปรนนิบัติเหล่าสาวกของพระองค์ เพื่อสอนทุกคนให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อนที่พระองค์จะถูกจับตัวและสิ้นพระชนม์ ในพิธีจะประกอบด้วยผู้ชาย ในชุมชนที่มีอายุ 40–50 ปี เป็นตัวแทนเหล่าสาวกทั้ง 12 คน มาร่วมพิธี เมื่อล้างเท้าเสร็จแล้ว จะมีการตีเกราะ²⁸ เป็นสัญญาณว่า พระเยซูได้ถูกจับตัวไปแล้ว ในคืนนี้จะมีตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนมาผลัดกันเฝ้าสวด ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของพระเยซู เมื่อพระองค์ตกอยู่ในช่วงเวลาวิกฤต การเฝ้าสวดนี้ถือว่าเป็นการอยู่เป็นเพื่อนพระเยซู จะมีการสวดภาวนา ทำสมาธิระลึกถึงการทรมานของพระเยซูคริสต์ สลับการร้องเพลง โดยจะผลัดกันเฝ้ากลุ่มละ 30 นาที หรืออาจอยู่ร่วมในพิธีต่อตามใจสมัคร สิ้นสุดพิธีวันนี้เวลา 24:00 น.

4. วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ อยู่ในช่วงสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์หลังสิ้นสุดเทศกาลมหาพรต เป็นวันที่มีพิธีที่สำคัญมากของวัดซางตาครู้ส เมื่อถึงวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า พิธีถอดพระ เพื่อรำลึกถึงวันที่พระเยซูคริสต์ทรงถูกทรมานและสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน พิธีเริ่มด้วยการเดินมรรคาศักดิ์สิทธิ์ รอบวัด โดยเริ่มจากสถานที่ 1-11 ต่อด้วยรำพันถึง “ชะตากรรมของผู้รับทรมานและความตาย” อันหมายถึงพระเยซูคริสต์เจ้า ผู้ซึ่งต้องรับทรมาน และไถ่บาปให้มนุษยชาติ บทราพันทั้งหมดเป็นคำราพันของประกาศกเยเรมีย์ เมื่อรำพันจบแต่ละบท แต่ละตอนจะดับเทียนทีละเล่มจนครบ 15 เล่ม แล้วต่อด้วยการแสดงถึงการตรึงกางเขน และการสิ้นพระชนม์ขององค์พระเยซูคริสต์เจ้า

²⁸ในวันนี้จะใช้เกราะเป็นสัญญาณ แทนระฆัง เริ่มตั้งแต่คืนวันพฤหัสบดี

ภาพที่ 63 การแสดงระลึกถึงเหตุการณ์ประกอบพิธีกรรมปลดพระกายของพระเยซูเจ้า
ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

5. เทศกาลปัสกา (อีสเตอร์) เป็นวันอาทิตย์หลังจากวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ ในวันเสาร์เวลาค่ำจะมีพิธีมิสซา มีการเตรียมน้ำใส่ขวด เทียน พวงมาลัย และอาหาร ชาวบ้านจะเตรียมอาหารแห้ง นม ผลไม้ต่างๆ มาเพื่อใช้ร่วมในพิธีเสกไฟ เสกน้ำ เทียน และอาหาร พิธีเสกน้ำจะทำในวัด ส่วนพิธีเสกไฟจะทำที่ลานหน้าวัดเพราะต้องมีการก่อกองไฟขนาดใหญ่ ไฟปัสกานี้หมายถึงพระเยซูคริสต์ผู้ทรงชนะความตายแล้ว ไฟที่เสกนี้ใช้ในการจุดเทียนปัสกา และใช้จุดเทียนของผู้ที่เตรียมพร้อมจะเป็นคริสตชนในพิธีรับศีลล้างบาป วันปัสกา คือ การฉลองวันที่พระเยซูคริสต์ พ้นคืนพระชนม์ พระศาสนจักรจึงใช้ไขเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง การเกิดใหม่ มีการแจกไข่ต้มสุกที่ห่อตกแต่งด้วยกระดาษสีต่างๆ ผูกโบว์สวยงาม หลังทำพิธีแล้ว ให้รับประทานเพื่อเป็นสิริมงคล

ภาพที่ 64 พิธีเสกไฟหน้าลานวัดชางตาครูัส ในเทศกาลปัสกา (อีสเตอร์)
ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

6. วันฉลองวัด จัดงานในช่วงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นการระลึกถึงการสถาปนาวัดแห่งนี้ขึ้นในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2312 โดยจะจัดงานให้ตรงกับวันอาทิตย์ที่ใกล้กับวันที่ 14 กันยายนมากที่สุด จะมีพิธีการตั้งขบวนที่ข้างๆวัด เพื่ออัญเชิญ “พระธาตุไม้กางเขนศักดิ์สิทธิ์” เหน่รอบวัด 1 รอบ ชาวคริสต์ที่เคยอาศัยอยู่ในชุมชน และที่ย้ายถิ่นฐานออกไปซึ่งเป็นเครือญาติดั้งเดิมของชุมชน มักจะกลับมาร่วมพิธีกันในวันสำคัญนี้

ภาพที่ 65 ภาพเปรียบเทียบการอัญเชิญพระธาตุไม้กางเขนในอดีต

และในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2556

ที่มา: ณรงค์ชัย เจริญสุข (1 พฤศจิกายน 2556)

7. เทศกาลวันคริสตมาส ก่อนและหลังวันคริสตมาส มีการเชิญพระกุมารและมีการร้องเพลงอวยพร ของกลุ่มเยาวชน และคุณพ่อผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด ไปเยี่ยมตามบ้านแต่ละหลังในชุมชน และคุณพ่อจะถามถึงความเป็นอยู่และอวยพร ในวันที่ 24 ธันวาคม ตามบ้านจะมีการเลี้ยงรับประทานอาหารและจับสลากของขวัญ มีการเล่นเกมสัปดาห์ที่ลานหน้าวัดในเวลาเย็น- ค่ำ ซึ่งจัดโดยคณะกรรมการชุมชน และกลุ่มต่างๆในชุมชน เวลาประมาณ 22:30 น. มีการเล่นละครภายในโบสถ์ เพื่อรำลึกถึงการประสูติขององค์พระเยซู (พามิลา หะราร์กัย, 2544: 93-95)

ศาสนพิธีทางศาสนาในชุมชนชาวคาทอลิก ถือเป็นเงื่อนไขทางสังคมที่สำคัญ ที่ส่งผลให้เกิดการรับรู้ของผู้สืบทอดในรุ่นต่อมา และกลายเป็นการถ่ายทอด แบบแผนพิธีกรรมทางศาสนา ความศรัทธา และการดำเนินชีวิตในชุมชนร่วมกัน

การสนับสนุนจากภาครัฐ ด้านการถือครองที่ดิน

นโยบายของภาครัฐในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านการถือครองที่ดินทั้งของคนไทยและชาวต่างชาติ ส่งผลให้พื้นที่ชุมชนชาวคาทอลิก เป็นพื้นที่พระราชทานของมิสซังคาทอลิก กรุงเทพฯ สมาชิกในชุมชนสามารถจับจอง ในฐานะผู้เช่าที่สามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้อย่างถาวร และส่งต่อการตั้งถิ่นฐานให้แก่รุ่นต่อมาในแต่ละครอบครัวได้

- ชุมชนชาวคาทอลิกกับสิทธิเรื่องที่ดิน

ดังปรากฏใน “พระราชบัญญัติ แก่ความในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะของวัดบาทหลวง โรมันคาทอลิกในกรุงสยาม” รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2452 ที่ชาวโปรตุเกสได้รับ หลังจากพระสังฆราชหลุยส์เวย์ทูลถวายฎีกาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินต่างๆ ของมิสซังคาทอลิก ความว่า

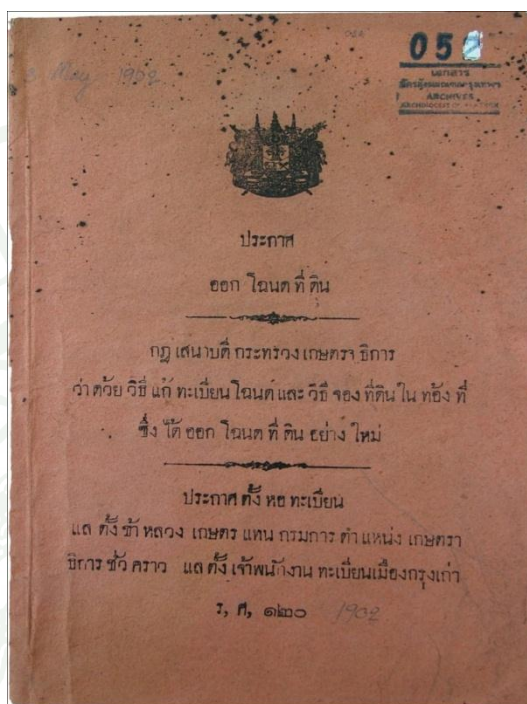
ทรงพระราชดำริเห็นว่า มีเหตุอันสมควรที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามฎีกาเรื่องราวของโรมันคาทอลิกมิซซังได้ โดยกำหนดยกเนื้อที่ไว้ 5 แห่ง คือ ที่บ้านญวน ๑ บ้านเขมร ๑ ตำบลสามเสน ๒ แห่ง ที่กุฎีจีนได้วัดกัลยาณมิตร ๑ ที่ใกล้ป้อมปัดบังนิก ๑ กับที่ได้ป้อมปากกลัด ๑ รวมด้วยกันเป็นที่ ๕ แห่ง²⁹

จากเหตุการณ์นี้ได้ส่งผลดีต่อทั้งรัฐ และชาวชุมชนชาวคาทอลิก กล่าวคือ รัฐสามารถควบคุมตรวจสอบ ความเป็นพลเมืองในพระราชอาณาเขตได้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน พ.ศ.2444³⁰ มีผลทำให้เอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีลักษณะเป็น ลายลักษณ์อักษร ระบุชื่อเจ้าของที่ดินอย่างชัดเจน พร้อมแผนที่แสดงที่ตั้งของที่ดินแปลงนั้นๆ รวมทั้งชื่อเจ้าหน้าที่ผู้ออกเอกสารสิทธิ์ กฎหมายและการออกโฉนด ที่ดินนี้จึงเท่ากับ เป็นเครื่องมือ

²⁹พระราชบัญญัติ แก่ความในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะของวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิกในกรุงสยามในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2452 :21

³⁰ประกาศออกโฉนดที่ดิน เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม ร.ศ.120 (ค.ศ.1902) หอจดหมายเหตุจักรสังฆมณฑล เอกสารพระสังฆราช สมัย พระสังฆราช ฌอง หลุยส์ เวย์ พระสังฆราชแห่งเยเรซาเรีย เรื่อง ที่ดิน ค.ศ.1890 - 1908 (000024)

ให้กับผู้ปกครองของรัฐในการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดินใน พระราชอาณาจักร ได้อย่างถี่ถ้วนและยังเป็นเครื่องมือตรวจสอบความเป็นพลเมืองในพระราชอาณาจักรของรัฐ สยาม ด้วย³¹

ภาพที่ 66 พ.ร.บ.ออกโฉนดที่ดิน พ.ศ.2444 (ร.ศ.120) หอจดหมายเหตุจักรสังฆมณฑล
ที่มา: เอกสารพระสังฆราช สมัยพระสังฆราชทอง หลุยส์ เวย์ พระสังฆราชแห่งเยราซา
จดหมายเหตุเรื่องที่ดิน ค.ศ.1890-1908 (000024)

ดังนั้นเราสามารถอธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวได้ 2 นัยยะสำคัญ คือ

- (1) รัฐมีความปรารถนาควบคุมราษฎรทั่วทั้งพระราชอาณาจักร และใช้ประโยชน์
จากที่ดิน ผ่านเครื่องมือคือ กฎหมายและโฉนดที่ดิน
- (2) ราษฎรปรารถนาได้รับโฉนดจากรัฐ เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน

จากการออกพระราชบัญญัติโฉนดที่ดิน ในพ.ศ. 2444 ได้ส่งผลให้บาทหลวงได้ศึกษา
ขอบเขตพื้นที่ ของชุมชนและได้ร่างแผนที่อย่างคร่าวๆขึ้นใน พ.ศ. 2453 เพื่อระบุขอบเขตพื้นที่
บริเวณโดยรอบของชุมชน

³¹ Kanitha Chitchang . Modern Siam and the Map Title deed . Thammasat Review in press

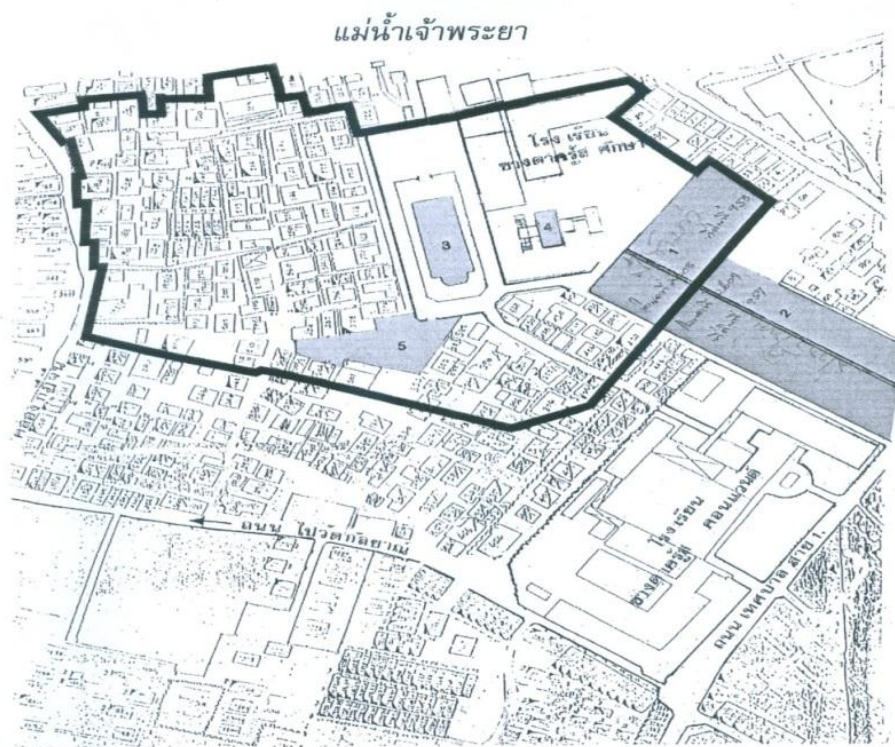

ภาพที่ 67 แผนที่ชุมชนช่างดาครู้ส จัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2453 สมัยพระสังฆราชเปิร์รอส
(ภายหลังการประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานะของวัดบาทหลวง
โรมันคาทอลิก ในกรุงสยาม ลงวันที่ 27 สิงหาคม (ร.ศ. 128) พ.ศ.2452)

ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล เอกสารพระสังฆราช สมัย พระสังฆราช เรอเน มารี โยเซฟ
เปิร์รอส พระสังฆราชแห่งโซอารา จดหมายเหตุวัดช่างดาครู้ส ค.ศ.1910–1945 (000030)

การจัดทำโฉนดที่ดินของชุมชนช่างดาครู้ส จึงเป็นความปรารถนาที่ตรงกันของทั้งสองฝ่าย
ต่อมาใน พ.ศ. 2461 พื้นที่บริเวณชุมชนช่างดาครู้สจึงมีเอกสารโฉนดที่ดินที่ 2608 และ 2609
ระบุอย่างชัดเจนว่าพื้นที่ ชุมชนเป็นของมิสซังคาทอลิกตามพระราชบัญญัติที่ดินมิสซัง พ.ศ.2452

ลักษณะการถือครองที่ดินของมิสซังโรมันคาทอลิก จะเป็นไปตามพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยลักษณะฐานะ ของวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิก ในกรุงสยาม ลงวันที่ 27 สิงหาคม (ร.ศ.128)
พ.ศ. 2452 คือ ห้ามมิให้บาทหลวงซึ่งอยู่ในมิสซังถือที่ดินในชื่อของตนเองได้ สำหรับการจัดสรร
ที่ดินสำหรับทำประโยชน์นั้น อนุญาตให้มีศาสนสถาน บ้านพักบาทหลวง โรงเรียน ที่อยู่อาศัย
ของผู้เข้าริต และที่ฝังศพได้

แผนผัง โบสถ์ข้างตากรู้ส 'กุฎีจีน'

ขอบเขตที่ดินพระราชทาน

1. บริเวณป่าช้า ในเขตที่ดินพระราชทาน (ป่าช้าเดิม)
2. บริเวณป่าช้า นอกเขตที่ดินพระราชทาน (ป่าช้าใหม่)
3. โบสถ์ข้างตากรู้ส (กุฎีจีน)
4. บ้านพักบาทหลวง
5. ที่ทำการชุมชน และสนามเด็กเล่น

ภาพที่ 69 แผนผังชุมชนข้างตากรู้ส แสดงพื้นที่ขอบเขตที่ดินพระราชทาน

บริเวณป่าช้า ก่อนจะสร้างเป็นอาคารของโรงเรียนข้างตากรู้สศึกษา

ที่มา: ข้อมูลแผนผังจาก คุณณรงค์ชัย เจริญสุข อดีตผู้ช่วยประธานชุมชน

การที่ชาวชุมชนข้างตากรู้สมีพื้นที่ขอบเขตที่ชัดเจน ส่งผลให้รัฐสามารถตรวจสอบ ความเป็นพลเมืองที่ชุมชนข้างตากรู้สได้ ในขณะเดียวกัน ก่อให้เกิดความมีส่วนร่วม และการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์การใช้พื้นที่ภายในชุมชนอย่างชัดเจน เป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการจับจองเพื่อครอบครองพื้นที่ และสืบทอดการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสสู่คนในรุ่นต่อมา

กระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

กระแสฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวตาครู้ส ได้รับอิทธิพลแนวความคิดเรื่อง “สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540 ดังปรากฏใน มาตรา 46 ที่กล่าวถึง การอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ รวมทั้งรับรองให้สิทธิแก่ ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในการจัดการบำรุงรักษา ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2545: 117) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณณรงค์ชัย เจริญสุข ที่กล่าวว่า กระแสการฟื้นฟูทางวัฒนธรรมในชุมชนชาวตาครู้ส เพิ่งเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงทศวรรษ หลัง 2540 ที่ผ่านมา กล่าวคือ ชุมชนชาวตาครู้ส มีลักษณะการเคลื่อนไหวของ กระแสชุมชนท้องถิ่น เกิดลักษณะความสำนึกและความทรงจำเกี่ยวกับบรรพบุรุษชาวโปรตุเกส ที่มีความสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานของค่ายชาวตาครู้สตั้งแต่ในสมัยธนบุรี เกิดความพยายามสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชน เกิดทุนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน และส่งผลให้ชุมชนชาวตาครู้สมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่น่าสนใจและกลายเป็นชุมชนที่มีแบบแผนในการพัฒนาสู่ความเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและโปรตุเกส ได้ดำเนินภายใต้ ข้อตกลงความร่วมมือทางวัฒนธรรม อันเป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรีระหว่างทั้งสองประเทศแบบ ทวิภาคี ก่อนจะก้าวเข้าสู่ยุคสมัยแห่งการค้าเสรี ระหว่างภูมิภาคเอเชียและยุโรป ซึ่งการค้าเสรีของทั้งสองภูมิภาค ยังประสบปัญหาเรื่องกำแพงภาษี คุณภาพสินค้า ที่ทางยุโรปจะนำเข้าจากเอเชีย ดังนั้น การกระชับสัมพันธ์ไมตรีแบบทวิภาคี ด้านความร่วมมือทางวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ จะส่งผลให้เกิดบรรยากาศทางการทูตที่ดี ส่งผลต่อมา ในระยะหลังตั้งแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นมา ถึง พ.ศ.2554 เกิดการสนับจากภาครัฐในการจัดงานสัมมนา 500 ปี ความสัมพันธ์ไทย – โปรตุเกส ส่งผล ให้ชุมชนชาวตาครู้ส โดยเฉพาะครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส มีความตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของครอบครัว นอกจากนี้ ยังได้รับเชิญไปร่วมงาน หรือ ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนชาวตาครู้ส

การจัดงานเสวนาทางวิชาการ เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านความสัมพันธ์ ระหว่างไทย – โปรตุเกส ในช่วงครบรอบ 500 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.2054–2554 มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อดำเนินความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศ และเป็นไปตามความตกลงทางวัฒนธรรม ระหว่างรัฐบาล

แห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐโปรตุเกส ดังข้อตกลง 2 ข้อ จากทั้งสิ้น 13 ข้อ
 ความว่า

ข้อ 1 ภาคิผู้ทำสัญญา จะสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทั้งมวล ที่จะนำไปสู่ความร่วมมือ
 ซึ่งกันและกัน ในด้านการติดต่อและการพัฒนาทางวัฒนธรรม การศึกษา
 วิทยาศาสตร์ สื่อสารมวลชน การกีฬา และเยาวชน

ข้อ 2 ภาคิผู้ทำสัญญา แต่ละฝ่าย จะสนับสนุน และส่งเสริมเท่าที่จะสามารถทำได้ ในความ
 ร่วมมือทุกรูปแบบ เพื่อให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภาษาของภาคิ
 ผู้ทำสัญญาอีกฝ่าย

ลงนามที่กรุงลิสบอน วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2528 (ความตกลงทางวัฒนธรรม ระหว่าง
 รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐโปรตุเกส, 2528)

การจัดงานทางวิชาการในช่วง พ.ศ.2554 จึงได้เกิดขึ้นหลายครั้ง ทั้งความร่วมมือจากทั้ง
 ภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งในที่นี้ ขอยกตัวอย่างการจัดงานเพียง 5 กิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. จัดงาน เรื่อง การสืบสานมรดกทางประวัติศาสตร์ของโปรตุเกสทั่วโลก

(The Portuguese historical heritage throughout the world) โดย มูลนิธิกาลูสตี กุลเบงเกียน
 สถาบันกามอยซ์ระหว่างวันที่ 10 พฤษภาคม – 2 มิถุนายน 2554 ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

2. สัมมนาวิชาการ เรื่อง สายสัมพันธ์ 500 ปี มิตรไมตรีไทย-โปรตุเกส ระหว่างวันที่ 19-20
 กรกฎาคม 2554 โดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมและสถานเอกอัครราชทูตโปรตุเกสประจำ
 ประเทศไทย ณ โรงแรมตรังกรุงเทพฯ

3. เสวนาวิชาการ เรื่อง การเดินเรือ เครื่องเทศ และศรัทธา, ตามรอยโบราณคดีกรุงศรีฯ-
 โปรตุเกส และ ภาษา สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต : สืบสายเลือดสยาม-โปรตุเกส ในวันที่ 21 มิถุนายน,
 29 กรกฎาคม และ 31 สิงหาคม 2554 โดยบริษัท เนชั่นบรอดแคสติ้งคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)
 และภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. สัมมนานานาชาติ เรื่อง 500 ปี ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกสและชาติ
 ตะวันตกในอุษาคเนย์ 2054–2554 วันที่ 26-27 มกราคม 2555 โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
 และมนุษยศาสตร์ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และสถาบันอยุธยาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 พระนครศรีอยุธยา

5. International Colloquium 500 Years of Thai-Portuguese Relations, 8-9 March 2012 organized by Centre for European Studies at Chulalongkorn University and Instituto do Oriente-ISCSP – Technical University of Lisbon in collaboration with The Ministry of Foreign Affairs, Portugal and The Portuguese Embassy, Bangkok.

การจัดงานอันเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส ดังตัวอย่างที่กล่าวแล้วนั้น ส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นสำนึกของครอบครัวเชื้อสายโปรตุเกสที่มีต่อบรรพบุรุษชุมชนชาวคาครุส เกิดความตื่นตัว ในการอธิบายที่มาของครอบครัว เกิดกระแสชุมชนนิยม และการสร้างทุนทางวัฒนธรรม เพื่อสอดคล้องกับนโยบายทางเศรษฐกิจ ที่สามารถเพิ่มมูลค่าในการประกอบอาชีพ และนำพาชุมชนชาวคาครุส ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะในช่วงยุคเศรษฐกิจการค้าแบบกลไกการตลาด ส่งผลหรือก่อให้เกิด “กระแสชุมชนท้องถิ่น” โดยเน้นที่ตัวชุมชน กับฐานทรัพยากร แยกออกจากความเป็นวัฒนธรรมอุปถัมภ์ เข้าสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเอง ความเป็นชุมชน สร้างบุคลิกภาพของการเรียนรู้ตนเองใหม่ (เสนห์ จามริก, 2545: 96-103)

ชุมชนชาวคาครุสเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจาก “กระแสชุมชนท้องถิ่น” เกิดความตื่นตัว ในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง และสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม³² คือ สร้างประวัติศาสตร์ของชุมชน ด้วยเงื่อนไขทางสังคมที่ชุมชนถูกจัดตั้งอยู่บนพื้นที่ๆ มีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม และมีองค์ความรู้ด้านต่างๆ มากมาย ทั้งบุคคล ปรากฏการณ์ชุมชน ภูมิปัญญา ศาสนสถาน และขนบที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน คือ ขนบฝรั่งกุฎิจีน การจัดการภายในชุมชน จึงมีลักษณะ สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสอดคล้องกับนโยบายทางเศรษฐกิจของภาครัฐ ที่สนับสนุนสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เกิดทุนทางวัฒนธรรม³³ ที่ก่อให้เกิดรายได้ และเพิ่มมูลค่า

³² อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะร่วมของสมาชิกในสังคมเดียวกัน ซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่นๆ เกิดจากการถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม (ดวงกมล เวชวงศ์, 2553: 13) ขณะเดียวกันลักษณะเฉพาะของชุมชน หรืออัตลักษณ์ร่วมอันใหม่ ไม่จำเป็นต้องมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมที่ยาวนาน แต่อาจเกิดมาจากลักษณะการผสมผสานของความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่มีแบบเฉพาะ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2554: 136) สามารถเปลี่ยนแปลงได้และประกอบสร้างขึ้นได้ จากการนิยาม ในบริบทต่างๆ (โสวัตร ฌ กลาง, 20 มิถุนายน 2555: สัมภาษณ์)

³³ ทุนทางวัฒนธรรม เป็นรูปแบบของทุนอีกรูปแบบหนึ่ง ทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ คุณค่าความรู้ ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์ ที่เกิดจากการค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น ดังนั้น สินค้าวัฒนธรรม คือ สินค้า

ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนชาวตาครู้ต สอดคล้องกับแผนพันธกิจ ของกระทรวงวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม, 2557: วิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์)

ในช่วง พ.ศ.2544–2545 ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวตาครู้ต และขนมฝรั่งกุฎีจีนได้เป็นที่รู้จัก และกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนกุฎีจีน ได้รับการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ออกไปสู่คนนอกพื้นที่ มีการศึกษาประวัติของครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ที่ริเริ่มทำขนมฝรั่งกุฎีจีน สำหรับการจำหน่าย คือ ครอบครัวประสาทพร และครอบครัวมณีประสิทธิ์ รวมทั้งครอบครัวชาวไทย ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการทำขนมฝรั่งกุฎีจีนที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัวธนูสิงห์ รวมถึง มีปราชญ์ชุมชน จากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ที่สนใจประวัติความเป็นมาของชุมชนชาวตาครู้ต ได้แก่บุคคลจากครอบครัวเจริญสุข และ ครอบครัวสิงห์หัต

- **ขนมฝรั่งกุฎีจีน ทูทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวตาครู้ต**

ภาพที่ 70 การทำขนมฝรั่งกุฎีจีนในสมัยอดีต

ที่มา: หอจดหมายเหตุครุฑสัมพันธ์

ครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกสที่ถ่ายทอดการทำขนมฝรั่งกุฎีจีนของวัดชาวตาครู้ต ที่สำคัญ คือ ครอบครัวประสาทพร ครอบครัวมณีประสิทธิ์ (คุณจรัสศรี ประสาทพร สมรสกับ คุณศิริ มณีประสิทธิ์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงนามสกุลตามฝ่ายชาย) และครอบครัวชาวไทย คือ ธนูสิงห์

และบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวเป็นส่วนหนึ่งของสินค้า หรือบริการนั้น การที่ผู้บริโภคซื้อสินค้าและบริการมาบริโภค จึงจะได้ทั้งตัวสินค้า และวัฒนธรรมที่ฝังตัวในสินค้าหรือบริการนั้นมาด้วย (ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรม และ โอกาสทางธุรกิจ.Executive Journal.มหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ: 32-37)

กระแสมุมชนท้องถิ่น กับชุมชนชาวตาครู้สในฐานะชุมชนแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กระแสมุมชนท้องถิ่น เจือปนไขทางเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชน จำเป็นต้องรวบรวมขึ้น ได้ส่งผลให้เกิดการศึกษาประวัติของชุมชนชาวตาครู้ส ทั้งในระดับครอบครัว ต่อมาเมืองครุฑที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนในการสนับสนุน

ปี พ.ศ.2551 เป็นปีที่มีการฟื้นฟูกิจกรรมภายในชุมชนท้องถิ่น ริมน้ำบางกอก โดยกรมการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยามฯ ได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชนย่านกุฎีจีน ที่มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมสามศาสนา อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี เริ่มต้นจากการนำเอาแนวคิดการจัดทำ “แผนที่มรดกวัฒนธรรมชุมชน” โดยเยาวชน ASA Kids และชุมชนเอง (Cultural mapping by Community-based participation) มาใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นชุมชนและเยาวชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ความเข้าใจและหวงแหนมรดกวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความเข้มแข็งของชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตนเอง

จากนั้นก็เกิดกิจกรรมฟื้นฟูในท้องถิ่นหลายครั้ง ได้แก่ กิจกรรมการจัดงาน “กะดีจีน ศิลป์ตามตรอกครั้งที่ 1 และ 2” ในปี พ.ศ.2552-2553 อันเป็นความร่วมมือระหว่าง กรมการอนุรักษ์ฯ สมาคมสถาปนิกสยามฯ พร้อมด้วยทีมงานและนิสิตผังเมืองสถาปัตย์จากหลากหลายสถาบัน เพื่อร่วมกับชาวชุมชนในการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพในพื้นที่ย่านกุฎีจีน รวมถึงกิจกรรมภาพถ่ายภายใต้แนวคิด “มรดกวัฒนธรรม สามศาสนา ย่านกะดีจีน”และนำไปจัดแสดงที่หอศิลป์ กรุงเทพฯ ในเดือนมกราคม พ.ศ.2554 เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์พัฒนาและการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนย่านกุฎีจีน (วิระพันธุ์ ชินวัตร, 2554: 7-9)

ประชาสัมพันธ์กิจกรรมเทศกาลศิลป์ในซอยครั้งที่ 5
กะตังจีน คลองสาน : ศิลป์ สรรค์ สนั่น ซอยส์

ขอเชิญทุกท่านร่วมกิจกรรมทัศนารสองย่าน
ประวัติศาสตร์
สนั่นซอยส์ครั้งที่ 1 : "ดาวพรูแสงในคืนสงบ"
ณ วัดช้างค้ำวรวิหาร ชุมชนกุฎีจีน ย่านกะตังจีน
วันอังคารที่ 24 ธันวาคม 2556 เวลา 16:00-21:00 น.

ภายในงานสนั่นซอยส์ ครั้งที่ 1 นี้ท่านสามารถเชิญชม
ชม ช็อปของดีของชุมชน กิจกรรมการแสดง การ
ประดับไฟรอบมรดกวัฒนธรรม ไฟฟ้ามือดาวกุฎีจีน
ชิมอาหารไทย-โปรตุเกส และอื่น ๆ อีกมากมาย

วิทยากรนำทัศนารโดย : มลธ.เล็ก-ประไพ วิริยะ
พันธุ์ / ศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนธนบุรี
จัดโดย : เครือข่ายประชาคมกะตังจีน-คลองสาน และ
ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง

ภาพที่ 71 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงทัศนารชุมชนกุฎีจีน
วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2556

ชุมชนชาวคาทอลิกในปัจจุบัน (2554) จึงมีลักษณะของชุมชนที่สามารถพัฒนา เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม อันประกอบไปด้วย องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ การก่อตั้งของชุมชน
ที่น่าสนใจ มีความสืบเนื่องกับความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย และ โปรตุเกส มีปราชญ์ชุมชน
ผู้สืบทอดความรู้ของความเป็นชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ที่พร้อมถ่ายทอดความรู้ ให้กับสมาชิก
ของชุมชนในรุ่นต่อมา ขนบฝังกุฎีจีน สินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน
ยังคงทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และแสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของชุมชน
และที่สำคัญที่สุด ศาสนสถานของวัดช้างค้ำวรวิหาร ได้เป็นศูนย์รวมใจของบรรดาคริสต์ศาสนิกชน
เหล่าผู้เชื่อและศรัทธาในพระศาสนา จึงคาดการณ์ได้ว่า ชุมชนชาวคาทอลิกแห่งนี้ จะสามารถธำรง
รักษาวัฒนธรรมภายในชุมชนต่อไปได้

ภาพที่ 72 ภาพลักษณ์ของชุมชนชาวคาทอลิกและการนำเสนอในฐานะชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

เงื่อนไขทางสังคมที่สำคัญ อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม³⁴ ในชุมชนชาวคาทอลิก คือ พื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรมของไทย ที่ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างไทยและโปรตุเกส นโยบายของภาครัฐ คือ พระราชบัญญัตินามสกุล และพระราชบัญญัติประถมศึกษา รวมทั้ง นโยบายจากศาสนจักรคาทอลิก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรมของไทย ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม

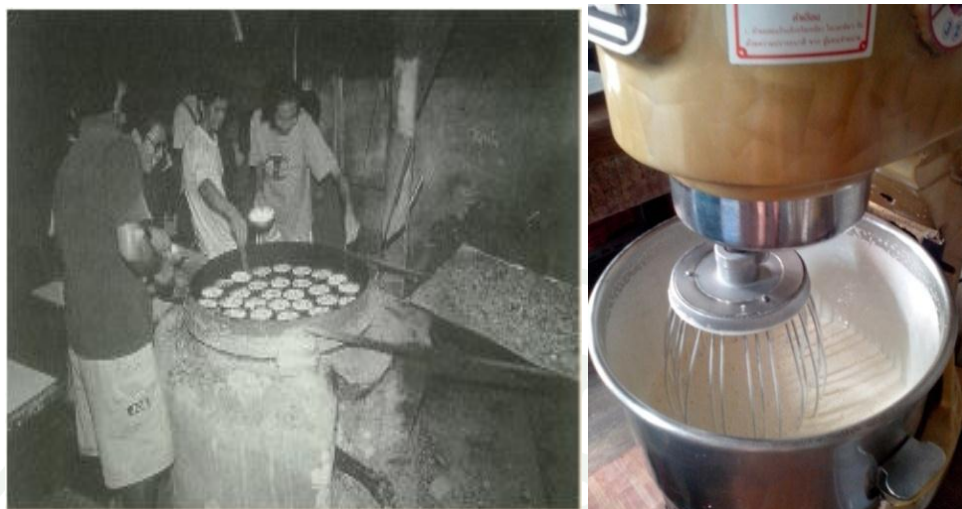
ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวโปรตุเกสได้อยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมไทย คือ ระบบมูลนาย-ไพร่ และระบบการปกครองของรัฐ อันส่งผลต่อการสร้างแบบแผนวัฒนธรรมเชื้อสายโปรตุเกสที่ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ ในขณะที่ชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้ มีสถานะคนครึ่งชาติโปรตุเกส จากการแต่งงานกับชาวพื้นเมืองตั้งแต่สมัยอยุธยา (พิทยะศรี วัฒนสาร, 2541: บทกดย่อ)

³⁴ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต และพฤติกรรม ที่บุคคลในสังคมได้เคยปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน ไปสู่แบบแผนใหม่ ที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน (นิยพรรณ วรณศิริ, 2550: 133)

จึงได้รับเอาวิถีชีวิตแบบไทย เช่น การแต่งกาย การปลูกบ้านเรือน การประกอบอาชีพ เป็นเกษตรกร ชาวสวน พ่อค้า การประมง รวมทั้งการบริโภคอาหารของไทยแบบท้องถิ่น เป็นต้น

การผสมผสานทางวัฒนธรรมของไทยและโปรตุเกสยังคงปรากฏในปัจจุบัน ที่น่าสนใจ คือ วัฒนธรรมทางด้านอาหาร โดยเฉพาะด้านขนมที่เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนชาวตากูส์ คือ ขนมฝรั่งกุฎีจีน และขนมกุสรัง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“ขนมฝรั่งกุฎีจีน” เป็นขนมโบราณที่มีลักษณะคล้ายกับ “ขนมไข่” ของชาวโปรตุเกสที่เรียกว่า “Que Que (เก็ก กือ)” ใช้วัตถุดิบที่สำคัญ คือ ไข่เป็ด น้ำตาลทรายขาว และแป้งสาลี เป็นขนมโบราณที่เชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี โดยมีบาทหลวงโปรตุเกสเป็นผู้สอน แต่เดิมจะทำเลี้ยงกันในหมู่ญาติพี่น้องเฉพาะงานฉลองเทศกาลตรุษสารท ต่อมามีการเผยแพร่ และสืบทอดการทำขนมฝรั่งกุฎีจีนเป็นอาชีพ จนถึงปัจจุบัน ในอดีตจะตอกไข่เป็ด ลงในอ่างดิน ที่ใช้สืบทอดกันมา จากนั้นจึงใส่น้ำตาลทราย และตีให้เข้ากัน โดยใช้เครื่องตีไข่ แบบดั้งเดิม ซึ่งทำด้วยไม้มีเชือกขึงจากปลายไม้ทั้งสองด้าน เพื่อให้คนชักสลับไปมา ตีจนขึ้นฟู แล้วจึงตักออกมาผสมกับแป้งสาลี ที่ร่อนไว้แล้ว ผสมเสร็จแล้วจึงหยอดลงพิมพ์ ที่วางเรียงไว้ ในเตาอบแบบโบราณ ซึ่งมีที่ใส่ฟืน และถ่านทั้งด้านล่างและด้านบน (เรวดี ฐิตะโลหิต: 2548 หน้า 178) ปัจจุบันมีการใช้เครื่องมือ ที่ทันสมัยมากขึ้นสำหรับ การทำขนมฝรั่งกุฎีจีนแทนเครื่องมือแบบเดิม คือ เตาอบ และ เครื่องตีไข่ ประมาณ ช่วงสิบปีที่แล้ว (คุณภาภุมิ สุจิตจรูณ, 1 กรกฎาคม 2557: สัมภาษณ์) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 73 การใช้เตาอบแบบโบราณ อบขนมฝรั่งกุฎีจีนซึ่งมีที่ใส่ฟืนและถ่านทั้งด้านล่างและ
ด้านบนและการใช้เครื่องตีไข่ ในสมัยปัจจุบันของร้านธนูสิงห์
ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล

ขนมกุสรัง “กุสรัง” หรือ “กุสลัง” หรือ “โบว์คริสต์มาส” เดิมเรียก “ขนมตรุษฝรั่ง” เป็นขนมที่นิยมทำเพื่อนำไปให้ครอบครัวในช่วงเทศกาลคริสต์มาส หรือ ตรุษฝรั่ง เรียกว่า “Filhos (ฟิลยอช)” มีส่วนผสมแบบเดียวกับขนมฝรั่งกุฎีจีน แต่เพิ่มเนยเกลือและน้ำมันพืชเข้าไปด้วย วิธีทำ นำแป้งสาลีผสมเกลือซึ่งละลายน้ำแล้ว ผสมไข่ไก่ ปัจจุบันมีการใช้เนยขาว หรือมาการีน เพิ่มเติมวัตถุดิบจากสูตรโบราณ แล้วนวดให้เข้ากัน (นิรมล กุลศรีสมบัติ, 2556: 34-35) จากนั้นใส่น้ำมันพืช นวดต่อจนเป็นเนื้อเดียวกัน พักไว้ ประมาณ 90 นาที นำส่วนผสมที่ได้มาคลึงด้วยไม้คลึงให้เป็นแผ่นบางๆ นำลูกกลิ้งที่เป็นฟันปลามาตัดแผ่นแป้งออกเป็น 4 เส้น แล้วนำเส้นแป้งที่ได้มาจับตัวกัน หรือสานให้เป็นรูปคล้ายโบว์ แล้วนำไปทอดในน้ำมันร้อนจนสุกเหลือง จากนั้นนำน้ำตาลผสมกับน้ำ เติบด้วยไฟอ่อนๆ ให้ข้นขนาดขยำมะตูม จึงนำขนมที่ทอดแล้วลงเคลือบให้ทั่ว ความพิเศษของขนมชนิดนี้ คือ ใช้ความละเอียด ประณีตในการจับแป้งให้ออกมาเป็นรูปโบว์ ดังนั้น จึงทำเฉพาะในช่วงเทศกาลพิเศษ คือ ช่วงวันคริสต์มาส และมอบให้คนในครอบครัว แสดงถึงวัฒนธรรมอาหารที่มีความเกี่ยวข้องกับเทศกาลสำคัญของทางศาสนาด้วย

ภาพที่ 74 ขนมกุสริ่ง ขนมหวานที่ชาวชุมชนชาวตาครู๊สจะทำ และมอบให้ครอบครัวในช่วงเทศกาลคริสต์มาส

ส่วนอาหารคาว ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวตาครู๊ส คือ “แกงเหงาหงอด” มีอีกชื่อหนึ่งว่า “ต้มยำโปรตุเกส” มีรสชาติคล้ายต้มยำปลาน้ำใสของไทย แต่เครื่องต้มยำทั้งหมดจะนำมาต้มอย่างละเอียดที่สุด ในอดีตเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก จะนำปลาสังกะวาดมาทำแกง แต่ปัจจุบันหายาก จึงใช้ปลาเนื้ออ่อนมาทำแทน โดยนำเนื้อปลามาล้างน้ำให้สะอาด ควักเครื่องในออกแล้วหั่นปลาให้เป็นชิ้นโตๆ นำหอม กระเทียม พริกชี้ฟ้าเหลือง ข่า ตะไคร้ มาตำให้ละเอียดที่สุด จากนั้นจึงนำเครื่องต้มยำที่ได้มาละลายน้ำ นำหม้อใส่น้ำตั้งไฟให้เดือดแล้วใส่น้ำเครื่องต้มยำและเนื้อปลา เมื่อเนื้อปลาสุกแล้วจึงปรุงรสด้วยน้ำปลา น้ำตาล และน้ำมะนาว ถือเป็นอาหารที่ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนชาวตาครู๊ส จะทำเฉพาะกลุ่มในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น วันคริสต์มาส งานฉลองวัด รวมทั้งต้มบาฟาดที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทางอาหารจากจีน เพราะมีลักษณะคล้ายต้มจับฉ่ายของจีน (เรวดี ฐิตะโลหิต: 2548 หน้า 178-179) นิยมรับประทานคู่กับ สตูลิ้นวัว เพื่อแก้เลี่ยนสามารถทำรับประทานได้ตลอดทั้งปี แต่มักทำรับประทานกันในวันศุกร์ ซึ่งเป็นวันที่ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ของชาวคริสต์ โดยผู้ปรุงจะไม่ใส่เนื้อสัตว์ ลงไปในการทำ ครั้งนั้น (นิรมล กุล

ศรีสมบัติ, 2556: 12) สามารถสันนิษฐานได้ว่าการทำอาหารและขนมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ได้มีการปรับตัวในการใช้วัตถุดิบ ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีในสังคมไทย

วัฒนธรรมทางด้านดนตรี เนื่องจากวิถีชีวิตประเพณีของชาวคริสต์ในหมู่บ้านโปรตุเกสซึ่งมีพิธีกรรมตามวาระต่างๆ เช่น การฉลองคริสต์มาส การเฉลิมฉลองวันนักบุญต่างๆ การฉลองวันสำคัญของราชวงศ์โปรตุเกสจะมีการเลี้ยงอาหาร การแสดง ดนตรี การเต้นรำ และงานรื่นเริงต่างๆ ในขณะที่คนไทยนิยมการร้องรำทำเพลง มีรายงานของชาวต่างประเทศกล่าวว่าชาวสยามเองก็โปรดปรานเครื่องดนตรีของชาวตะวันตก เช่น เสียงออร์แกน จึงปรากฏว่ามีชาวสยามพากันไปฟังการบรรเลงออร์แกนที่โบสถ์คาทอลิกเสมอ นอกจากออร์แกนแล้วชาวสยามยังชอบเครื่องดนตรีฝรั่ง เช่น กลองแตรและขลุ่ยอีกด้วย ในรัชสมัยของพระเจ้าบรมโกศ มีกลุ่มชาวโปรตุเกสที่สนิทสนมกับพระมหาอุปราชา (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ หรือเจ้าฟ้ากุ้ง) ถูกเกณฑ์ไปเล่นดนตรีและร้องเพลงในงานทำบุญของพระองค์ด้วย สร้างความไม่พอใจแก่บาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เห็นชาวคริสต์ไปร่วมงานเกี่ยวกับศาสนาพุทธของคนไทย จากความสนิทสนมระหว่างผู้นิยมความสนุกสนาน บันเทิงและการร้องรำทำเพลงทั้งชาวไทยและชาวโปรตุเกส ส่งผลให้ทำนอง สำเนียงเพลงหรือดนตรีโปรตุเกส ยังคงหลงเหลืออยู่ในบทเพลงไทย หลายบทมีชื่อเกี่ยวข้องกับฝรั่งต่างๆตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น เพลงฝรั่งถอนเสมอ ฝรั่งรำเท้า ฝรั่งโยสลับ เพลงแขกบรเทศ นอกจากนี้ยังพบร่องรอยของความสัมพันธ์ทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีอีกส่วนหนึ่งที่ไทยได้รับมาจากโปรตุเกสและนำมาประยุกต์จนกลายเป็น นาฏศิลป์ดนตรีพื้นถิ่นของไทย คือ ร้องเง้ ซึ่งเป็นการละเล่นที่นิยมแพร่หลายในดินแดนแถบแหลมมลายู และได้รับการฟื้นฟูอนุรักษ์ไว้ในชุมชนภาคใต้ของไทยโดยเฉพาะที่จังหวัดปัตตานี (ราศี บุรุษรัตนพันธุ์, 2548: 164-166)

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และยุคต้นรัชกาลที่ 9 เครื่องดนตรีที่อนุญาตให้ใช้ในโบสถ์ เป็นเครื่องดนตรีหลัก คือ ออร์แกน คำร้องที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา จนถึงก่อนสงครามนั้น จะมีแต่เป็นภาษาละติน จนกระทั่งเมื่อเลิกสงครามแล้ว จึงเริ่มมีบางบทเพลงเป็นภาษาไทยเข้าไปผสม และต่อมาก็ค่อยมีมากขึ้น จนกระทั่งปัจจุบันนี้ บทเพลงร้องเป็นภาษาละติน จะพบในพิธีศพคนตาย บทเพลงสวดเป็นภาษาละติน ที่ร้องในโบสถ์นั้นมีอยู่เป็นธรรมดา จนเมื่อประมาณ พ.ศ.2492 ครูพันธ์ ทรรทรานนท์ จึงเริ่มให้มีการหัดร้องเพลงในวัดเป็นภาษาละตินแก่พวกเด็กๆ พวกเด็กๆจึงต้องหัดเรียนภาษาละตินกัน โดยมีนายสาลิ ประสาทพร เป็นผู้ช่วยสอนวิธีการอ่าน การออกเสียง การผสมตัว พร้อมทั้งการอ่านให้ตรงกับตัวโน้ตดนตรี ดังนั้นเด็กในรุ่นนี้ จึงได้ความรู้ทั้งการออกเสียงภาษาละติน (แม้ยังไม่รู้ความหมาย) ออกเสียงตามโน้ต

ดนตรี ต้องให้แน่นทั้งจังหวะ การเร่งเสียง – ผ่อนเสียง มีการจัดแสดงเรื่องพระกุมารบังเกิด เป็นภาษาไทยที่ครุฑนันท์แต่งทั้งเรื่อง เนื้อร้อง และทำนองเพลงขึ้นมาเอง

ด้านการกีฬา เมื่อถึงวันปีใหม่ มีการแข่งกีฬาของกลุ่มคนในหมู่บ้าน เช่น วิ่งเร็ว 80 เมตร 200 เมตร 1,000 เมตร วิ่งวิบาก วิ่งเปรี๊ยะ (ของเด็กและผู้หญิง) มวยทะเล มวยสากล ตระกร้อ แบดมินตัน การจัดงานทุกครั้ง จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคนในหมู่บ้าน และบางครั้งมีการเชิญผู้ใหญ่ของทางภาครัฐเข้ามาร่วมสนุกด้วย

วัฒนธรรมทางด้านภาษา มีคำในภาษาโปรตุเกสที่สันนิษฐานกันว่าไทยเรารับเข้ามาใช้ และเป็นคำที่ได้ยินจนคุ้นหู เช่น คำว่า สบู่ กะละแม กะละมัง กระดาย และกาแฟ (ศุกลรัตน์ ธารา ศักดิ์: 2544 หน้า 95) ในขณะที่ชาวชุมชนชาวตาครู้ส ใช้ภาษาไทยเป็นหลักในการสื่อสาร โดยที่บางครอบครัวมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษได้ดี แต่ไม่สามารถสื่อสาร หรือสนทนาเป็นภาษาโปรตุเกสได้แล้ว

นโยบายของภาครัฐ

นโยบายของภาครัฐที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ พระราชบัญญัติขนานนามสกุล และพระราชบัญญัติประถมศึกษา รายละเอียดดังต่อไปนี้

- ชุมชนชาวตาครู้สกับพระราชบัญญัติขนานนามสกุลพ.ศ.2456

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2508 / ค.ศ.1910 – ค.ศ.1965) รัชกาลที่ 6 นี้ พระองค์ได้ออกพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ.2456 (พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ.2456, 2515: 1) ส่งผลให้ชุมชนชาวโปรตุเกสที่วัดชาวตาครู้ส มีนามสกุลเป็นภาษาไทย แสดงถึงความเป็นพลเมืองไทยและส่งผลต่อความภาคภูมิใจ ในความเป็นคนไทย เกิดในประเทศไทย ดังปรากฏนามสกุล ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ดังนี้ (อรสรา สายบัว, 2548: 131)

1. กัลมาพิจิตร สืบเชื้อสายมาจากขุนกระละมาพิจิตร กรมฝรั่งแม่นปืนในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ปัจจุบันครอบครัวกัลมาพิจิตร คุณชุชาติ กัลมาพิจิตร ผู้สืบเชื้อสายจาก คุณเชิด กัล

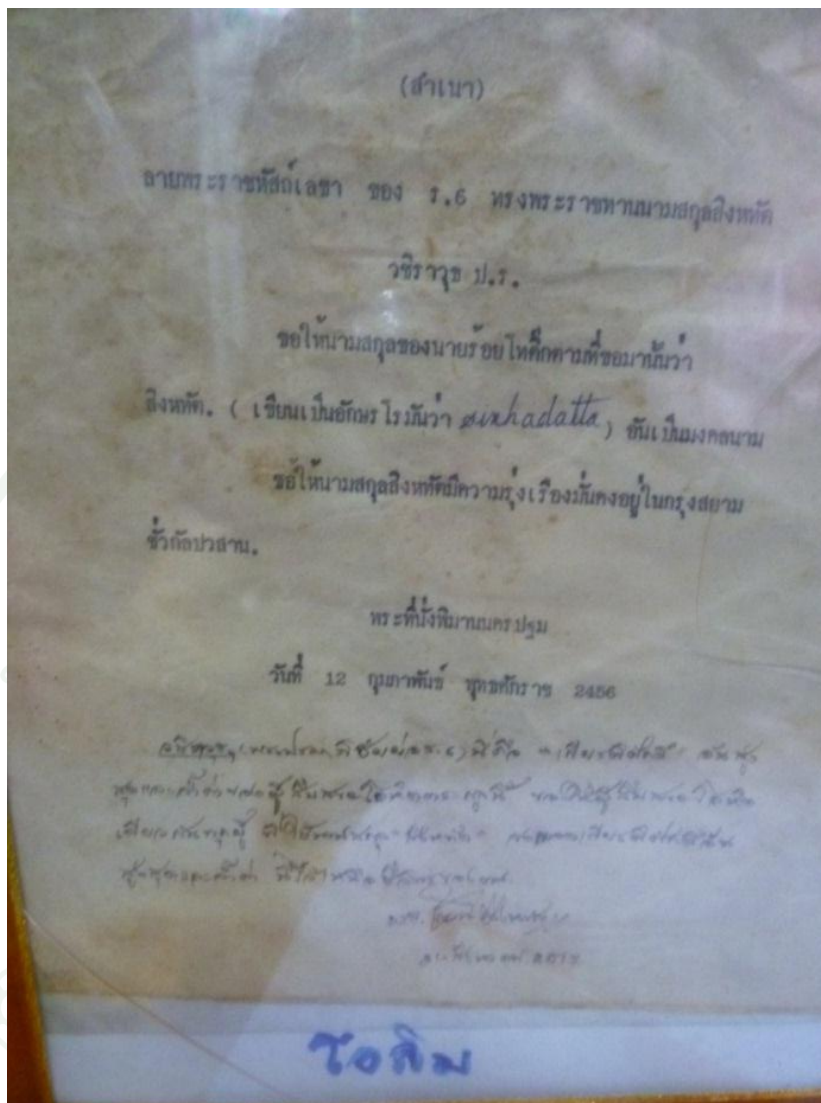
มาพิจิตร ได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่เชียงใหม่ และทำธุรกิจปางช้างแม่สา (เป็นปางช้างแห่งแรกในประเทศไทยที่ได้รับมาตรฐาน ISO 9001 version 2008)(ย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนชาวตาครู้สแล้ว)

2. จุลละมณฑล มาจากสกุลโปรตุเกส ว่า เป-ล่า ผู้สืบเชื้อสาย คือ หลวงพิพัฒน์ผดุงผล (ปัจจุบันได้ย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนชาวตาครู้ส ไปอยู่ที่จังหวัดปราจีนบุรีบางส่วน)

3. เจริญสุข มาจากสกุลโปรตุเกส ว่า ฟิลลิปเป ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณบำรุง เจริญสุข เจ้าของโรงเรียนแสงอรุณ ก่อตั้ง พ.ศ.2497 (ค.ศ.1954) ถึงปัจจุบัน

4. ประสาทพร มาจากสกุลโปรตุเกส ว่า เบเนดิกต์ ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ นาวาตรี พันศักดิ์ ประสาทพร

5. มณีประสิทธิ์ มาจากสกุลโปรตุเกส ว่า เบเนดิกต์ ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณผจญลักษณ์ มณีประสิทธิ์และการทำงานมฝรั่งเศสกุญจิน ชื่อ ร้านหลานแม่เป่า

ภาพที่ 75 เอกสารพระราชทานนามสกุลสิงห์หัต (สกุลเดิม เป็นภาษาโปรตุเกส ว่า โอลิม)
 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2456 ในเอกสารสำเนาฉบับนี้ มีตัวแทน
 สกุล คือ พ.ต.ล้วน สิงห์หัต (นายแพทย์ทหารบก) บุตรชายของพ.ต.หลวงพิศักดิ์ สิงห์หัต
 บันทึกความภาคภูมิใจใน นามสกุลที่ได้รับพระราชทาน ดังนี้
 วชิราวุธ พระปรมาภิไธยย่อ ร.6 นี้คือ เกียรติศักดิ์อันสูงสุดและล้ำค่า
 ของผู้สืบสายโลหิต ตระกูลนี้ ขอให้ผู้สืบสายโลหิตเดียวกันทุกคนที่ใช้ นามสกุล
 สิงห์หัต จงเทอดเกียรติศักดิ์อันสูงสุดและล้ำค่านี้ไว้เหนือชีวิตของตน
 ลงชื่อ พ.ต.ล้วน สิงห์หัต วันที่ 31 ส.ค. 2515

6. สิงห์ทต มาจากสกุลโปรตุเกสว่า โอติม บ้านผู้สืบเชื้อสาย คือ นายสวัสดิ์ (ลุงก้อย) สิงห์ทต อยู่ใกล้กับบ้านคุณณรงค์ชัย เจริญสุข เป็นผู้มีความชำนาญด้านการตีระฆังการีของวัด ซางตาครู้ส
7. โกญจนาท ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณเฉลิมพล โกญจนาท และเครือญาติ
8. ธนุสิงห์ ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณวิชัย ธนุสิงห์ และการทำงานมฝรั่งเศส จีน ชื่อ ร้านธนุสิงห์
9. บัณฑิตา ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณลำดวนบัณฑิตา
10. โกกิลานนท์ ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณชวลาโกกิลานนท์
11. ทรรทรานนท์ ปัจจุบันปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณวิรุพทรรทรานนท์
12. วิรัชพากย์ ต้นสกุล คือ คุณพระริ้ม ริ้ม วิรัชพากย์ บุตร นายลอย ทรรทรานนท์ อดีตท่านเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศอิตาลี เป็นอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา แต่งพจนานุกรมภาษาไทย - ฝรั่งเศส และหนังสือแบบเรียนภาษาเยอรมัน
13. ดากู๊ส เป็นนามสกุลที่ขอลาจากคุณพ่อคุณเลียดโม กั้น ดากู๊ส ด้วยความเลื่อมใส ปัจจุบัน ปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ คุณเจียน ดากู๊ส (ณรงค์ชัย เจริญสุข ผู้อาวุโสจากครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ในชุมชนซางตาครู้ส, 10 ตุลาคม 2556)
14. เปสะนันท์ เปิดร้านค้าขายของ ชื่อ ร้านสรรพการค้า และปิดการค้าลงใน พ.ศ.2535 แต่ ยังมีผู้สืบเชื้อสายทำงานอยู่กับ UN และ ESCAP
15. จิตราคณี ต้นสกุล คือ หลวงอัคนีนฤมิตร (นายจิตร จิตราคณี) ผู้ก่อตั้งร้านถ้ำขลุ่ยร้านแรกของสยามในปี พ.ศ.2406 บริเวณเรือนแพ หน้าวัดซางตาครู้ส ปรากฏผู้สืบเชื้อสาย คือ พ.ต.ท. น.พ. ริ้ม จิตราคณี คุณวินัย จิตราคณี และคุณประทาน จิตราคณี จากคำบอกเล่าของคุณณรงค์ชัย

เจริญสุข กล่าวว่า ครอบครัวนี้ได้ย้ายออกไปจากชุมชนชาวตาครู้สแล้ว และบางส่วนได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธ

16. หอมนิยม ปัจจุบันปรากฏการตั้งถิ่นฐานของครอบครัว และในสมัยรัชกาลที่ 6 คุณพุ่ม (แปร) หอมนิยม เคยมีบทบาทเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชน 9 ยอด เพื่อต่อต้านอิทธิพลของกลุ่มชาวจีนฮั่น

เมื่อสมาชิกในชุมชนชาวตาครู้สมีนามสกุลเป็นภาษาไทย ทำให้มีการบัญญัติ และการขึ้นทะเบียนราษฎรเป็นพลเมืองไทยที่ชัดเจน ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ที่ชุมชนชาวตาครู้ส มีสถานะเป็นพลเมืองไทยอย่างชัดเจน การบันทึกประวัติศาสตร์ของชุมชนในยุคต่อมาจึงมีการบันทึกบุคคลสำคัญๆ ในชุมชนชาวตาครู้ส และมีการระบุนามสกุลของบุคคลดังตัวอย่าง ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของชุมชนชาวตาครู้ส ที่มีเชื้อสายโปรตุเกสด้านดนตรี ดังนี้

คุณพ่อ กุเลียลโม กิ้น ดาครู้ส มีความสนใจในด้านดนตรี เริ่มแรกท่านจึงได้ตั้งวงซอ และวงขับร้อง ของวัดจีน มีครูพันธ์ ทรรทรานนท์ เป็นผู้ประสานงานและสอนเรื่องดนตรี ในที่สุดได้ตั้งชื่อวงซอนี้ว่า วงนันทสังคีต (อนุรัตน์ ณ สงขลา, 2539: 48) หรือ วงดนตรี Chamber Music ประกอบด้วยผู้เล่นทุกคน เป็นลูกหลานชุมชนชาวตาครู้สและมีเชื้อสายโปรตุเกส ดังเช่น สกุล ทรรทรานนท์ กัลมาพิจิตร ประสาทพร เป็นต้น บทบาทหน้าที่สำคัญของ วงนันทสังคีต คือ เล่นที่โบสถ์ในวาระโอกาสสำคัญ เช่น งานฉลองวัด งานฉลองสุวรรณบรรพชา สมโภชของคุณพ่อกุเลียลโม กิ้น ดาครู้ส เป็นต้น (มาริษา เกสรกุล, 2539: 102)

ภาพที่ 76 รูปภาพสมาชิกวงดนตรีนันทสังคีต อันประกอบด้วยชาวไทย
และชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส จากชุมชนชาวคาทอลิก
ที่มา: ภาพจาก หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

แถวที่ 1 (นับจากด้านล่าง) ลำดับที่สาม (นับจากด้านซ้ายไปขวา) คือ คุณชะลอ ประสาทพร เป็นบุตรของ Mr.Son และคุณสนิท สืบเชื้อสาย Benedict ท่านเป็นบิดาของนางาตรี พันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร และปัจจุบันเครือญาติได้เปิดร้าน ขนมหวานแม่เป่า และร้านสมบุญในชุมชนกุฎีจีน เป็นรุ่นที่ 3

แถวที่ 2 (นับจากด้านล่าง)ลำดับที่สี่ (นับจากด้านซ้ายไปขวา) คือ ครุพันธ์ ทรรทรานนท์ ครูผู้ก่อตั้งวงดนตรีนันทสังคีต ลำดับที่ห้า (องค์ประธาน) คือ คุณพ่อ ฌูเลียโม กิ้น คาทูลัส ลำดับที่หก คือ ครูจัญญ ทรรทรานนท์ ลำดับที่แปด คือ คุณ เชิด กัลมาพิจิตร บิดา ของคุณชูชาติ กัลมาพิจิตร เจ้าของปางช้างแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน

แถวที่ 3 (นับจากด้านล่าง) ลำดับที่หนึ่ง (นับจากด้านซ้ายไปขวา) ในภาพกำลังยืน คือ คุณ ช่าง กัลมาพิจิตร

แถวที่ 4 (นับจากด้านล่าง) ลำดับที่หก (นับจากด้านซ้ายไปขวา) ในภาพกำลังยืน คือ คุณ เชื้อน กัลมาพิจิตร (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 9 ตุลาคม 2556: สัมภาษณ์)

- **ชุมชนชาวตาครู้สกับพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464**

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ส่งผลต่อ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน ของชุมชนชาวตาครู้ส อีกหนึ่งด้านคือ พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464

พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กำหนดหลักการในการบังคับให้ราษฎรส่งเด็กเข้าศึกษาเล่าเรียน ตามกฎหมาย คือ เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี บริบูรณ์ เข้าศึกษาในระบบการเรียนการสอน แบบไทย และใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ในการศึกษา จนอายุครบ 14 ปี บริบูรณ์ ไม่มีการเก็บค่าศึกษาเล่าเรียนใน โรงเรียนรัฐบาล และประชาบาล เว้นแต่ใน โรงเรียนรัฐบาล บางโรงเรียนที่จัดเป็นพิเศษ เท่านั้น ที่สามารถเรียกค่าสอนจากเด็กได้ ตามอัตราที่ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนด (รายงาน กระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 14 ประจำปีพุทธศักราช 2464 อ้างใน นันทนา กปิลกาญจน์ หน้า 51) ระบบการศึกษาภาคบังคับที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลให้เด็กที่ถือกำเนิดในประเทศไทย มีสถานภาพเป็นพลเมืองไทย และได้รับการศึกษาภาควิชาการตามแบบเรียนเป็นภาษาไทย

รวมทั้งครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ได้รับการศึกษาตามแบบเรียนภาษาไทย โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น คุณณรงค์ชัย เจริญชัย ศึกษาที่ โรงเรียนอานวยศิลป์ พระนคร คุณนาวาตรีพันธ์ศักดิ์ ประสาทพร ศึกษาที่ โรงเรียนวัดประยูรวงศ์ และ วัดราชโอรส คุณปฎิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์หัต) ศึกษาที่ โรงเรียนหอแซฟ อุปถัมภ์ เป็นต้น

ภาพที่ 77 คุณณรงค์ชัย เจริญชัย (นั่ง ด้านขวามือ) คุณนาวาตรีพันธุ์ศักดิ์ ประสาทพร (นั่ง ตรงกลาง) และ คุณปฏิภาณ สุวรรณศิริ (สิงห์ตัด) (ยืนด้านซ้ายมือ) ตัวแทนจากครอบครัว ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส กำลังแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

จากปัจจัยของนโยบายของภาครัฐ โดยเฉพาะจาก พระราชบัญญัติเกี่ยวกับ โฉนดที่ดิน กฎหมายเกี่ยวกับทะเบียนราษฎร์ พระราชบัญญัตินามสกุล และ พระราชบัญญัติประถมศึกษา

ส่งผลให้เกิดการนิยาม ความเป็นชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ที่ชุมชนชาวตาครู้ส ในสถานะของบุคคลที่มีสัญชาติไทย เป็นพลเมืองไทยตามกฎหมาย มีทะเบียนราษฎร์ ได้รับนามสกุลแบบไทย ได้รับการศึกษาตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464

ในทางวัฒนธรรม มีสมาชิกในชุมชนชาวตาครู้ส มีความสำนึกว่าเป็นลูกหลานที่สืบเชื้อสาย มาจากบรรพบุรุษชาวโปรตุเกส ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย มีผู้สืบตระกูล มีการรับรู้ของกลุ่มครอบครัวในพื้นที่ ด้วยคติความเชื่อ วิถีชีวิต จารีตประเพณี คล้ายคลึงกัน จนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม

นโยบายจากศาสนจักรคาทอลิก

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวความคิดที่เชื่อมโยงเอาศาสนาคริสต์ไปผสมกับแนวคิดแบบ จักรวรรดินิยม ไม่สอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกมีความจำเป็น ต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีการในการเผยแผ่ศาสนาแบบใหม่ ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การปรับตัวของ พระศาสนจักรสากล คือ ผลจากการตั้งนิยายโปรแตสแตนต์ ได้ลดทอนความเชื่อ ความศรัทธาที่ผู้คนมีต่อศาสนาคริสต์ลง และช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเจริญก้าวหน้าของโลก การพัฒนาความคิด ด้านการเมือง การพัฒนาทาง วิทยาศาสตร์ ส่งผลให้แนวคำสอนของพระศาสนจักรไม่สอดคล้องกับยุคสมัย ทำให้ความสนใจที่โลกมีต่อพระศาสนจักรลดน้อยลงไป (รุจน์ หาเรือนทอง, 2553: 60)

ภายหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (พ.ศ.2508) พระศาสนจักรทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย ได้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงให้มีความเป็นท้องถิ่นและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประจำชาติ (เรื่องเดียวกัน, 2533: 130) ดังปรากฏในคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรจาก “ธรรมนูญด้านการอภิบาล เรื่อง พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (Gaudium et Spes) เอกสารจากสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ในสมณสมัย สมเด็จพระสันตะปาปา ปอลที่ 6 ประกาศ ณ วันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1965” ธรรมนูญฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เสนอข้อความเชื่ออย่างมีจุดประสงค์ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรกับโลกได้อย่างชัดเจน (สิลม ไชยเผือก, 2002: 41) นอกจากประเด็นในเรื่องอื่นๆ วัฒนธรรมได้กลายเป็นสิ่งที่พระศาสนจักรให้ความสำคัญ ดังที่บาทหลวงสิลม ไชยเผือก ท่านได้เรียบเรียงในเนื้อหาจาก “ธรรมนูญพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้” ที่เกี่ยวข้องกับ “วัฒนธรรม” ดังนี้

มนุษย์เป็นผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรม คนสมัยนี้มีสำนึกถึงความรับผิดชอบในการสร้างโลกที่ดีกว่า (พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ค.ศ.1965: 55)

วัฒนธรรมต้องเจริญยิ่งขึ้น เพื่อช่วยพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้บริบูรณ์ (พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ค.ศ. 1965: 56)

ความเชื่อกับวัฒนธรรมต้องอยู่คู่กัน (พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ค.ศ.1965: 57)

พระเจ้าตรัสกับมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมต่างๆ พระศาสนจักรใช้วัฒนธรรมเผยแพร่พระวรสาร พระวรสารฟื้นฟูและส่งเสริมวัฒนธรรม (พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ค.ศ.1965: 58)

คริสตชนมีหน้าที่พิทักษ์และกระตุ้นความเจริญด้านวัฒนธรรม ทุกคนมีสิทธิในวัฒนธรรม ความคิด และการแสดงความคิดเห็น (พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ค.ศ.1965: 60)
ควรส่งเสริมการพัฒนาบุคคลครบทุกมิติ คริสตชนควรร่วมมือในกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยรักษา ความนึกคิดแบบคริสตชนที่แท้จริง (พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ค.ศ.1965: 61)

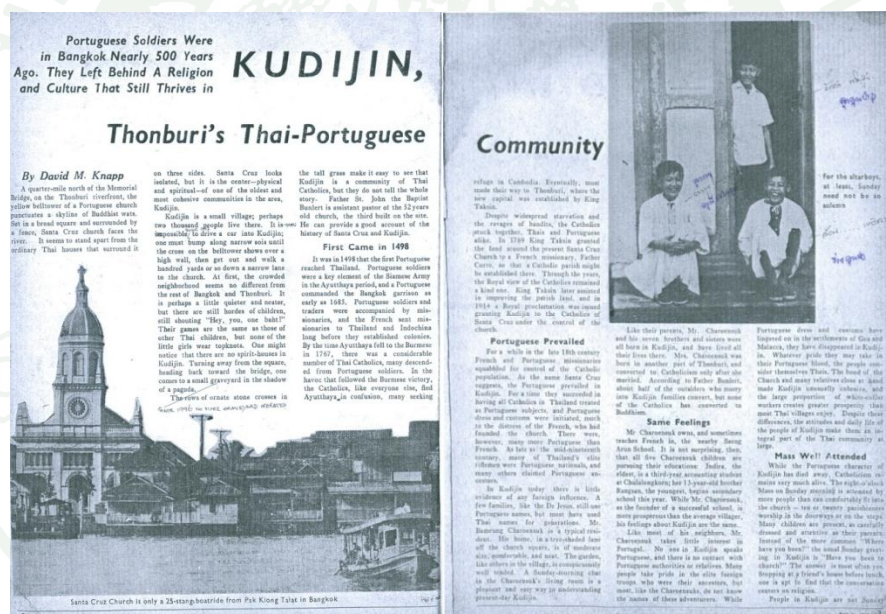
ธรรมนูญฉบับนี้ เป็นเอกสารสำคัญฉบับหนึ่งในจำนวนเอกสารทั้งหมด 16 ฉบับ ของ สังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (ค.ศ.1962 – 1965, พ.ศ.2505-2508) ซึ่งจัดประชุม ณ มหาวิหารนักบุญเปโตร กรุงโรม ได้รับการรับรองโดยผู้ร่วมประชุมสังคายนา เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1965 (สิลม ไชยเผือก, 2002 : 41) ภายหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (พ.ศ.2508) พระศาสนจักรได้มีท่าทีปรับตัว และเปลี่ยนแปลง ในการเผยแผ่พระศาสนาโดยประยุกต์จากพระวาจาของพระเจ้าเรื่อง “จงเล่นเรือ ออกไปที่ลึก” จากพระธรรมลูกา 5: 4-7 เป็นพระคำรัสของพระเยซูเจ้ากับซีโมนเปโตรสาวก หลังจากที่พระองค์ประทับนั่งสั่งสอนประชาชนจากเรือของท่านเสร็จแล้ว ซีโมนทูลพระองค์ว่า “พระอาจารย์ พวกเราได้ทำงานหนักมาทั้งคืนแล้ว จับปลาไม่ได้เลย...” แต่เพราะได้ทำตามທີ່พระเยซูสั่ง “พวกเขาจึงจับปลาได้จำนวนมาก จนอวนเกือบขาด” (เจลิม กิจมงคล, 2002: 9) มาประยุกต์ใช้ในการประกาศพระศาสนาในรูปแบบใหม่ ที่ให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น

“เมื่อเรา ประชากรของพระเจ้า พร้อมที่จะแสวงหาคุณค่าพระอาณาจักร ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมไทย เมื่อเราพร้อมที่จะออกไป เสวนาด้วยชีวิต และหล่อหลอมกลมกลืนกับสังคม รอบข้าง เราจำเป็นต้อง เข้าเป็นหนึ่งเดียวกับสังคมในทุกระดับตามพระฉบับของพระอาจารย์เจ้า ผู้ทรงรู้จักและรักแผ่นดินของพระองค์ ทรงมีส่วนร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับประวัติศาสตร์ ทรงรัก ทรงร่วมทุกข์ ร่วมสุข ทรงร่วมในความหวังทั้งมวลของประชาชน ทรงรักษามรดกและขนบประเพณี ของชาวยิว ผู้เป็นประชากรร่วมแผ่นดินกับพระองค์ในครั้งนั้น” (เจลิม กิจมงคล, 2002: 275)

ดังนั้นแนวทางในการประกาศศาสนาและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ นิกาย โรมันคาทอลิก จึงมีลักษณะในการดัดแปลงให้เข้ากับประเพณีไทยให้มากที่สุดเท่าที่กฎเกณฑ์ต่างๆ ทางเทววิทยา และที่พระศาสนจักร โรมันคาทอลิกจะอนุญาตให้กระทำได้ เรียกว่า เป็นการนำความ

เชื้อ เข้าในวัฒนธรรม (Inculturation) สังคมธรรมนุษย์ว่าด้วยพิธีกรรม แห่งสภาสังคายนาว่าติกันที่ 2 มาตรา 37 กล่าวไว้ว่า “....พระศาสนจักรเคารพและส่งเสริมคุณงาม ความดีทางจิตใจและคุณสมบัติ ของชนชาติต่างๆ” (สำราญ วงศ์เสงี่ยม, 1990: 1, 6)

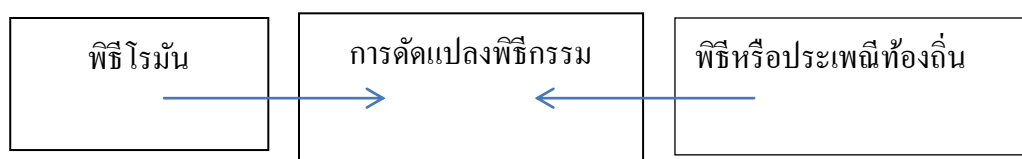
การศึกษาชุมชนชาวคาทอลิกในลักษณะเชิงวัฒนธรรมจึงได้เกิดขึ้นในช่วงหลังสังคายนา ว่าติกันครั้งที่ 2 คือ ในพ.ศ.2511 (ค.ศ.1968) พบเอกสารการศึกษาหน่วยพื้นที่ของบ้านชาวคาทอลิก ในด้านของความเป็นชุมชนชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกสจากบทความเรื่อง Kudijin, A Thai-Portuguese Community เรียบเรียงโดย David M.Knapp ลักษณะของบทความ เน้นศึกษาในด้าน ของวัฒนธรรมโปรตุเกส ในชุมชนชาวคาทอลิก นำเสนอข้อมูลของชุมชน ทั้งในด้านของการนับถือ ศาสนาคริสต์ ขนบ และสมาชิกของครอบครัว

ภาพที่ 78 บทความที่ศึกษาชุมชนชาวคาทอลิก ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทย เชื้อสาย โปรตุเกส

ที่มา: David M.Knapp (1968)

ด้านการดัดแปลงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในศาสนจักรสากล และในประเทศไทยหลังการ สังคายนาว่าติกันครั้งที่ 2 จึงเป็นลักษณะของการปรับตัวระหว่างพิธีกรรมแบบโรมันคาทอลิก และ พิธีหรือประเพณีท้องถิ่น

ภาพที่ 79 แผนภาพการดัดแปลงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในศาสนจักรสากล และในประเทศไทย
ที่มา: สำราญ วงศ์เสงี่ยม (1990)

พระศาสนจักรโรมันคาทอลิกในประเทศไทย จึงได้ดัดแปลงพิธีกรรมบางอย่าง และได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมของชาวคริสตชนที่ชุมชนชาวคาทอลิกเช่นกัน อาทิ พระสงฆ์กราบพระแท่น หนังสือพระคัมภีร์ แทนการจูบ มีการกราบไหว้ในวัด หรือ ศาสนพิธีแบบไทยๆตามประกาศเสนอแนะวิธีการ หรือ ระเบียบปฏิบัติ ของสภาพระสังฆราชแห่งประเทศไทย วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ.1979 (พ.ศ.2522) ปราบกฏศาสนาพิธี ที่มีลักษณะคล้ายกับ ศาสนาพุทธ เช่น การทอดผ้าป่าในศาสนาพุทธ เพื่อนำเงินไปสมทบทุน ในการสร้างวัด ทางศาสนาคริสต์ จะใช้คำว่า การบอกลบุญ (สะอาด ไชยวัฒน์, 2519: 155) รวมทั้ง พิธีระลึกถึงมรคา ศักดิ์สิทธิ์ ทั้ง 14 แห่ง รอบโบสถ์ชาวคาทอลิกของชาวชุมชน ในคืนวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ คือ การระลึกถึงสถานที่แห่งความทุกข์ทรมาน ของพระเยซูคริสต์ ทั้ง 14 แห่ง ก่อนจะถูกนำไปตรึงที่กางเขน ในพิธีจะจำลองสถานที่ทั้ง 14 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณรอบตัวโบสถ์ ผู้ร่วมในพิธีจะหยุดภาวนาสถานที่ ทั้ง 14 จุด รอบโบสถ์ ลักษณะสำคัญของพิธีนี้ คล้ายกับการเดินเวียนเทียนรอบ โบสถ์ของชาวพุทธศาสนา ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 80 ช่วงกลางคืนวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ เหล่าคริสตชนในชุมชนชาวคาทอลิก จะระลึกถึงมรคา ศักดิ์สิทธิ์ ทั้ง 14 แห่ง ก่อนที่พระเยซูคริสต์จะถูกตรึงที่กางเขน ด้วยการเดินรอบโบสถ์ เพื่อสวดภาวนา อันมีลักษณะเหมือนการเวียนเทียนในพุทธศาสนา

ภาพที่ 81 การเคารพบูชาพระแม่ด้วยเทียน และพวงมาลัย ของเหล่าชาวคริสต์ที่วัดซางตาครู้ส มีลักษณะคล้ายคลึงกับชาวไทยในการให้เกียรติสิ่งที่เคารพวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2557

พระคัมภีร์และบทสวดที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาในช่วงก่อนการสังคายนาवादิกัณครั้งที่ 2 จะมีเพียงภาษาละติน จนกระทั่งช่วง หลังสงครามโลก ครั้งที่สองแล้ว หรือ ช่วงหลังการสังคายนาवादิกัณครั้งที่ 2 จึงเริ่มมีหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนาคริสต์เป็นภาษาไทย (สะอาด ไชยวัฒน์, 2519: 153) ดังตัวอย่างบทสวดของพระแม่มารี ในภาษาละติน และเปลี่ยนเป็นภาษาไทย ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงบทสวดสรรเสริญพระแม่มารี ในภาษาละตินและภาษาไทย

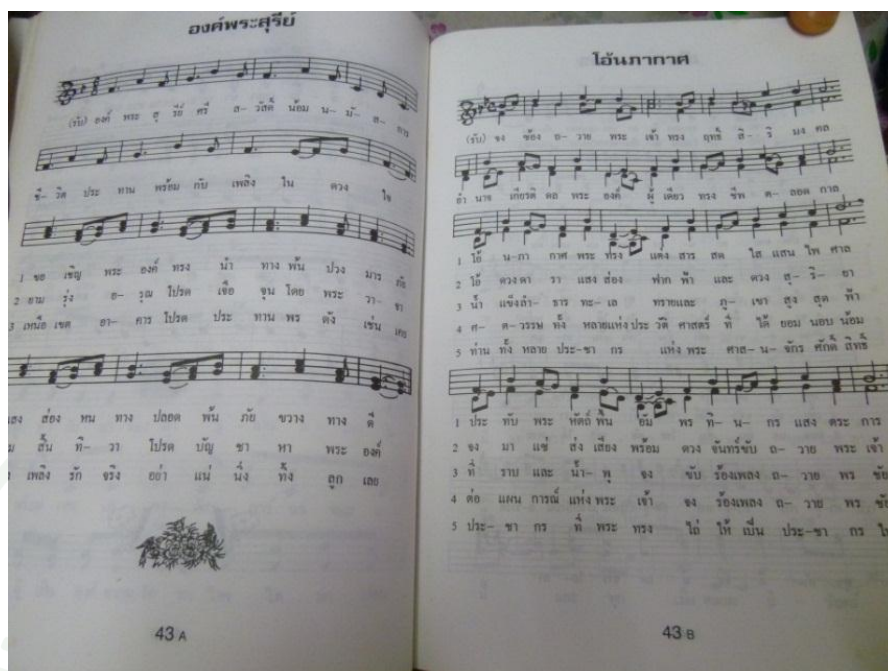
บทสวดสรรเสริญพระแม่มารี ในภาษาละติน	บทสวดสรรเสริญพระแม่มารี ในภาษาไทย
Stabat Mater dolorosa-Juxta cruceem	มารดาแสน โศกาทรงยืนอยู่ เกียงคู่กางเขนร่ำ
lacrymosa Dum pendebat Filius.	พิไรถึง คราเมื่อพระบุตรต้องติดตรึง
Cujus animam gementem,-Contristatam, et	วิญญาณของท่านตรมทุกข์แสนโศก วิโยค
dolentem,-Pertransivit gladius,	สุดเศร้าปวดร้าว โศกิ คุณจะต้องแทงด้วย
	กระบี่

ตารางที่ 7 (ต่อ)

บทสวดสรรเสริญพระแม่มารี ในภาษาละติน	บทสวดสรรเสริญพระแม่มารี ในภาษาไทย
O quam tristis et afflicta-Fuit illa benedicta Mater Unigeniti!	โอ้พระนางสมบุญเลิศสตรี เทวีตรมทุกข์ อุกฤษฏ์แสนสุด มารดาแห่งพระเอกาบุตร
Quae moerebat et dolebat,- Pia Mater,dum videbat-Nati poenas inclyti.	ใจแม่นั้นหนาสุดแสนโศกา เมื่อมาเห็นบุตร สุดแสนหา ต้องทรมานเหลือพรรณนา
Quis est homo qui non fleret-Matrem Christi sivideret-In tanto supplicio?	ใครเลยแลหนา ออกล้นน้ำตา เมื่อมาเห็นแม่ พระคริสโตเจ้า ต้องทรมานอย่างสุดเศร้า

ที่มา: อัสสัมชัญ (1990: 23, 25)

ในยุคหลังมีการจัดแสดงเรื่องพระกุมารบังเกิด เป็นภาษาไทย ที่ครูนนท์ ทรทรานนท์ แต่ง
ทั้งเรื่อง เนื้อร้อง และทำนองเพลงขึ้นมาเองและต่อมา ค่อยปรับเปลี่ยนบทสวดภาวนาเป็นภาษาไทย
มากขึ้น จนกระทั่งปัจจุบันนี้ บทเพลงร้องเป็นภาษาละติน จะพบในเฉพาะพิธีศพคนตาย (ณรงค์ชัย
เจริญสุข, 18 เมษายน 2557: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 82 หนังสือ “โน้ตเพลงปรารณา” ประกอบด้วยโน้ตดนตรีและเนื้อเพลงภาษาไทย
แทนภาษาละติน ในการร้องสรรเสริญพระเจ้า

หลังการสังคายนาวาดิกันครั้งที่ 2 นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงจากภาษาละติน ที่เป็นทำนอง
ไทย มากยิ่งขึ้นแทนที่เพลงเกรโกเรียน รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องการใช้เครื่องดนตรี จากแต่เดิม
ใช้เครื่องดนตรีที่มีลักษณะเสียงต่อเนื่อง เช่น ออร์แกน และไวโอลิน เปลี่ยนเป็น เปียโน หรือเครื่อง
ดนตรีไทย ในบางโอกาส (ณรงค์ชัย เจริญสุข, 29 พฤษภาคม 2557: สัมภาษณ์) ปัจจุบัน (พ.ศ.2556)
วัดซางตาครู้ส ได้ใช้เครื่องดนตรี อิเล็กทรอนิกส์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและร้องเพลง
สรรเสริญพระเจ้าในโบสถ์ ตามการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ทันสมัยแล้ว

ภาพที่ 83 เครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ ที่ใช้ในวัดซางตาครู้ส (วันที่บันทึกภาพ 29 พฤษภาคม 2557)
เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมทางด้านดนตรีให้สอดคล้องกับยุคสมัยใน
ปัจจุบันและส่งผลดีในเรื่องความสะดวกของการใช้งานมากกว่าการใช้ไวโอลินหรือ
ออร์แกน แบบในอดีต

บทที่ 5

สรุป

งานวิจัย เรื่อง ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส: กรณีศึกษาชุมชนชาวตาครู้ส ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร แสดงให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีความสืบเนื่อง กับชาวโปรตุเกสตั้งแต่สมัยอยุธยา ผ่านกลุ่มบุคคลสำคัญ 3 กลุ่ม คือ บาทหลวง ทหารรับจ้าง และพ่อค้า ที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมโปรตุเกสดั้งเดิมแก่ผู้สืบทอดในสยาม และเกิดเป็นชุมชนโปรตุเกสดั้งแต่สมัยอยุธยา ขณะเดียวกันการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกสทั้งสามกลุ่มนี้ เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสยามได้ถูกปรับเปลี่ยนให้มีความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น (Localized) เพื่อสามารถดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมของสยาม ที่มีความแตกต่างไปจากประเทศเมืองแม่ ทั้งทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคม รวมถึงการแต่งงานกับชาวพื้นเมือง ส่งผลให้เกิดการผสมผสานและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกสในประเทศไทย เช่น การประกอบอาชีพ ภาษา สถานะทางสังคม อาหาร เป็นต้น

ความน่าสนใจในการเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนวัดชาวตาครู้ส ย่านกุฎีจีน สามารถธำรงรักษาและนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ทั้งด้านพิธีกรรมและวัฒนธรรมทางด้านอาหาร ปัจจุบันชุมชนชาวตาครู้ส เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม ร่วมกับชุมชนชาวจีน ชาวญวน ชาวมุสลิม สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทย เป็นสังคมที่ยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรมอื่นๆ ทำให้วัฒนธรรมย่อยสามารถดำรงอยู่ได้ และเกิดผลดีในทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ภายในชุมชน ทั้งนี้วัฒนธรรมของชาวชุมชนวัดชาวตาครู้ส มีความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมของประเทศไทยและสังคมโลก

เงื่อนไขทางสังคมที่ทำให้เกิดความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมโปรตุเกสในประเทศไทย คือ

1. ความภาคภูมิใจของชาวโปรตุเกสในฐานะผู้รับใช้กษัตริย์ไทย กล่าวคือ กลุ่มทหารโปรตุเกสรับจ้าง ผู้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้อาวุธปืน ได้มีบทบาทในการร่วมรบกับพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่ในสมัยอยุธยา จนได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้ สามารถตั้งบ้านเรือนและศาสนสถานอย่างมั่นคงในอยุธยาได้ การก่อตั้งชุมชนโปรตุเกสจึงได้ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และด้วยสาเหตุที่สังคมอยุธยา มีลักษณะเป็นสังคม

นานาชาติ มีตลาดการค้าที่สำคัญ จึงมีชาวโปรตุเกส อาชีพพ่อค้า เข้ามาติดต่อค้าขาย และตั้งถิ่นฐาน ส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการค้า การเดินเรือ วัฒนธรรมทางด้านภาษาและอาหาร เป็นต้น ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงทำสงครามเพื่อกอบกู้เอกราช มีบันทึกหลักฐานของบาทหลวง ว่ามีเหล่าทหารโปรตุเกสได้ร่วมรบในสงคราม จนเป็นที่พอพระทัยในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ชาวโปรตุเกสผู้ร่วมรบเหล่านี้ จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตในการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ของชุมชนชาวตากูร์สในปัจจุบัน เรียกว่า “ค่ายชาวตากูร์ส” เป็นภาษาโปรตุเกส แปลว่า ไม้กางเขนศักดิ์สิทธิ์ พร้อมกับการสร้างศาสนสถานสำหรับชาวโปรตุเกส ผู้นำถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก หลังที่หนึ่งตั้งแต่ พ.ศ.2312 เป็นต้นมา

2. ศาสนาคริสต์ มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างความเป็นศูนย์กลางของชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่นับถือศาสนาคริสต์ให้มีความเป็นเอกภาพ ในแง่ของการสืบทอดทางพิธีกรรม เช่น พิธีทอดพระ ในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ และกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติให้กับสมาชิกในชุมชนในฐานะผู้สืบทอด นอกจากนี้ศาสนสถานของชุมชน ยังเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชาวคริสต์ ในละแวกวัดชาวตากูร์ส ย่านกุฎีจีน สำหรับใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีร่วมกัน และถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ สามารถศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่สืบเนื่องอย่างยาวนานตั้งแต่ในสมัยกรุงธนบุรี

3. กระแสชุมชนท้องถิ่น จากแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 ทำให้เกิดการรวบรวมองค์ความรู้และนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโปรตุเกสในประเทศไทยให้เด่นชัดขึ้น ขณะที่บริบทของสังคมโลกในช่วงเวลานี้ เกิดความพยายาม ในการค้าข้ามพรมแดน ระหว่างทวีปยุโรปและเอเชีย ส่งผลให้ประเทศไทย และโปรตุเกส ดำเนินความสัมพันธ์ภายใต้ข้อตกลงทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรีของทั้งสองประเทศและปูทางไปสู่การทำการค้าร่วมกันแบบทวิภาคีต่อไป

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกสในประเทศไทย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมดังนี้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์และพืชพันธุ์ธัญญาหารในประเทศไทย มีความแตกต่างจากที่ประเทศโปรตุเกส ดังนั้น เมื่อชาวโปรตุเกสเดินทางเข้าตั้งถิ่นฐานในสยาม จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของไทย ด้านการทำอาหารและขนมอบของชาวโปรตุเกส จึงมีการปรับใช้วัตถุดิบและอุปกรณ์ที่สามารถหาได้ในประเทศไทย เช่น ชนิดของปลาที่ใช้ในการประกอบอาหาร เครื่องมือที่ใช้ในการผสมขนม หรือการใช้เตาอบขนมฝรั่งเศสเป็นต้น

2. นโยบายของประเทศไทย ที่ทำให้ลูกหลานชาวโปรตุเกส เข้ามาอยู่ในระบบมูลนายไพร่ ตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ มีพันธะในการถูกเกณฑ์แรงงาน และต้องเข้าทำงานให้กับสังกัดกรมต่างๆ อันส่งผลต่อการสร้างแบบแผนวัฒนธรรมเชื้อสายโปรตุเกส ต่อมาในยุคสมัยใหม่ รัฐสยามได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก มีการออกพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ.2456 และพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ส่งผลให้ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส มีนามสกุลเป็นภาษาไทย แสดงถึงความเป็นพลเมืองไทย และส่งต่อความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทยให้กับผู้สืบทอดนามสกุลในรุ่นต่อมา ส่วนด้านการศึกษา ชุมชนชาวคาทอลิก อยู่ภายใต้ระบบการศึกษาภาควิชาการตามแบบเรียนเป็นภาษาไทย ชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสในชุมชนชาวคาทอลิก ในระยะนี้ จึงมีลักษณะของการเป็นพลเมืองไทย เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย อย่างชัดเจน

3. การปรับตัวของพระศาสนจักรภายหลังการสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 (พ.ศ.2508) ได้มีนโยบาย ที่ส่งผลต่อการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น (ค.ศ.1965) คือ “ธรรมนูญด้านการอภิบาล เรื่อง พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (Gaudium et Spes) เอกสารจากสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 ในสมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา ปอลที่ 6 ประกาศ ณ วันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1965” ในบทที่ 2 หัวข้อการพัฒนาวัฒนธรรมส่งผลให้ศาสนจักรทั่วโลกมีการปรับนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่นพิธีกรรมทางศาสนาในระยะนี้จึงเปลี่ยนแปลงมาใช้ภาษาไทยในการสวดภาวนาแทนภาษาละตินและปรับพิธีกรรมบางอย่างให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย โดยที่ไม่ขัดกับหลักข้อเชื่อ เช่น ใช้การไหว้แทนการจูบเคารพพระรูป

ผลจากนโยบายของภาครัฐในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 ได้ส่งผลให้ชุมชนชาวคาทอลิก มีขอบเขตพื้นที่การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยอย่างชัดเจน มีสถานะเป็นพลเมืองไทย มีนามสกุลไทย และภายหลังจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่สอง ศาสนพิธีต่างๆของศาสนาคริสต์ นิกาย

โรมันคาทอลิก ได้ปรับเปลี่ยนให้เข้าสู่วิถีแบบไทย ดังนั้นชาวชุมชนชาวตากู๊ส ผู้มีบรรพบุรุษ เป็นชาวโปรตุเกส จึงมีสถานะเป็นชาวไทย พลเมืองไทย ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2528 รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและ รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐโปรตุเกส ได้ลงนามในความตกลงทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดข้อตกลงในการสนับสนุนการศึกษา ระหว่างสองประเทศในด้านวัฒนธรรม ส่งผลให้ต่อมาในระยะหลัง พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ถึง พ.ศ.2554 เกิดการสนับสนุนจากภาครัฐในการจัดงานสัมมนา เสวนาทางวิชาการ และการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ไทย – โปรตุเกส ในช่วงระยะเวลา 500 ปี ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนชาวตากู๊ส ที่มีเกี่ยวข้องกับชาวโปรตุเกส ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้น ภายใต้ความทรงจำ และความสำนึกของครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ที่มีต่อบรรพบุรุษ ชุมชนชาวตากู๊สเกิดความตื่นตัว ในการอธิบายที่มาของครอบครัว เกิดกระแสชุมชนนิยม ที่ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจภายในชุมชน สามารถสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน คือ ขนมฝรั่งกุฎีจีน นอกจากนี้ปราชญ์ชุมชน ชาวตากู๊ส ยังคงทำหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนได้ดี ปัจจุบันเหล่านี้มีส่วนสนับสนุนอย่างสำคัญ ให้ชุมชนชาวตากู๊ส มีสถานะเป็นชุมชน แห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ.2550 เป็นต้นมา

ข้อเสนอแนะ/ ข้อเสนอพบจากการทำงานวิจัย

1. ควรสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลครอบครัวชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส ในชุมชนชาวตากู๊ส อย่างครบถ้วนทั้ง 16 ครอบครัว เพื่อให้เห็นภาพการเชื่อมโยง ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของแต่ละครอบครัว
2. ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชนโปรตุเกสในกรุงเทพฯ คือ ชุมชนวัดกาลหวาร , ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ และ ชุมชนวัดชาวตากู๊ส เพื่อสามารถเปรียบเทียบเงื่อนไขทางสังคม อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน แต่ละช่วงเวลาได้
3. สังคมไทย เป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม คือ ยอมรับและให้เกียรติวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ส่งผลให้วัฒนธรรมย่อยยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างได้
4. แนวทางในการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ ใช้ทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ร่วมกับระเบียบวิธีวิจัย ทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้วิธีการศึกษาประวัติ ความเป็นมาชุมชนชาวตากู๊ส เป็นแนวทางในการศึกษาถึงชาติพันธุ์วิทยาในสังคมไทยและใกล้เคียงได้

ภาพที่ 84 ขนมฝรั่งกุฎีจีน สิ้นค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวตาครู๊ต
ผู้บริโภ�ที่ซื้อสินค้าจะได้ทั้งตัวสินค้า และวัฒนธรรมที่ฝังตัวในสินค้า

ภาพที่ 85 อาหารที่ครอบครัวในวัดช่างตาครู๊ต นำมาเลี้ยงสมาชิกในชุมชน
เนื่องในวันฉลองวัดประจำปี วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2556
แสดงให้เห็นถึง วิธีการรับประทานอาหารที่เป็นแบบท้องถิ่นไทย

ภาพที่ 86 เหล่าคริสตชน ชุมชนชาวตาครู๊ส และชุมชนละแวกใกล้เคียง
มารับประทานอาหารที่ชาวบ้านในชุมชนมาเลี้ยงด้วยกัน

ภาพที่ 87 บาทหลวงกำลังรับประทานอาหารแบบเดียวกับชาวบ้าน
ตามรูปแบบวิถีแบบไทย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. 2557. วิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ (Online).

<http://www.m-culture.go.th/index.php/th/>, 12 มิถุนายน 2556.

กรพินธุ์ ทวีตา. 2548. “ความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส : ศึกษาจากเอกสารจดหมายเหตุในสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ”. สรุปรการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีพัตร.

กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ. 2545. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝางธนบุรี. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กุลวดี มกรากิรมย์ และ คณะ. 2553. มรดกอารยธรรมโลก. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไกรฤกษ์ นานา. 2553. 500 ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : มติชน.

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. 2544. “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรม และโอกาสทางธุรกิจ”. วารสารนักบริหาร 31 (1): 32-37.

จิรวัดน์ แสงทอง. 2546. ชีวิตประจำวันของชาวสยามในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2426 – 2475. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิราภรณ์ มาตังคะ และคณะ. 2549. ศาสนศิลป์ของศาสนสถานริมฝั่งน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนธนบุรี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ฉวีวรรณ ปานชี และคณะ. 2548. รายงานการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาอาชีพทำขนมโบราณชุมชนกุฎีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2548. แนวทางและวิธีวิจัยสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

ฉัตรารณ จินดาเดช. 2548. “ชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสริมฝั่งเจ้าพระยา: สายสัมพันธ์จากวันวานถึงวันนี้”.สรุปการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีปตร.

เฉลิม กิจมงคล. 2002. จงเล่นเรือออกไปที่ลึก การสืบสานพันธกิจพระเยซูคริสต์ของคาทอลิกในทศวรรษใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย.

ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2545. “ความขัดแย้งและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง รัฐ ทุน และท้องถิ่น ปัญหาและทางออกตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540”. เอกสารการสัมมนา วัฒนธรรมศึกษา ครั้งที่ 1 เรื่องความขัดแย้งและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง รัฐ ทุน และท้องถิ่น มุมมองเชิงวัฒนธรรม วันที่ 21-22 กันยายน 2545 ณ โรงแรมทวินโลตัส อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช.

เชียงใหม่นิวส์. 2556. ยิ่งใหญ่ (Online).

<http://www.chiangmainews.co.th/page/?p=222338>, 25 พฤศจิกายน 2556

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2544. ชุมชนศึกษา: การศึกษาชุมชนในยุคหลังสมัยใหม่. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ณรงค์ชัย เจริญสุข. ผู้สืบทอดจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส.

สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 3,9,10 ตุลาคม 2556 และ 21 มิถุนายน 2557.

ดี จี อี ฮอลล์. 2555. “ชาวโปรตุเกสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. เอกสารสัมมนาวิชาการ 500 ปี
ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกสและชาติตะวันตกในอุษาคเนย์ 2054 – 2554
วันที่ 26-27 มกราคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ดวงกมล เวชวงศ์. 2553. กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชนในบริบท
ของการท่องเที่ยว ผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวน
ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
สาขาวิชามานุษยวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เดือน คำดี. 2529. การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. 2556. ชุมชน. สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.

โตเม ปิเรตเจียน พัฒนพงศ์ ประคัลภ์พงศ์ แปล. 2555. “จดหมายเหตุการเดินทางของโตเม ปิเรส
ตอนที่เกี่ยวกับสยาม”, “เอกสารโปรตุเกสที่เกี่ยวกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2
(1491 -1529)”. เอกสารสัมมนาวิชาการ 500 ปี ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับ
โปรตุเกสและชาติตะวันตกในอุษาคเนย์ 2054 – 2554 วันที่ 26-27 มกราคม 2555
ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

นวกรณ์ อังสาชน. 2541. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในภูเก็ต. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัย สาขาวิชามานุษยวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2555. “โปรตุเกส การเดินเรือ เครื่องเทศ และศรัทธา”. เอกสารสัมมนาวิชาการ
500 ปี ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกสและชาติตะวันตกในอุษาคเนย์
2054 – 2554 วันที่ 26-27 มกราคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

นันทนา กปิลกาญจน์. 2537. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองการปกครอง
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : พ.ศ. 2411-2453.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นันทนา ตันติเวสส. 2544. “ห้วงหั้นแดร”. นานาสาระประวัติศาสตร์จากเอกสารต่างประเทศ.
กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

นิยพรรณ วรณศิริ. 2550. มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

บรรณาธิการ. 2554. “ชุมชนกู๊จิ้น กับภูมิทัศน์วัฒนธรรมบางกอก”. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ของประเทศไทย. (เมษายน-มิถุนายน 2554).

บุหลง ศรีกนก. 2548. “ไทย – โปรตุเกส : สายสัมพันธ์ที่ยาวนาน”. สรุปการสัมมนาทางวิชาการ
ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ :
ทวีปธร.

_____. 2555. “จดหมายเหตุโปรตุเกส-ไทย : ข้อสังเกตจากการศึกษาฐาน”.
สมาคมจดหมายเหตุสยาม. (กรกฎาคม 2554-มิถุนายน 2555).

ปฏิพัฒน์ พุ่มพวงษ์แพทย์. 2554. “หมู่บ้านโปรตุเกส ณ กรุงศรีอยุธยา : การอนุรักษ์และการพัฒนา
ประจักษ์พยานแห่งสายสัมพันธ์ 500 ปี”. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ สาย
สัมพันธ์ 500 ปี มิตรไมตรีไทย-โปรตุเกส. วันที่ 19 – 20 กรกฎาคม 2554 ณ โรงแรมตราง
กรุงเทพฯ.

ปฏิพัฒน์ พุ่มพวงษ์แพทย์ และ พริกษ์ ชวนะเกรียงไกร. 2530. “บันทึกความสัมพันธ์โปรตุเกส –
อยุธยา”. ชาวโปรตุเกสในยุคกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ปฏิภาณ (สิงหัตถ์) สุวรรณศิริ. ผู้สืบทอดจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส. สัมภาษณ์,
29 พฤษภาคม 2557.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 65 พระราชพงสาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม). 2480.
พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันเอก
พระยาสิทธิ จุณเสวก ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม 13 พฤศจิกายน 2480).

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 80 จดหมายเหตุฟอร์บิง. 2513. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

ประชุมพงสาวดารเล่ม 3. 2511. พระนคร: คุรุสภา.

ประชุมพงสาวดารเล่ม 23 ภาคที่ 39 จดหมายเหตุของพวกคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ฯ. 2490.

พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

ประภาพรรณ ศรีสุข. 2539. “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส”. 80 ปี วัดช้างตากุ้ง.

กรุงเทพฯ: เอที พรินท์ติ้ง.

ประโลม บุญศรี. 2548. “ฝอยทองของหวานๆ บ้านอยู่ไหนเป็นลูกเต้าเหล้าใคร”. สรุปการ
สัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส.

กรุงเทพฯ : ทวีป.

ประสงค์ สุขุม. 2548. 150 ปี จากกฎจัน ถึงประมวลกฎหมายชั้นนารับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีดี พิศุมิวิติ. 2553. กระดานทองสองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. 2553. “พระราชสาส์นรัชกาลที่ 1 ถึงพระราชินีโปรตุเกส”. ศิลปวัฒนธรรม

(กรกฎาคม 2553).

พระราชบัญญัติแก้ไขความในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะของวัดบาทหลวงโรมัน

คาชอลิกในกรุงสยามในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 27 สิงหาคม

พ.ศ.2452

พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ.2456 และพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว. 2515. นครหลวงฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน

เพลิงศพ พลโทอรรถ ศศิประภา พ.ศ.2515).

พลับพลึง คงชนะ และคณะ. 2543. **ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย.**

กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

พันธ์ศักดิ์ ประสาทพร, นาวาตรี. ผู้สืบทอดจากครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส. สัมภาษณ์,
4 พฤศจิกายน 2556 และ 8 เมษายน 2557.

พามิลา หะราร์กัย. 2544. **วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัด
กัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางผัง
เมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

พิทยะ ศรีวัฒนสาร. 2546. “อาชีพของชาวโปรตุเกสในสยาม (ค.ศ.1511 - 1767) มุมมองใหม่กับ
ความหลากหลายที่แฝงเร้น”. **ความสัมพันธ์ไทย-ยุโรป จากอดีตสู่ปัจจุบัน เยอรมนี
โปรตุเกส รัสเซีย.** กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

_____. 2541. **ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 – 2310.**
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิษณุ บางเขียว และคณะ. 2550. **การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบ
ยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวข้องของเขตธนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักศิลปและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.**

พิริกษ์ ชวนะเกรียงไกร. 2530. “ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยอยุธยา”. **ชาวโปรตุเกสในยุคกรุงศรี
อยุธยา. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.**

เฟรด ดับบลิว.ริกส์ เขียน อมร โสภณวิเศษจรัส แปล. 2519. **การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยาม
และพม่า. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.**

ภาณุภูมิ สุจิตจรจุล. ผู้สืบทอดจากครอบครัว ทำขนมฝรั่งกุฎีจีน ร้านธนุสิงห์. สัมภาษณ์,
1 กรกฎาคม 2557.

มารีสา เกสรกุล. 2539. “ชีวิตและสายน้ำเจ้าพระยาหน้าวัดช่างตากุ้ง”. 80 ปี วัดช่างตากุ้ง.
กรุงเทพฯ: เอที พรินท์ติ้ง.

มาเรีย คา กงไซเซา ฟลอริช เจียน มทรุส ศุภผล แปล. 2547. ชาวโปรตุเกสและสยาม สมัย
คริสต์ศตวรรษที่ 16. กรุงเทพฯ: ออรัคิด.

มรดกโลก. ม.ป.ป. รายละเอียดโครงการบูรณะ วัดช่างตากุ้ง เสนอต่อ
สำนักงานมรดกโลกแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทมรดกโลก.

ยุวดี วัชรานุกร. 2554. 500 ปี ความสัมพันธ์สยาม-โปรตุเกส. กรุงเทพฯ: Nation Documentary
(ฉบับพิเศษ).

ราณี บุรุษรัตนพันธุ์. 2548. “เก็บตกจากหำร้อยปี : ประจักษ์พยานของความสัมพันธ์ระหว่างไทย
และโปรตุเกส”. สรุปรการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม
ระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีพัตร.

เรวดี จิตะโลหิต. 2548. “วัฒนธรรมด้านอาหารการกินที่สืบค้นได้จากอดีตถึงปัจจุบัน”. สรุปรการ
สัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส.
กรุงเทพฯ : ทวีพัตร.

เรืองศิลป์ หนูแก้ว. 2546. ความเป็นสังคมนานาชาติของกรุงธนบุรี ระหว่าง พ.ศ.2310 – 2325.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

โรงเรียนแสงอรุณ. ข้อมูลโรงเรียน (Online).

<http://school.obec.go.th/sang-arun/philo.htm>, 20 ตุลาคม 2556.

โรเบิร์ต กอสเต. 2547. 2000 ปี แห่งการประกาศพระวรสาร. กรุงเทพฯ:
สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย.

ลำจุล ฮวบเจริญ. 2550. **เกร็ดพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**.พิมพ์ครั้งที่ 5.กรุงเทพฯ: The Knowledge Center.

วิทย์ พงศ์พนิตานนท์. 2532. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในกรุงเทพ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325 – 2411**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **Mediterranean Relief** (Online).
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Mediterranean_Relief.jpg, 30 พฤศจิกายน 2556.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **Nau (Civ5)** (Online).
[http://civilization.wikia.com/wiki/File:Nau_\(Civ5\).jpg](http://civilization.wikia.com/wiki/File:Nau_(Civ5).jpg), 30 พฤศจิกายน 2556.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **Lute** (Online).
<http://en.wikipedia.org/wiki/Lute>, 30 พฤศจิกายน 2556.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **Moors** (Online).
<http://en.wikipedia.org/wiki/Moors> , 30 พฤศจิกายน 2556.

วีระพันธุ์ ชินวัตร. 2554. **เที่ยวย้อนยุค ย่านถิ่นกะตึ๋น ริมเจ้าพระยา มรดกวัฒนธรรม สามศาสนา สืบความเชื่อ**. กรุงเทพฯ: สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม.

วรพร ภู่งศ์พันธุ์. 2542. **ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ.1767**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์. 2552. “การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 : พระบรมราโชบายและพระราชดำริในรัชกาลที่ 4 เกี่ยวกับการค้าเสรี”. เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่องสนธิสัญญาและการต่างประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ผลสืบเนื่องจากสยามเข้าสู่โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศานติ สุวรรณศรี. มัคณายกวัดช้างตากูส์. สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2553,
วันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2554.

ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์. 2544. “หมู่บ้านโปรตุเกส อูซุยา, หมู่บ้านโปรตุเกสแห่งที่ 2, ชุมชน
โปรตุเกสในย่านกุฎีจีน”. นานาสาระประวัติศาสตร์จากเอกสารต่างประเทศ. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร.

ศุภารมย์ ประสาทแก้ว. 2551. การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐที่มีต่อคนจีนในสมัยรัชกาลที่ 4
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สงวน อึ้งคง. 2504. สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลิสบอน. 2552. คู่มือคนไทยในโปรตุเกส. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

สะอาด ไชยวัฒน์. 2519. การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูต. กรุงเทพฯ:
สุริยบรรณ.

สมาคมจักรยานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (Online).

<http://www.thaicycling.or.th>, 20 ตุลาคม 2556.

สาวิตรี ทัพพะสุด. 2527. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ
พ.ศ. 2398-2453. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม (Online).

<http://www.sujitwongthes.com/suvarnabhumi/2012/01/suwan26012555>,
30 พฤศจิกายน 2556.

สดไศ ชันติวรพงศ์. 2517. ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก. กรุงเทพฯ: เกล็ดไทย.

สมศักดิ์ ธีรศักดิ์ และคณะ. 2539. 80 ปี วัดช้างตากูรัฐ. กรุงเทพฯ: เอที พรินท์ติ้ง.

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. 2544. กระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกทางวัฒนธรรม
ในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ตำบลสามโคก อำเภอสสาม
โคก จังหวัดปทุมธานี. งานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ.

ลีลม ไชยเฟือก. 2002. คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 สมณสมัย
สมเด็จพระสันตะปาปา จอห์นที่ 23 และ ปอล ที่ 6 ค.ศ. 1962 - 1978. กรุงเทพฯ:
การพิมพ์คำทอลิกประเทศไทย.

สุคารา สุจนายา และคณะ. 2542. ธนบุรี. กรุงเทพฯ : สารคดี.

สุเทพ สุนทรเกตุ. 2548. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
เมืองโบราณ.

_____. ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์
กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ :
เมืองโบราณ.

สุธัช ยัมประเสริฐ. 2546. “ความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและราชอาณาจักรอยุธยา”.
ความสัมพันธ์ไทย-ยุโรป จากอดีตสู่ปัจจุบัน เยอรมนี โปรตุเกส รัสเซีย. กรุงเทพฯ:
แพร่พิทยา.

สุมาลี วีระวงศ์. 2548. “ข้อสังเกตว่าด้วยคำยืมไทย-โปรตุเกส”. สรุปการสัมมนาทางวิชาการ
ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีปไตร.

สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์. 2548. “การเข้ามาของพวกโปรตุเกสกับศาสนาคริสต์”. สรุปการสัมมนาทาง
วิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ :
ทวีปไตร.

สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์. 2555. “โปรตุเกสในประเทศไทย”. เอกสารสัมมนาวิชาการ 500 ปี
ความสัมพันธ์สยามประเทศไทยกับโปรตุเกสและชาติตะวันตกในอุษาคเนย์ 2054 – 2554
วันที่ 26-27 มกราคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สุวรรณ สถาอานันท์. 2555. “ศรัทธา ประชาคม และการจัดการกับความหลากหลาย”.
อาเซียนภาควัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

เสนห์ จามริก. 2545. “กระแสนิยมชนท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์”. เอกสารการสัมมนา
วัฒนธรรมศึกษา ครั้งที่ 1 เรื่องความขัดแย้งและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง รัฐ ทน และ
ท้องถิ่น มุมมองเชิงวัฒนธรรม วันที่ 21-22 กันยายน 2545 ณ โรงแรมทวินโลตัส อ.เมือง จ.
นครศรีธรรมราช.

เสรี พงศ์พิศ. 2525. “คาทอลิกกับสังคมไทย ตั้งแต่พระนารายณ์จนถึงปัจจุบัน”.
กรุงเทพฯ :สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2525.

เสาวลักษณ์ พงษ์ชา โปษะนันท์ และคณะ. 2547. 174 มรดกสถาปัตยกรรมในประเทศไทย :
20 ปี รางวัลอนุรักษ์ดีเด่น 2525-2545. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอนุรักษ์ศิลป
สถาปัตยกรรม (2545-2547) สมาคมสถาปนิกสยาม.

สำนักงานเขตธนบุรี. 2549. “90 ปี เขตธนบุรี”. กรุงเทพฯ :สำนักงานเขตธนบุรี.

สำราญ วงศ์เสงี่ยม. 1990. พิธีกรรม 5 การดัดแปลงพิธีกรรม กับ วัฒนธรรมท้องถิ่น.
นครปฐม : วิทยาลัยแสงธรรม

ไสวัตรี ณ ถลาง. อาจารย์ประจำภาควิชา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน. สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2555.

หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล. เอกสารพระสังฆราช สมัย พระสังฆราช ณอง หลุยส์ เวย์
พระสังฆราชแห่งเยราซาเรื่อง ที่ดิน ค.ศ.1890 - 1908 (000024).

หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล. เอกสารพระสังฆราช สมัย พระสังฆราช เรอเน มารี โยเซฟ
แปร์รอส พระสังฆราชแห่งโซอารา จดหมายเหตุวัดช้างตากูร์ส ค.ศ.1910–1945 (000030).

หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. เรื่องประวัติวัดช้างตากูร์ส และวัดแม่พระลูกประคำ.

อนูรัตน์ ณ สงขลา. 2542. วัดช้างตากูร์ส วัดกุฎีจีน ค.ศ.1769. กรุงเทพฯ : เจ เอ เอส อินเตอร์
เนชั่นแนล.

_____. 2539. “ความเป็นมาของวัดช้างตากูร์ส”. 80 ปี วัดช้างตากูร์ส.
กรุงเทพฯ: เอที พรินท์ติ้ง.

_____. 2539. “ชีวประวัติ คุณพ่อกุเลิลโม ผู้สร้างวัดช้างตากูร์สหลังปัจจุบัน”.
80 ปี วัดช้างตากูร์ส. กรุงเทพฯ: เอที พรินท์ติ้ง.

อนันต์ วงษ์แก้ว. 2545. การเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของกรุงเทพมหานครตั้งแต่รัชกาลที่ 1
ถึงรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2325-2411. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนันตชัย จินดาวัฒน์. 2555. ประวัติศาสตร์ยุโรป. กรุงเทพฯ : ยิบซีกรุ๊ป.

อภิญา เพื่องฟูสกุล . 2546. อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมรา พงศาพิชญ์. 2537. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนว
มานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2549. พิมพ์ครั้งที่ 5. “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทใน
ประชาสังคม)”. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัสสัมชัญ. 1990. มรณศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัสสัมชัญ.

- อรุณี โยธาพิทักษ์. 2554. “วัดช้างตากูรี”. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ “สายสัมพันธ์ 500 ปี มิตรไมตรีไทย-โปรตุเกส. วันที่ 19 – 20 กรกฎาคม 2554 ณ โรงแรมดุสิต กรุงเทพมหานคร.
- อันตอนิโอ ดา ซิลวา เรโก. 2528. “การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยามตั้งแต่ปี ค.ศ.1511 ถึงสมัยปัจจุบันโดยย่อ”. 470 ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- อัมมาร์ สยามวาลา. 2552. “กระแสโลกาภิวัตน์ จักรวรรดินิยมการค้าเสรี และผลที่มีต่อสยาม พ.ศ.2398 – 2480 (ค.ศ.1855-1937)”. เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่องสนธิสัญญาและการต่างประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ผลสืบเนื่องจากสยามเข้าสู่โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรสา สายบัว. 2548. “ชาวไทยและชาวโปรตุเกส : สายสัมพันธ์ทางบรรพบุรุษโปรตุเกส ที่สืบเชื้อสายต่อมาในประเทศไทย”. สรุปการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีปไตร.
- อิสริย์ ชีรเดช. 2548. “ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-โปรตุเกส ในประวัติศาสตร์ สมัยรัชกาลที่ 1-4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์”. สรุปการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทาง วัฒนธรรมระหว่าง ไทย – โปรตุเกส. กรุงเทพฯ : ทวีปไตร.
- เฮลเดอร์ เดอ เมนดอนซา เอ กูญญา. 2528. “การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกสในปี ค.ศ. 1820”. 470 ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- Albuquerque, B. D. 2011. “The beginning: Malacca and Ayutthaya, 1511.” In Michael Smithies.(eds.). **Five hundred years of Thai-Portuguese Relations: A Festschrift.** Bangkok: The Siam Society.
- Abulafia.D. 2003. **The Mediterranean in History.** Thames&Hudson Ltd : London.

Birmingham, D. 1999. **A concise history of Portugal**. United Kingdom : the university of Cambridge.

Campos, J. D. 2011. "Early Portuguese Accounts of Thailand." In Michael Smithies. (eds.). **Five hundred years of Thai-Portuguese Relations: A Festschrift**. Bangkok: The Siam Society.

Cardim, A. F. 2011. "About the Mission in the Kingdom of Siam." In Michael Smithies. (eds.). **Five hundred years of Thai-Portuguese Relations: A Festschrift**. Bangkok: The Siam Society.

Charney, M. W. 2011. "From merchants to musketeers in Ayutthaya: the Portuguese and the Thais and their cultures of war in the sixteenth century." In Michael Smithies. (eds.). **Five hundred years of Thai-Portuguese Relations: A Festschrift**. Bangkok: The Siam Society.

Chitchang, K. Modern Siam and the Map Title deed . Thammasat Review in press.

Cook, M. 2003. "The woman in Portuguese fado-singing". **International Journal of Iberian Studies**. 16 (1): 19-32.

Daus, R. 1989. **Portuguese Eurasian communities in Southeast Asia**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies.

David M.Knapp, 1968. "Kudijin, A Thai-Portuguese Community". **Bangkok Magazine**, (May 26, 1968): 2-4.

Eppstein, J. 1967. **Portugal the country and its people**. London : Queen anne press.

Escrito por Tereza Moraes em terça-feira, 2013. **Arruda** (Online).

<http://www.diario-da-tereza.com.br/2009/12/arruda-ou-arruda.html>, 20 October 2013.

Holiday accommodation worldwide. 2013. **Fiesta of Nossa Senhora da Boa Fe (Our Lady of Good Faith), Evora, Portugal** (Online). http://www.theholidaylet.com/whats_on/308, 20 October 2013.

ICSC Thammasart University. 2013. **ประเทศสาธารณรัฐโปรตุเกส** (Online).

<http://www.apecthai.org/>, 30 November 2013.

Jose, M. 1910. **Fado** (Online).

<http://en.wikipedia.org/wiki/Fado>, 30 November 2013.

Morbey, J. 2546. “Portuguese and Thailand in 16th to 19th Centuries.” **ความสัมพันธ์ไทย-ยุโรป จากอดีตสู่ปัจจุบัน เยอรมนี โปรตุเกส รัสเซีย**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

Posai, P. 2554. “The History of Wat Immaculate Conception village at Samsen”. **เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ “สายสัมพันธ์ 500 ปี มิตรไมตรีไทย-โปรตุเกส**. วันที่ 19 – 20 กรกฎาคม 2554 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ.

Roy, E.V. 2011. “The Portuguese communities in Bangkok in modern times.” In Michael Smithies.(eds.). **Five hundred years of Thai-Portuguese Relations: A Festschrift**. Bangkok: The Siam Society.

_____. 2007. “The Portuguese in Siam: a quinquacentennial retrospect.” **Asian Review**. vol.20.

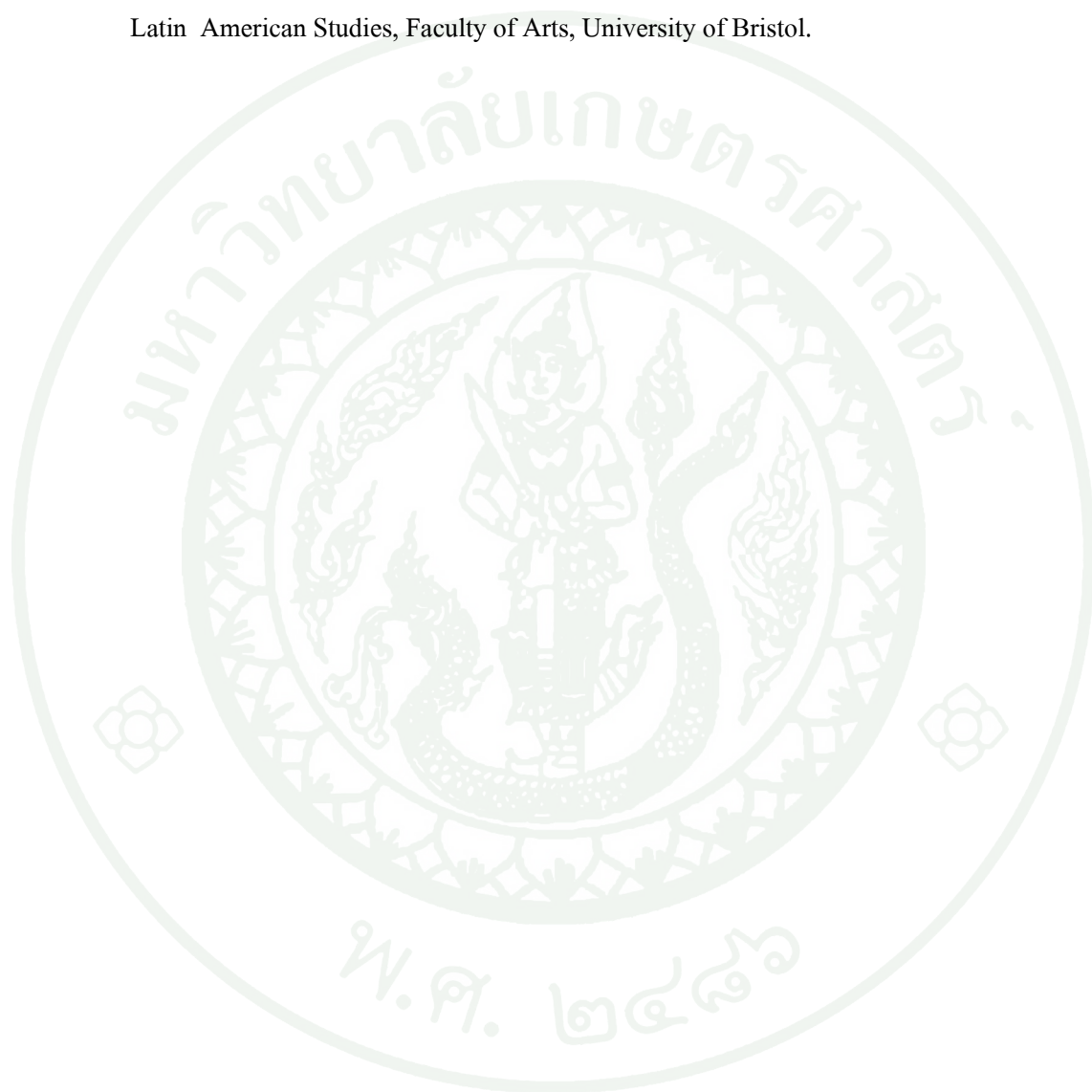
Smithies, M. 2011. “Portuguese as a lingua franca in South-East Asia.” In Michael Smithies.(eds.). **Five hundred years of Thai-Portuguese Relations: A Festschrift**. Bangkok: The Siam Society.

Sanjay, S. 1993. **The Portuguese empire in Asia, 1500 – 1700 : a politic and economy .**

London: Longman.

Yimprasert, S. 1998. **ProtugueseLançados in Asia in the Sixteenth and Seventeenth**

Centuries. Doctor of Philosophy Thesis in the Department of Hispanic, Portuguese and Latin American Studies, Faculty of Arts, University of Bristol.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศธ.0513.11204/ 049

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน
จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

21 มิถุนายน 2556

เรื่อง ขออนุญาตสืบค้นข้อมูล

เรียน บาทหลวง เปาโล สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์

เลขาธิการ สำนักมิสซังโรมันคาทอลิก อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

เนื่องจากน.ส.พอฤทัย อุดใจ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน ผู้ได้รับทุนการศึกษา จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นนิสิตในความคิดของดิฉันอาจารย์.ดร.กนิษฐา ชิตช่วง อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน อยู่ในระหว่างทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การปรับตัวและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส กรณีศึกษาชุมชนวัดซางตาครู้สย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร” มีความประสงค์ขออนุญาตค้นคว้าและคัดลอกเอกสาร

1. หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล. เลขที่เอกสาร 000024 เรื่อง พระสังฆราชฌ็อง หลุยส์ เวย์ แพ้ม 3 และ 4 เรื่องที่ดิน
2. หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล. เลขที่เอกสาร 000026 เรื่อง พระสังฆราชฌ็อง หลุยส์ เวย์ แพ้ม 1,2,3 และ 5 เรื่องบัญชีรายชื่อครอบครัวคริสตังวัดต่างๆ และบันทึกเกี่ยวกับวัดต่างๆ
3. หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล. เลขที่เอกสาร 000030 เรื่อง พระสังฆราชเรอเน มารีโยเซฟ แปรรัส แพ้ม 3 และ 4 เรื่องวัดซางตาครู้ส กุฎีจีน (ค.ศ. 1910 - 1945)

เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนซางตาครู้สจากเอกสารชั้นต้น
จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากคุณพ่อ และขออนุญาตในการสืบค้นข้อมูล เพื่อเป็น
คุณประโยชน์ต่อการเสริมสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.กนิษฐา ชิตช่วง)

ประธานโครงการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ภาพผนวกที่ 1 จดหมายขออนุญาตสืบค้นข้อมูลหลักฐานชั้นต้นที่หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล

ศธ.0513.11204/ 044

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน
จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

21 มิถุนายน 2556

เรื่อง ขออนุญาตสืบค้นข้อมูล
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตธนบุรี

เนื่องจาก น.ส.พอฤทัย อดใจ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน ผู้ได้รับทุนการศึกษา จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นนิสิตในความดูแลของคณบดีอาจารย์ ดร.กนิษฐา ชิตช่วง อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน อยู่ในระหว่างทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การปรับตัวและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส กรณีศึกษาชุมชน วัดช้างตากูศรีสุยานุกู๊จีน กรุงเทพมหานคร” มีความประสงค์ขออนุญาตค้นคว้าสำมะโนประชากร, แผนผังของชุมชนกุ๊จีน (ชุมชนบริเวณวัดช้างตากูศรีสุยานุกู๊จีน) แขวงวัดกัลยาณ์, แบบแสดงรายการที่ดิน ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 จนถึงปัจจุบัน เพื่อแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของประชากรชุมชนชาวตากูศรีสุยานุกู๊จีนในแต่ละครัวเรือน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขออนุญาตในการสืบค้นข้อมูล เพื่อเป็นคุณประโยชน์ต่อการเสริมสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.กนิษฐา ชิตช่วง)

ประธานโครงการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ภาพผนวกที่ 2 จดหมายขออนุญาตสืบค้นข้อมูลหลักฐานชุมชนชาวตากูศรีสุยานุกู๊จีนที่สำนักงานเขตธนบุรี

ศร.0513.11204/ 061

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน
จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

21 สิงหาคม 2556

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส

เรียน คุณปิ่นทอง วงษ์สกุล

ประธานกรรมการชุมชนกุฎีจีน

เนื่องจาก น.ส.พอฤทัย อุดใจ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน ผู้ได้รับทุนการศึกษา จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นนิสิตในความดูแลของดิฉัน อ.ดร.กนิษฐา ชิตช่วง อ.ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน อยู่ในระหว่างทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การปรับตัวและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส กรณีศึกษาชุมชนวัดช่างดาครุส์ย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร”

มีความประสงค์ ขออนุญาตสัมภาษณ์ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสจำนวน 20 นามสกุล ดังเอกสารแนบ เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนช่างดาครุส์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขออนุญาต สัมภาษณ์ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส และขอถ่ายภาพเพื่อเป็นคุณประโยชน์ต่อการเสริมสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

อาจารย์ ดร.กนิษฐา ชิตช่วง

ประธานโครงการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

ภาควิชาประวัติศาสตร์

โทร. 02-561-3480 ต่อ 3

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ภาพผนวกที่ 3 จดหมายขออนุญาตสัมภาษณ์ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส
ที่ชุมชนช่างดาครุส์

ภาพผนวกที่ 4 แผนที่ชุมชนชาวคาทอลิก จัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2453 สมัยพระสังฆราชเปร์รอส
 (ภายหลังการประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะของวัดบาทหลวง
 โรมันคาทอลิก ในกรุงสยาม ลงวันที่ 27 สิงหาคม (ร.ศ. 128) พ.ศ.2452)
 ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล เอกสารพระสังฆราช สมัย พระสังฆราช เรอเน มารี โยเซฟ
 เปร์รอส พระสังฆราชแห่งโซอารา จดหมายเหตุวัดชาวคาทอลิก ค.ศ.1910–1945 (000030)

**Portuguese Soldiers Were
in Bangkok Nearly 500 Years
Ago. They Left Behind A Religion
and Culture That Still Thrives in**

KUDIJIN,

Thonburi's Thai-Portuguese

By David M. Knapp

A quarter-mile north of the Memorial Bridge, on the Thonburi riverfront, the yellow belltower of a Portuguese church punctuates a skyline of Buddhist wats. Set in a broad square and surrounded by a fence, Santa Cruz church faces the river. It seems to stand apart from the ordinary Thai houses that surround it

on three sides. Santa Cruz looks isolated, but it is the center—physical and spiritual—of one of the oldest and most cohesive communities in the area, Kudijin.

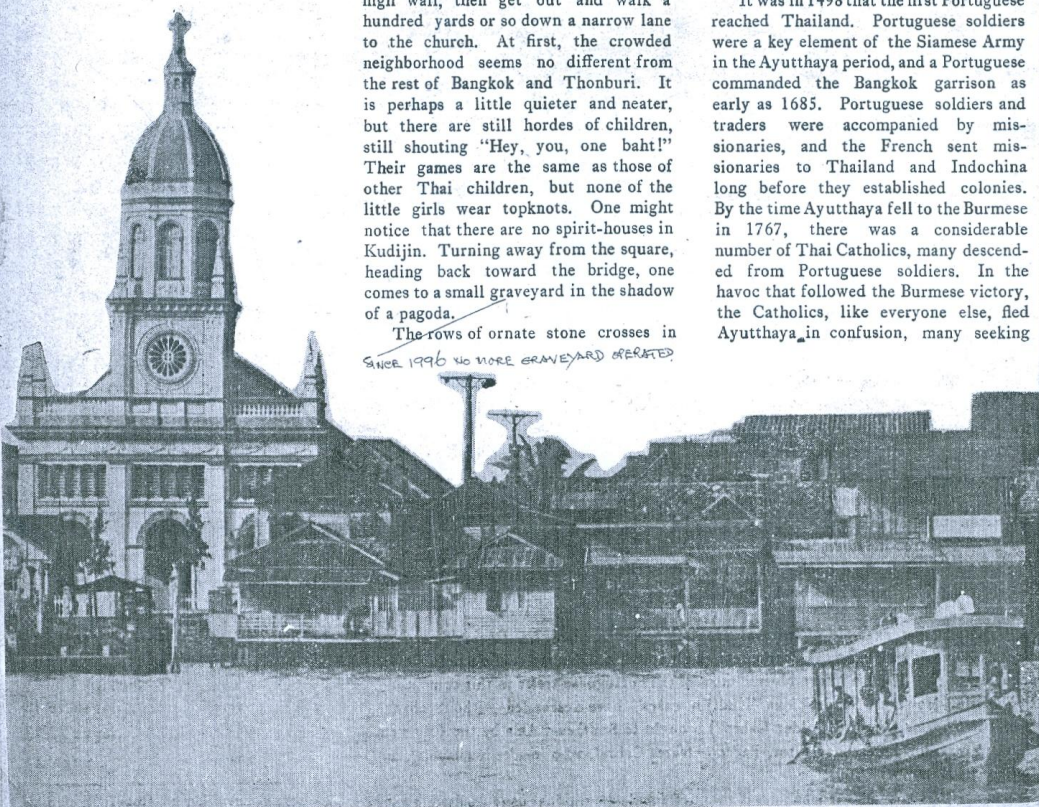
Kudijin is a small village; perhaps two thousand people live there. It is impossible to drive a car into Kudijin; one must bump along narrow sois until the cross on the belltower shows over a high wall, then get out and walk a hundred yards or so down a narrow lane to the church. At first, the crowded neighborhood seems no different from the rest of Bangkok and Thonburi. It is perhaps a little quieter and neater, but there are still hordes of children, still shouting "Hey, you, one baht!" Their games are the same as those of other Thai children, but none of the little girls wear topknots. One might notice that there are no spirit-houses in Kudijin. Turning away from the square, heading back toward the bridge, one comes to a small graveyard in the shadow of a pagoda.

The rows of ornate stone crosses in
SINCE 1996 NO MORE GRAVEYARD OPERATED

the tall grass make it easy to see that Kudijin is a community of Thai Catholics, but they do not tell the whole story. Father St. John the Baptist Bunlert is assistant pastor of the 52 years old church, the third built on the site. He can provide a good account of the history of Santa Cruz and Kudijin.

First Came in 1498

It was in 1498 that the first Portuguese reached Thailand. Portuguese soldiers were a key element of the Siamese Army in the Ayutthaya period, and a Portuguese commanded the Bangkok garrison as early as 1685. Portuguese soldiers and traders were accompanied by missionaries, and the French sent missionaries to Thailand and Indochina long before they established colonies. By the time Ayutthaya fell to the Burmese in 1767, there was a considerable number of Thai Catholics, many descended from Portuguese soldiers. In the havoc that followed the Burmese victory, the Catholics, like everyone else, fled Ayutthaya in confusion, many seeking

Santa Cruz Church is only a 25-stang boatride from Pak Klong Talat in Bangkok

2 MAY 26, 1968

ภาพผนวกที่ 5 บทความที่ศึกษาชุมชนชาวคาทอลิก ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทย เชื้อสาย
โปรตุเกส (หน้า 1)

ที่มา: Knapp (1968)

Community

refuge in Cambodia. Eventually, most made their way to Thonburi, where the new capital was established by King Taksin.

Despite widespread starvation and the ravages of bandits, the Catholics stuck together, Thais and Portuguese alike. In 1769 King Taksin granted the land around the present Santa Cruz Church to a French missionary, Father Corre, so that a Catholic parish might be established there. Through the years, the Royal view of the Catholics remained a kind one. King Taksin later assisted in improving the parish land, and in 1914 a Royal proclamation was issued granting Kudijin to the Catholics of Santa Cruz under the control of the church.

Portuguese Prevailed

For a while in the late 18th century French and Portuguese missionaries squabbled for control of the Catholic population. As the name Santa Cruz suggests, the Portuguese prevailed in Kudijin. For a time they succeeded in having all Catholics in Thailand treated as Portuguese subjects, and Portuguese dress and customs were initiated, much to the distress of the French, who had founded the church. There were, however, many more Portuguese than French. As late as the mid-nineteenth century, many of Thailand's elite riflemen were Portuguese nationals, and many others claimed Portuguese ancestors.

In Kudijin today there is little evidence of any foreign influence. A few families, like the De Jesus, still use Portuguese names, but most have used Thai names for generations. Mr. Bamrung Charoensuk is a typical resident. His home, in a tree-shaded lane off the church square, is of moderate size, comfortable, and neat. The garden, like others in the village, is conspicuously well tended. A Sunday-morning chat in the Charoensuk's living room is a pleasant and easy way to understanding present-day Kudijin.

For the altarboys, at least, Sunday need not be so solemn

Like their parents, Mr. Charoensuk and his seven brothers and sisters were all born in Kudijin, and have lived all their lives there. Mrs. Charoensuk was born in another part of Thonburi, and converted to Catholicism only after she married. According to Father Bunlert, about half of the outsiders who marry into Kudijin families convert, but none of the Catholics has converted to Buddhism.

Same Feelings

Mr. Charoensuk owns, and sometimes teaches French in, the nearby Saeng Arun School. It is not surprising, then, that all five Charoensuk children are pursuing their educations: Indira, the eldest, is a third-year accounting student at Chulalongkorn; her 13-year-old brother Rangsan, the youngest, begins secondary school this year. While Mr. Charoensuk, as the founder of a successful school, is more prosperous than the average villager, his feelings about Kudijin are the same.

Like most of his neighbors, Mr. Charoensuk takes little interest in Portugal. No one in Kudijin speaks Portuguese, and there is no contact with Portuguese authorities or relatives. Many people take pride in the elite foreign troops, who were their ancestors, but most, like the Charoensuks, do not know the names of these adventurers. While

Portuguese dress and customs have lingered on in the settlements of Goa and Malacca, they have disappeared in Kudijin. Whatever pride they may take in their Portuguese blood, the people consider themselves Thais. The bond of the Church and many relatives close at hand made Kudijin unusually cohesive, and the large proportion of white-collar workers creates greater prosperity than most Thai villages enjoy. Despite these differences, the attitudes and daily life of the people of Kudijin make them an integral part of the Thai community at large.

Mass Well Attended

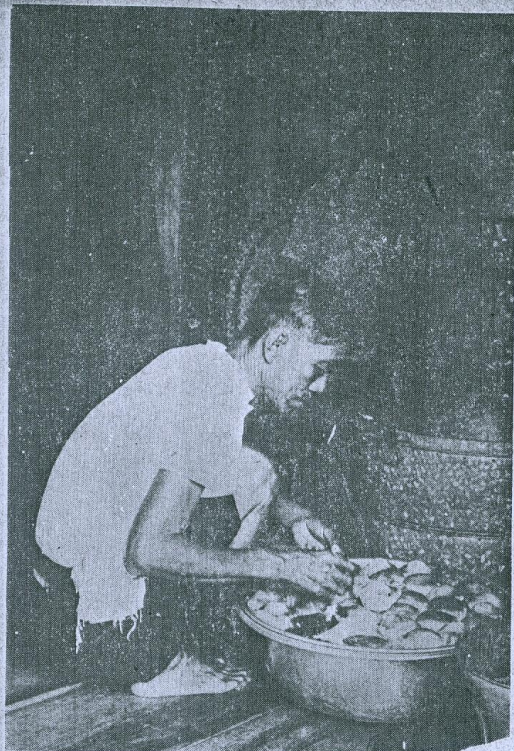
While the Portuguese character of Kudijin has died away, Catholicism remains very much alive. The eight-o'clock Mass on Sunday morning is attended by more people than can comfortably fit into the church — ten or twenty parishioners worship in the doorways or on the steps. Many children are present, as carefully dressed and attentive as their parents. Instead of the more common "Where have you been?" the usual Sunday greeting in Kudijin is "Have you been to church?" The answer is most often yes. Stopping at a friend's house before lunch, one is apt to find that the conversation centers on religion.

People in Kudijin are not Sunday

MAY 26, 1968 3

ภาพผนวกที่ 6 บทความที่ศึกษาชุมชนชาวคาทอลิก ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส (หน้า 2)

ที่มา: Knapp (1968)

Hundreds, perhaps thousands, of these little Kudijin cakes are made and sold every weekday

11/3/68

Kudijin's cemetery, in the shadow of a Buddhist temple, symbolizes peaceful relationship between religions

Christians, and their life is as much colored by Catholicism on weekdays as on the Sabbath. According to Mr. Charoensuk, none of the customary Thai festivals are observed in Kudijin, not even the Thai New Year, because the observance is connected with Buddhism. As Thais, the villagers respect Buddhism, but it is not their religion in any way.

Besides Catholicism itself, Mr. Charoensuk said he knew of only two surviving traces of Portuguese culture in Kudijin. One is the traditional removal of the figure of the Saviour from the cross above the altar on the evening of Good Friday. This reenactment of the Gospel accounts of Christ's death and resurrection has been performed since the first church was built in 1769.

The other remaining trace of Portugal has been known to Thais through-out Bangkok and Thonburi for nearly two hundred years. This is the manufacture of little round Portuguese cakes, known as "Kudijin farang sweets" in Thai. Two families bake hundreds of these moist,

delicious spongecakes every day but Sunday. At the riverside house of Nang Uam, the baking has been done in a room next to the family's quarters for more than a century. Nang Uam's niece, an elderly lady now, no longer bakes, but she is careful to see that her son follows the recipe of the original, long-forgotten Portuguese baker. Little has changed. The oven is still a huge earthenware pot filled with pebbles. A charcoal fire is laid inside, the cake tins set on the fire, and the baker covers the oven with a second fire, built on a thick iron sheet. Here there is nothing but scorn for the Chinese who sell counterfeit Kudijin cakes at the Sunday Market. They use not only electric ovens, but electric mixers as will. The mixer at Nang Uam's house is a wooden paddle-wheel turned by pulling a rope back and forth. All the bowls and spoons are of wood as well. The wonderful aroma that lingers in the house is sufficient argument that the old way is best.

Mr. and Mrs. Bamrung Charoensuk at their Kudijin home

4 MAY 26, 1968

ภาพผนวกที่ 7 บทความที่ศึกษาชุมชนชาวคาทอลิก ในฐานะชุมชนที่เป็นชุมชนชาวไทย เชื้อสายโปรตุเกส (หน้า 3)

ที่มา: Knapp (1968)

22 Nov 1941

Tel Address
"SANPHA"
Code used
A. B. C. 6 th
เลขที่ ๕๕๔ กุฎีจีน ธนบุรี

โทรศัทพ์ ๒๐๖๖๓

สรรรพการคำ

SANPHA KARN KHA
GENERAL MERCHANT
AND
COMMISSION AGENTS, ETC.
594 KUDEECHIN, DHONBURI

Libraries
จัดตั้งกรมศิลปากร
ARCHIVES
ARCHIVES OF BANGKOK

จำหน่าย
สินค้าต่างๆ

Bangkok, วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔
(Siam) DATE 193

กราบเรียน พระคุณเจ้าที่เคารพอย่างสูงสุด ทราบ
ด้วยบัดนี้กระผมได้ทราบข่าวว่าพระคุณเจ้าจะ
ย้ายคุณพ่อ ป. อังแสงมัย จากวัดข้างตากุ้งไปอยู่วัดรัตนบุรีและจะย้าย
พระสงฆ์ขึ้นมาอยู่วัดข้างตากุ้ง กระผมจึง เป็นผู้ช่วยงานของวัด
เที่ยววิ่ง เต้นไปติดต่อกับ เจ้าหน่าที่ขึ้นทะเบียนให้คุณพ่ออังแสงมัยมีอำนาจ
ดูแลกิจการงานของวัดตามใบมอบหมายของคุณพ่อยาโกเบ จะ
รู้สึกเสียดายใจที่จะกราบเรียนให้พระคุณเจ้าทราบว่าเวลานี้งาน
ของวัดที่สำคัญซึ่งทางกรมการอำเภอได้ประกาศให้ราษฎรทุกคนที่มี
กรรมสิทธิ์ที่ดินในอำเภอธนบุรีรีบส่งแบบแสดงรายการที่ดินให้เสร็จ
สิ้นภายในวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. นี้ หรือมิฉะนั้นอาจจะถูกปรับ
และคุณพ่ออังแสงมัยเวลานี้ก็ติดธุระมีงานยุ่งกำลังทำอยู่เต็มมือเพื่อ
จะปรับปรุงที่ดินของวัดให้มีระเบียบ เช่นขอรองให้ชาวบ้านทำหนังสือ
เช่าที่ดินของวัดซึ่งงานใหม่นี้ทางวัดไม่ได้เคยทำวิธีทำอะไรร
เห็นว่าเป็นการเหมาะสมควยกาลสมัย และชาวบ้านส่วนมากก็
พอใจยินดีปฏิบัติตามเพื่อวัดจะได้รวบรวมทำบัญชีส่งรายงานให้
กรมการอำเภอได้ทราบกำหนดเวลา ถ้าพระคุณเจ้าจะย้ายพระสงฆ์
ขึ้นมาดูแลรักษาการวัดนี้แล้วเกรงว่าจะเป็นการไร้ผลและจะกลับ
ทำให้งานของวัดในชั้นนี้ค่อยต่ำลงไปอีกก็เป็นได้

กระผมขอกราบเรียนด้วยความเคารพว่า กระผมก็
เป็นศิษย์วัดนี้สืบเนื่องมาแต่บรรพบุรุษและเวลานี้ก็มีอายุ ๕๐ ปีเศษ
เคยใช้ความสังเกตมาแต่เล็กน้อยและทราบนิสัยใจคอของชาวบ้าน

22 พฤศจิกายน 1941

สมัย พระสังฆราชเรอเน มารีโยเซฟ แปร์รอส

ภาพผนวกที่ 8 จดหมายจากร้านสรรพการคำ ชุมชนชาวตากุ้ง เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน (พ.ศ.2484)
ที่มา: หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑล. เอกสารพระสังฆราช สมัย พระสังฆราช เรอเน มารี โยเซฟ
แปร์รอส พระสังฆราชแห่งโซอารา จดหมายเหตุวัดข้างตากุ้ง ค.ศ.1910-1945 (000030).

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล

นางสาว พอฤทัย อดใจ

วัน เดือน ปี ที่เกิด

12 ธันวาคม พ.ศ. 2529

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน
ปีการศึกษา 2550 และเข้าศึกษาต่อในระดับ
มหาบัณฑิตของสถาบันเดียวกัน ในปีการศึกษา
2551

ทุนการศึกษา

ได้รับทุนการทำวิทยานิพนธ์จาก
โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว.
ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์
ประจำปีงบประมาณ 2556 รุ่นที่ 9